

2009 / 3.

Ára: 600 Ft

folkMAGGazin

XVI. évfolyam

3. szám

A TARTALOMBÓL:

4. Édeskeserű gondolatok
Dreisziger Kálmán
6. Síravatás Gyimesben
Hont Angéla
8. EGYSZER VOLT, HOGY IS VOLT?
Kóka Rozália gyermekrovata
10. A széki pálinka legendáriumából
Széki Soós János
12. Töreki Imre „Szanyi kincsestár” kötete
Varga Lajos
13. Beszélgetés Kiss Ferencsel
K. Tóth László
16. Lajtha László, a népzene kutató - III.
Pávai István
18. MAGTÁR
Beretvás Blanka versei
20. Táncháztalálkozó 2009
Todd Wagner (ford. Bede Judit)
Kárpáti Zsuzsanna fotói
26. Jolika (I. rész)
Kóka Rozália
29. Lovasbandérium Füzéren
Darmos István
31. Savanyú Józsi - IV. rész
Vas János „Panyiga”
34. Beszélgetés Kókény Richárdal
dr. Nagy Zoltán
37. A legényesverseny kapcsán...
Busai Norbert
40. Időértelmezés a pedagógiában
Lévai Péter

Előző számunkban hiányosan tettük közzé a 2009. március 15. alkalmából kiütemezett listáját. Olvasóinktól és az érintettektől elnézést kérünk.

MAGYAR KÖZTÁRSASÁGI EZÜST ÉRDEMKERESZT
dr. Sándor Ildikó néprajzkutató,
a Hagyományok Háza osztályvezetője

MAGYAR KÖZTÁRSASÁGI BRONZ ÉRDEMKERESZT
Varga Péter táncművész,
a Hagyományok Háza – Magyar Állami
Népi együttes tánckari asszisztense

BALAPAN

A természet és ember

évezredes egybekapaszkodott ölelkezésének helyszíne

Nemrég láttam egy nagyszerű francia dokumentumfilmet, Hamid Sardar: Balapan, les ailes de l'Altaï (Balapan, avagy az Altáj szárnyai). A filmes-rendező régi ismerője és kutatója a világ ezen szegletének. A néprajzi dokumentumként értelmezhető alkotás ezúttal a Nyugat-Mongóliában elterülő kies Deloun-völgye kazak közösségének különös ritusába enged bepillantást. A Kárpát-medencei ember számára szokatlanul kietlen táj, havas hegykaréjok közé szoruló szurdokvölgyek, kopár köves lejtőkkel határolt gleccsermosások; sehol egy fa, széltepte apró bokrok, zúzmótelepek, amerre a szem ellát. Mégis, a természet és ember évezredes egybekapaszkodott ölelkezésének helyszíne. Ez a völgy az itt élő kazakok és a parlagi sas hazája. Mi parlagi sasként ismerhetjük e gyönyörű madarat, a pusztai sást vagy altáji sást.

Minden kazak fiúgyermek életében eljön a pillanat, mikor apja egy reggel szokatlanul korán ébreszti, hogy együtt megkeressék a repülni még nem tudó nőtényi sasfiókat, a Balapan-t, mely aztán mintegy hét esztendeig a férfivá váló fiúgyermek életének középpontja lesz, társa az apáról fiúra szálló örökség beteljesítésében. Napokon, néha beteken át járnak a völgyet határoló szurdokszirteket, míg meg nem pillantják, isteni jelként, a fiúnak „kiszemelt” madarat. Bishmillah! – kiált fel az apa, azaz „Gyönyörű szép sasfiók!” Óvatosan megközelítik, becserkézik, minden léptükre ügyelve, feleslegesen ne rúgjanak fel egyetlen követ sem, meg ne ijessék a sasfiókat, a Balapan-t. Nagy gonddal puha rongyokba bugyolálják, mint egy törekeny üveget, fejére ne mezsapkát húznak, lábait kíméletesen összekötözik, kibélelt tarisznyába helyezik, felkészítve a lóháton hazáig megteendő útra. Mostantól összekötötték két élet, hogy együtt uralják büszkén, elődeikhez méltón a teremtett világukat. A fiú élete, férfivá válásának időszaka innentől megváltozik. Apja a hazaúton, majd az elkövetkezőkben részletesen beavatja fiát minden fontos tudnivalóba, ami a kazak vadász és nélkülözhetetlen társa, a vadász-sas együttélésének törvényeire vonatkozik. A nyúlhússal és mormotával táplálás fontosságába, hogy a sasnak szép tollai legyenek. Az állat ezüstgombokkal ékesített sapkája és a rókák és farkasok elleni harapásoktól védő bőr karmantyú elkészítésének fontosságába. Az itt élő kazakok örök időktől fogva védik a tejet és húst biztosító haszonállataikat a raga-

dozó rókáktól és farkasoktól a betanított sásokkal végzett lovas vadászatokkal, mely vadászatok köré kristályosodott rítus, a sások befogása, felnevelése, betanítása és vadászként alkalmazása egyszersmind a kazak fiúgyermek férfivá válásának is nagyszerű alkalma. A kazakok a három ragadozónak az embert, a farkast és a sást tartják. E három lény együttélésének törvényei, az ember által létrehozott „szabályzó” vadászat eredete és fontossága meséikbe, mondáikba is bekerült. Az ember egyformán tiszteli a farkast, a sást. A kazakok a farkast az ember tükrének tekintik, talán pont ezért fejlődött ki ez a különleges vadászati rítus, melyben a legnagyobb alázat övezi a vadászat eszköztét és a prédát egyaránt. Így érthető talán az is, hogy miért nem a fegyverhez nyúlnak a vélhetően nagyobb hatékonyság érdekében. Máshogy gondolkodnak, más a természethez, az élő világ és annak részeként az ember örök törvényekkel keretezett együttéléséhez való viszonyulásuk. A hónapokon át zajló tanulás során az egyre erősebbé és ügyesebbé váló fiú képessé válik arra, hogy hosszú órákat, akár napokat a nyeregben töltve, karján a két és fél, három méteres szárnyfesztávolsággal bír, 12 kg testsúlyú kifejlett madárral elejtesse az állatait veszélyeztető ragadozót. A mérhetetlen türelemmel végzett betanítás során apa és fia elérik azt, hogy a sas a család állataihoz hozzászokjon, azokban zsákmányt ne lásson. Az asszonyok a hazatérő vadászokra szárított sajtadarabkákat szórnak jutalmul. A sást ugyanazzal a gyógynövényekből főzött teával itatják, mellyel maguk is szomjukat oltják.

A több éves együttélés után a kazak vadász kedves madarát, társát, élete meghatározó szakaszának kísérőjét szabadon engedi. Színes rongyokkal jelöli meg az állatot, még egyszer utoljára karján szélesen kintartva megemeli, leveszi a süveget a madárról, magáról is és visszaengedi a vadonba, a nagy körforgás színterére, melynek tudja, pontosan érti: mindketten részei.

S hogy miért írom le mindezt? Ha az emberiség „fejlettebb” társadalmában élők a Deloun-völgyi kazakok módjára bannának javaikkal, hasonló alázattal viszonyulnának élő környezetükhöz, nem a technokrata mi voltuk mindenhatóságába kapaszkodnának minduntalan, más lenne a világunk. A nagy öreg fák újra szeretnék az embert.

Henics Tamás

Címlap: „Gyöngyösbokrétások” Londonban, 1930-as évek (Töreki Imre „Szanyi kincsestár” c. kötetéből)

Édeskeserű gondolatok – pozitív hozzáállással

Mi keserű? Hát az, hogy zátonyra futottak az „Édeskeserű”-höz fűzött reményeim. Azt vártam, hogy valami jót, a népi ihlet kérdésével tisztelettel bánót, a Magyar Állami Népi Együttes (MÁNE) illusztris múltjához illőt, a paraszti hagyomány kiforrott, egyszerű világát méltóságteljesen tükrözőt fogok látni. Nem pedig „korszerű folklórértelmezést” és „a színház eszközeinek bátor alkalmazását”.

Mi keserű? Hogy úgy látszik, vigyáznom kell a kritikával. Egyrészt, mert a hazai kritikusok már elkezdtek a darab pozitív méltatását és hát ki vagyok én, hogy őket meghazudtoljam. (Ha szakértők aprólékosan méltatják a király viseletét, az ember szinte a saját szemének sem hisz, amikor pucérnak látja az uralkodót.) Másrészt, mert jó múltkor, amikor a „Veszett világ”-on való felhőborodásban tollat ragadva rossz kritikát írtam [*Keskeny ablakon át nézve – folkMAGazin, 2004/1*], a Hagyományok Háza főigazgatója behívott magához és elmagyarázta, hogy ezt miért nem szabad tennem. (Merthogy a pénztárkulcsot kezelő kultúrpolitikai potentátok a MÁNE-től kortárs művészetet is várnak stb.) Hát bizony ez is keserű.

Mi édes? Édes tőlem ezek után a pozitív hozzáállás. Ahelyett, hogy ostoroznám a rendező-koreográfust, csepegném fény- és látványtervező társát, inkább ötletekkel szeretnék szolgálni. Olyan előadás-tervekkel, amelyek esetleg biztosíthatnák az együttes és a vezetők további sikereit... Bevallom, önző indokaim vannak erre. Az ember mindig szívesen látja viszont saját ötleteit a színpadon, a művészi gárda belső tagjaként pedig biztosan sokkal megértőbb lennének a kollégák sikerhajhász melléfogásaival szemben is.

Hogy mik az ötleteim, illetve programterveim? Kapásból hármat ajánlok. De előbb, mintegy mellékesen, scenográfiai tanácsokkal is szolgállok, nehogy a MÁNE látványtervezője esetleges pillanatnyi ötletihányban szenvedve kénytelen legyen ismét vala-

melyik amerikai musical scenográfiai trükkjét lenyúlni. (Bár továbbra is lehet abban bízni, hogy a korlátozott látókörű magyar kritika ezt nem fogja észrevenni, mint a „Kincses Felvidék”-ben alkalmazott „Chicago”-elem esetében történt. Gratulálok!)

A programtervek. Az első műsor címe „A hatalom szolgálatában” lehetne. Témája a néptánc szerepe a különböző izmusokban. Ragyogó lehetőségekkel teli ötlet. Tény például, hogy a nácik által kooptált német néptáncmozgalom annyira megfelelt (vagy meg lett feleltetve) a hatalom célkitűzéseinek, hogy Németországban ma sem lehet néptáncról beszélni anélkül, hogy az átlag német polgár számára ez ne megmértelyezett, sovíniszta műfajként jelenjen meg. Nincs is német néptáncmozgalom még ma sem, pedig az „eredendő bűn” már legfeljebb a nagyszülőket terheli. A kommunizmushoz persze a Mojszejev-i szemléletű néptánc illik. Ugye nem kell részleteznem a jobbnál jobb kivitelezési lehetőségeket. A következő állomás: a kommercializmus. Néptánc az üzleti érdekek és hatalmak szolgálatában. Broadway, Riverdance, Bollywood. Gulasch party. Csodálatos színpadi lehetőségek, nemde? (Látványtervező, figyelem: itt lopás vádjá nélkül lehetne ötleteket lekoppintani!) A program végén egy kis önparódiát is meg lehetne reszkírozni. Ez talán egyfajta „kortársizmus” szellemében előadott valami volna. Egyszerű lenne, már úgy is bent van a tarsolyban.

A második program címe: „Így táncoltok ti”. Egy Karinty-s utazás a magyar néptánc különböző irányzatai körül. Lehetne parodizálni, ami mindig olcsó és nagyon hatásos. Itt különösen jól működne a megszokott vendégkoreográfusi gyakorlat.

Harmadik programajánlatom címe: „Csípő-s darab”. Keleti táncokra épül, ahol a csípő mozog, nem mint a magyaroknál. Itt a lányok tündökölhetnének. Szerintem úgymint mindenki unja már az állandó teszteszteronos csipi-csapi-t. Na meg, hazánkban is kezd hódítani a hastánc. Ja, valami népi apropót is illene hozzá találni?

fotó: Dusa Gábor

Talán az erdélyi cigányok között legfrissebb divatként rohamosan terjedő hastánc-motivika adna egy etnográfiailag elfogadható átjárót. És micsoda káprázatos, közönségsikert biztosító világba érkeznenk! „Az ezeregy éjszaka meséi.” „A hárem tiltott rejtélyei.” „Az orientalizmus fantáziaképei.” „Küçük Hanum meztelen tánca Flaubert előtt.” Erotika! Siker! Drámai végkifejletként bejöhethetnének a perzsa imámok vagy a tálibok és elűznék vagy képletesen kivégeznék a táncosokat és zenészeket. A keleti táncos-zenész szakértelem hiánya ne legyen probléma! Ismerek a világ élvonalába tartozó szakembereket, szívesen segíték a kapcsolatteremtésben.

Szóval ennyi. Örülök, hogy keserűségemet édes kreativitással sikerült átszublímálnom. Pozitív és segítőkész vagyok. Várom a hírvást.

Dreisziger Kálmán

ÉDESKESERŰ

A Magyar Állami Népi Együttes (MÁNE) afféle töredezett, tánc-költeménybe hajló Erdély-antológiát állított a színpadra Farkas Zoltán „Batyú”, Mihályi Gábor és Orza Călin koreográfiájára. A nagy múltú hagyományörző társulat, mint már több darabjában is, azt igyekezett bizonyítani, hogy a széthullóban lévő közösségek táncos-zenes kultúrában rögzült örömét és bánatát át lehet menteni más kulturális zűrzavarokba is, méghozzá szentimentalizmustól mentesen.

A kisebbségi lét magányosságát, a szülőföld elhagyásának nehézségeit a folklórban manapság nehéz közhelyek nélkül kifejezni. Az Édeskeserű zaklatott, sűrűn váltakozó képei, a táncok, a viseletek sokfélesége, az erdélyi muzsika és ének, a múlt és jelen határait elmosó szürreális árnyjátékok és világítások kiemelik a sztereotípiák világából az előadást. A legények táncolnak öltönyben és népviseletben is, a tragikus kimenetelű lakodalmak vagy a bevonulás előtti átdorbézolt éjszakák hangulatát idézve; a nők szönek, fonnak, mosnak, de már unják, és akkor előveszik a hatalmas ütőgardonokat. A piknikus primás hirtelen lenyom egy csizmaveregetőt, Enyedi Ágnes és Herczku Ágnes a töredezett képeket összefogva szívszorító dallamokat énekel, a háttérben Kovács Gerzson Péter ötletére székely kapu, házi áldás, állat tenyerébe temető Ady Endre, unott angyal úszik el. Felkavaró, ahogy a fiatal, kortárs előadásokban is részt vevő néptáncosok tehetsége, technikai tudása (ki-vált ifj. Zsuráfszky Zoltáné) megnyilatkozik. Az új világ ígérete pedig, hogy érezzük a felelősséget, mi, a közönség vagyunk. A befejező képben a tánckar, mintha tengeren kelne át, elindul felénk, de visszafogja magát.

Szívesen biztatnék mindenkit, hogy most nézzen néptáncot, amíg így lehet, és nem egy „nemzetantropológiai” vitrinbe zárva. Akkor is, ha számomra érthetetlen, hogy a MÁNE rezidenciájának miért van ilyen korszerűtlen, nagyszabású produkciókra alkalmatlan színpada és nézőtere.

- síssó -

(Magyar Narancs XXI. évf. 23. szám)

Zenei szerkesztő: KELEMEN LÁSZLÓ

Koreográfia:

FARKAS ZOLTÁN „Batyú” Harangozó Gyula-díjas
MIHÁLYI GÁBOR Harangozó Gyula- és EuróPAS-díjas
ORZA CĂLIN

Viselet- és jelmeztervező: FURIK RITA

Fény- és látványtervező:

KOVÁCS GERZSON PÉTER

Harangozó Gyula- és Lábán Rudolf-díjas

Koreográfus asszisztens:

KÖKÉNY RICHÁRD Harangozó Gyula-díjas

Rendező-koreográfus, művészeti vezető:

MIHÁLYI GÁBOR Harangozó Gyula- és EuróPAS-díjas

Közreműködik:

A MAGYAR ÁLLAMI NÉPI EGYÜTTES TÁNCKARA ÉS ZENEKARA

Szólót énekel:

ENYEDI ÁGNES, HERCZKU ÁGNES, HETÉNYI MILÁN

Zenekarvezető: PÁL ISTVÁN „SZALONNA”

Tánckarvezető:

KÖKÉNY RICHÁRD Harangozó Gyula-díjas

Asszisztens:

BAKOS GABRIELLA Harangozó Gyula-díjas

NEMES SZILVIA EuróPAS-díjas

VARGA PÉTER

Nemcsak a szívben...

Síratás Gyimesben

Szombat délután, Gyimesközéplek. A ragyogó napsütést borongósabb idő váltja fel, szomorú és egyben felemelő esemény következik. A zöldellő hegyek és az épp csak virágba boruló fákkal övezett temetődomb alatt öt szekérről szállnak le az Erdélyi Táncházenészek Találkozóján résztvevő ünneplők. A plébános a templom kapujában vár, a temetőben már gyülekeznek a családtagok, helyiek.

Ünnep van Gyimesben. Sokak összefogásának köszönhetően három gyimesi prímás, Halmágyi Mihály, Pulika János, Zerkula János és családjaik sírját sikerült rendbetenni. A Hagyományok Háza, a Fonó Budai Zeneház és az Országos Néptánc Baráti Kör által tavaly októberben rendezett jótékonysági est bevételéből a helyiek méltó síremléket tudtak emelni kedves zenészeiknek. A középleki temetőben ott áll a Csibi Szabolcs és Kádár Elemér által faragott három új sírkereszt. Jelzik, hogy az ott nyugvók a helyi és a Kárpát-medencei magyar közösség megbecsült tagjai voltak. A fejfák mementók, amelyek minden arra járót emlékeztetnek e kiemelkedő egyéniségekre, ugyanakkor útjelzők is, megerősítve bennünk azokat az értékeket, amelyeket ezek az emberek őriztek meg, s amelyek fontosságában ők sohasem kételkedtek.

A magyarság régies zenéjét, táncait őrző Gyimesben is sorra távoznak közülünk a régi nagy zenészek. Egyik utolsó élő képviselőjük, Pulika Gizi néni gardonos épp 20 éve halott férje sírjának támasztott képéhez hajolva törölgeti a szemét. Mindannyiunk szívét elfogja a szomorúság. „Bánat, bánat, de nehéz vagy.” Zerkula keserve után tucatnyi hegedű sír egyszerre. A csángósan öltözött fiatal zenészeket hallgatva azonban mégis remény ébred bennünk, felderülünk. Megbizonyosodhatunk róla, hogy ezek az emberek zenéjükben itt élnek továbbra is közöttünk. Nemcsak a szívünkben vannak meg, de tudásukat továbbviszi a helyi fiatalság, életük példaként szolgál mindannyiunk előtt.

Az összefogás, amelyet e három prímás tisztelete kiváltott, s amely hozzásegített, hogy emléküket méltóan megőrizzük, manapság ritka. De nemcsak emiatt emblematikus helyek a középleki temető gardont mintázó fejfákkal jelzett sírjai...

Kép és szöveg: Hont Angéla

Hogyan lett a Balaton s a hegyek?

Azt beszélték a régi öregek, hogy réges-régen, amikor még a magyarok sem laktak itt, a Bakonyban óriások éltek.

Egyszer – hogy s mint, senki nem tudja – ezek az óriások rettenetesen hajbakaptak. A feleségeik hiába csitították őket, semmit nem használt. Amikor az óriások a bunkókat már a boldogabbik végére fordították, az óriásasszonyok nagyon megijedtek. Gyerekeikkel kifutottak a Bakonyból, s messziről nézték, hogy dögönyözik egymást az emberek. Az óriásgyerekek elunták magukat, játszani kezdtek. Kezüikkel összekapartak egy-egy nagyobb dombot, azok lettek a tyúkok, körjük kis földkupacokat raktak, azok lettek a csibék. Az óriások addig püfölték egymást, míg mind oda nem veszték. Az asszonyok összeszedték porontyaikat, és örökre elvándoroltak erről a tájról. Ma már hírük-hamvuk se volna, ha az óriásgyerekek nem csibéztek volna. A földből formált tyúkjaiak meg csibéik lettek a hegyek. Ahonnan a földet kivájták, ott támadt a Balaton.

(Népmonda nyomán)

A balatoni kecskekörmök mondája

Valamikor réges-régen élt a Balaton partján egy parasztasszony. Volt annak az asszonynak egy gyönyörű kecskenyája. A kecskének szőre fényes volt és selymes, és oly bőven tejlettek, hogy sehohly nem akadt párjuk.

A csodálatos kecskenyáj mindennap ott legelt a Balaton partján, a tihanyi réteken. Suttogták is az emberek, hogy talán a tihanyi rétek varázserejű fűvétől ily szépek és jóltejelők ezek a kecskék.

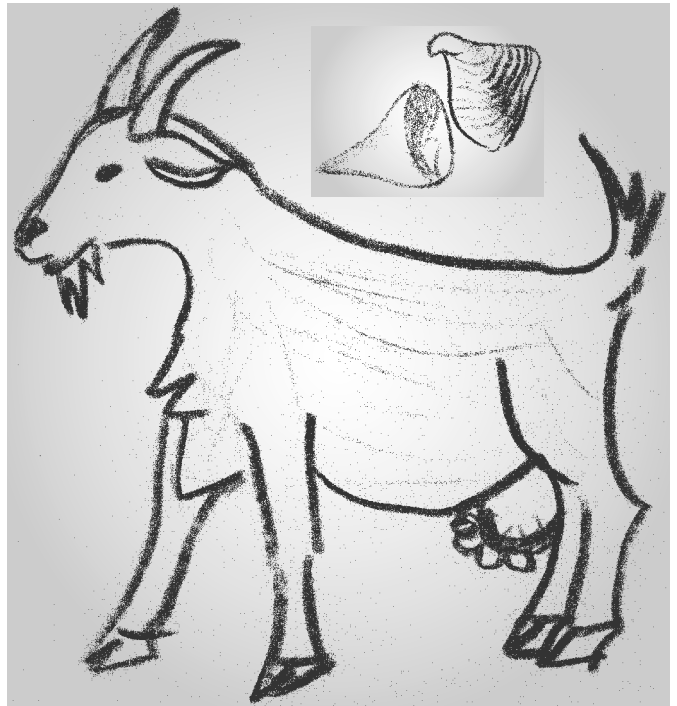
Az asszony dicsekedett fűnek-fának, hogy széles ez országban nincs külön nyáj az övének. Egyszer felkereste a falu öreg boszorkányát is, hogy erről megbizonyosodjék. Az öreg boszorkány azt mondta:

– Ne dicsekedj! Van a te nyájadnál külön nyáj is! Arany a szőre, arany a körme annak a nyájnak. A gazdája egy gyönyörű fiatal leány.

– Az nem lehet! – kiáltott fel a hiú asszony.

– De lehet! Hogy elhidd, még a mai napon a te rétedre jönnek legelni!

Az asszony nagy haragra gyulladt. Elhatározta, hogy megöli

Rajz: Brauswetter Csilla (10 éves)

a szép pásztorlányt, s a nyáját megszerzi. Nemsokára meglátta, hogy egy gyönyörű lány áll a Balaton partján. Kecskébőrből van a ruhája, a haja a derekát veri. Soha hozzá fogható szépet az asszony nem látott. A lánytól kissé távolabb legelt az aranyszőrű, aranykörmű nyáj. Mikor az asszony megpillantotta a csodálatos nyáját, vad irigység szállta meg a szívét. Eke el é fogta négy ökrét. A lány és a nyája közé hatalmas, mély barázdát szántott. A Balaton vize bezúdul a barázdába. Egyszerre hatalmas vihar támadt. A pásztorlány futott, hogy megtérítse a kecskéit. Bezuhant a barázdába s a Balaton hullámai elborították.

Az asszony haza akarta terelni az aranyszőrű, aranykörmű kecskéket, de azok látták, hogy gazdájuk vízbe veszett. Bánatukban mind a Balatonba rohantak. A hullámok elöntötték a rétet is, elsodorták a gonosz asszonyt is.

Tihanyánál még ma is megkövesedett kecskekörmököt vet a partra a víz. Viharos, sötét éjjeleken látni lehet a gonosz asszonyt, amint tüzes ekével, tüzesszemű ökrökkel szántja a tó hullámain.

(Vernalecken gyűjtése nyomán)

Egy felejthetetlen nap

Az itt következő történetet egy öreg erdélyi parasztember életének krónikájából választottuk.

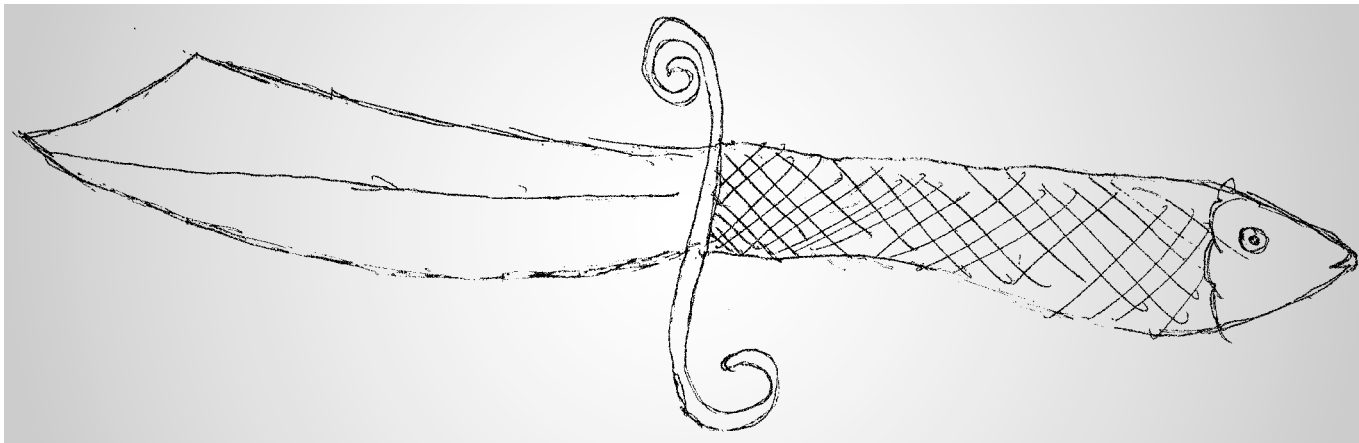
Néhány szó biztosan ismeretlen számotokra. Hogy pontosabban megfejtthessétek a szöveget, egy kis szótárt állítottunk össze ezekből a régies kifejezésekből és tájszavakból.

Tanulmányozzátok a szótárt, és úgy kezdjétek az olvasáshoz: lájbi = mellény, bugyelláris = pénztárca, lej (lei) = román pénz, kisirül = kifordul, menyek = megyek, es = is, siritett bimbac = csavart cukorka, lupujhinto = körhinta, bé = be, borvíz = szénsavas ásványvíz, vaj egy = néhány.

Nagy ünnepre virradtunk. Már korán reggel rendkívül mozgalmas volt a falu. Egyre-másra érkeztek a cseresznyés szekerek...

Nagy ládákban rakták ki a sokféle árut, rendezték el a sátorokba. De ott az égvilágon minden volt. Gyári ruhaszövet, készruha, lábbeli, cipő, bakancs, csizma, óriási választékban. Bazárusok, cukorkások, mézeskalácsosok, italmérések, ki tudná felsorolni, hogy mi minden volt ott!

Reggeli után édesapám elővette a lájbizsebéből a bugyellárisát, s kivett belőle 10 lejt, s aszongya: „No, nesze Gergé, ez a tiéd, de nézd meg jól, hogy mire költöd el.” Én megköszöntem szépen, s avval kisirültem az ajtón. S hát a tornácban édesanyám idedug 5 lejt, hogy édesapám ne lássa meg. Emmá 15, gondolom, s má kezdem számigálni, hogy elérem-e a kitűzött céloimat. S ahogy menyek a piac felé, hát az utca végénél János bácsit találok szembe, s ő es adott 5 lejt. Emmá 20 lejt. Nincs baj – gondoltam –,

Rajz: Gyócsi Gábor (11 éves)

mindenre tellni fog. Menyek bé a piacra, csak a volt a baj, hogy meztláb vótam, s a lábamat sokszor megnyomták. De más gyermeknek se volt lábbelije.

Először is a halnyelű bicskát akartam megvenni. Odagyuródom az egyik sátorhoz, s hamar meg is találtam, amit kerestem.

– Ez a bicska mennyi? – kérdeztem az árust.

– Hét lej – aszongya.

– Hát hatétt nem adja-e? – kérdeztem.

– Nem, nem, ennyi az ára.

– No, itt van a hét lej.

Má megvolt a halnyelű bicskám. Gyerünk tovább a furulyáért. Arra es csakhamar rátaláltam.

– Hogy egy furulya? – kérdeztem.

– Melyik milyen – mondta az árus –, hét, nyolc, tíz, tizenöt.

– Adjon egy hétlejest.

Egyet ideadott és kipróbáltam, s elég jól szólott. Avval én kifizettem, s ez es megvolt.

Most még egy rézsíp kéne. Még 6 lejem volt meg. Járjunk végre, legyen meg az es – gondoltam. Nemsokára megvolt a rézsíp is. 2 lej volt, s még maradt 4. Két darab sirített bimbac 1, s még maradt 3 lejem. A lupujhintóra egy lejért lehet felülni. Most már azon tusakodtam, hogy kétszer üljek-e fel a lupujhintóra, a fehér lóra s vegyek egy mánabimbacot vagy ne vegyek mánabimbacot és üljek fel háromszor a fehér lóra. Sehogy se nem jön ki a számítás.

Hullámozott a sok nép a piacon és az utcákon. Én már egy kis csendre vágytam. Fáj a lábom es, háromszor es ráléptek a felnőt-

tek. Ahogy sirülök bé az utcánkba, hát találkozom Anna néni-vel, s azt mondja nekem, hogy: „Gergé, te sokszor hoztál nekünk borvizet, gyere, hadd adjak vaj egy lejt.” Haj, de boldog voltam! Isten fizesse meg, Anna néni! Én máskor es viszek borvizet. Most már teljesül minden vágyam. A bicskát felkötni egy sárga láncot es tudok venni, mánabimbacra es jut egy lej, s a fehér lovat es háromszor fogom meghátalni. Emmá igen, nem es reméltem ennyi örömet. Meg es sirültem, s vissza a piacra a láncért, s egyúttal a mánabimbacot es megveszem. S amikor készen voltam a vásárlással, hazamentem s elvettem a kicsi ládikámat s beléptem a kincseimet.

A lupujhintó körül nagy volt a forgalom. Minden kicsi ló mindig foglalt volt. Sorban kellett várni, hogy fel lehessen szállni. Az én fehér lovamot mindig elfoglalta más. Én hamar felkapaszkodtam egy piros lóra. Az én kedvenc fehér lovam előttem száguldott. Amikor leállt a hintó, én gyorsan a fehérenél termettem, s ahogy a másik lemászott, én már fenn es voltam a fehér ló hátán. Mondhatom, hogy csoda jól éreztem magam a kedvenc lovam hátán.

Ahogy letelt az idő, én nem szálltam le, hanem büszkén odanyújtottam az utolsó egylejesemet.

Eltelt az a felejthetetlen nap, es nem jön vissza esztendőilyenkorig. S én elvettem a lábim zsebéből a rézsípomat, es egyet sipantottam.

(Czirják Gergely: Emlékiratok gyermekkoromból – részlet)

Neptáncosok kellékboltja

„Cipőt, kalapot, gyöngyöt, szalagot!”

MÁRCIUSBAN MEGNYITOTTUK MISKOLCI ÜZLETÜNKET!

CÍM: SZÉCHENYI U. 52. FSZ/A.

BUDAPEST, XIII. KATONA JÓZSEF U. 22.

Telefon: 1-239-1199 Mobil: 70-592-5955 Fax: 1-278-0339

Email: info@neptanckellek.hu Honlap: www.neptanckellek.hu

AMIT KÍNÁLUNK:

karaktercipők széles választéka, csizmakészítés méretre, szegedi papucs, bársony- és brokátcipők, szatén- és hímzett szalagok, harisnyák, keszkenő, kendő, műanyag- és üvegyöngyök, gyöngysorok, táncpalack, posztó, nyúlászór és szalmakalapok, sarkantyú, próbaruhák, dresszek, méteráru, CD-k, oktatási segédanyagok, szakkönyvek

Rendelését e-mailben és faxon is elküldheti. Vásárlás postai utánvétellel lehetséges.

A széki pálinka legendáriumából

Ha azt állítom, hogy a *folkMAGazin* olvasóinak kilencvenkilenc százaléka bizonyára kóstolta már a híres széki pálinkát, talán nem sütik rám a költői túlzás bélyegét. Akinek van otthon, az most töltsön magának egy kupicával – én is azt teszem! –, hogy nyomatéka legyen képzelte széki utazásunknak. Tekintsünk bele együtt a mesze földön is híres *mérges* ital legendáriumba! Először egy újdonsült széki telektulajdonos mellé szegődünk, lássuk, hogyan szemrevételezi birtokát, jövődöbéli lakhelyét. Megszámolja a már rajta lévő szilvafákat, – mert Széken nincs telek szilvafa nélkül! – és már azon gondolkodik, hogy még hányat ültethet melléjük... A termőre fordult szilvafákat egy világért sem vágná ki, inkább a házat építi előnytelenebb helyre, s az épülő ház befejezését, a beköltözést karácsony előtti hétre időzíti, hogy a vendégek elé saját termésű szilvából főzött pálinka kerüljön. Augusztus közepétől nincs számára fontosabb feladat, mint a szilva felszedése, akár naponta többször is, mert a fát nem szabad meglógnatni, csak az érett, magától lepotyogó gyümölcs kerülhet a csűr vagy a ház háta mögötti ereszfedezéke alatt vízmértékbe állított szászvödörös fakádakba. A napok alatt erjedésnek indul cefre edényeire a ház asszonya vízbe áztatott, használatra már nem alkalmas, elnyűtt kendervászon zsákokat terít, így óvva azokat a kiszáradástól és jól tojó tyúkjakat az állandó részegeskedéstől, mert a meleg elől elhúzódo oktan szárnyas jószág képes a magatehetetlenségig áztatni csőrét az édes, habzó alkoholos lében...

A szilvaskertek fái között besztercei fajta is található, azok termését külön gyűjtik, abból finom lekvárt főznek. Ha nem elég figyelmes a ház asszonya, akkor azon kapja magát, hogy az öt-hat vékányi mézédess szilvából csak kettő-három marad, mert a kedves ura naponta megdézsmálja, a pálinkának készülő cefre állagát javítandó...

November elejétől a férfiak gyakran látogatják az éjjel-nappal füstölő, olykor patogó szikrákat okádó *vernyicét*, megtudakolni az üstöstől, hogy vajon melyik napra lenne esedékes a sorra kerülésük, mert feltöltés előtt semmiképpen nem szállítanak oda a drága cefrét, amibe egy kanál cukrot nem tettek, vállalva, hogy kevesebbet *ereszt*, de nem válik tőle édessé a cigaretta, és a fogyasztás utáni napon senki nem ébred tőle hasogató fejfájással; színe, akár az aranyé, és olyan sűrű, hogy kenyérre lehet kenni, még az hiányozna, hogy valaki csúfot tegyen benne, mondjuk, gazemberség-

ből belecöpögtetne egy kis petróleumot. Volt példa erre is, az illető ki kellett öntse az egész pálinkát, ihatatlan volt, szégyenében nem tudta hová legyen, ha nem fogják le, még magából is csúfot úz, bele akarta vetni magát abba a nagy gödörbe, ahová a forró szilvماغokat ürítik. Nem csak az őt ért veszteség miatt szomorkodott, hanem, az is megfordult a fejében, hogy vajon a falu szája, nem őt tartja gyalázatosnak, mert gondolhatják azt is, hogy valamikor ő tett rosszat valakivel, és az most visszaadta...

A széki gazda azóta sem hagyja őrizetlenül cefrét, és annak kifőzését sem bízta az üstösre. A főzés idejére szabaddá teszi magát, az időpontról jó előre értesíti kóstolóit, ők általában idősebb emberekből állnak, akiknek ízlése, véleménye szent és vitathatatlan! Fokoló szerkezet nélkül is megmondják a csöbörbe csordogáló nedű erősségét, akár kóstolással, vagy a katlan oldalára kiöntött és meggyújtott kupicányi szesz lángjának színéről.

Mikor már egyre vékonyabban csordogál a másodjára is lepárolt finom *kóst*, a jó szemű megfigyelők leasztyják a hűtővízes kád oldalába vert szögöröl a régi vastag falú poharakat és a rézcso alá tartják. Ha gyengének, kissé savanykásnak ítélik, akkor kihúzzák alóla az ötvenliteres pálinkás csöbröt, felhajtják róla a vászonterítőt és kezdődhet a kóstolás. A sorukra váró gazdák mind a csöbör köré gyűlnek, komótosan iszogatnak belőle, nagyokat mondván és csettintve tőle; a félig merített poharat hüvelyk- és mutatóujjuk közé szorítva rendre rázni kezdik, hogy lássák gyöngyözik-e, tartja-e ezüstösen csillogó gyöngyösorát. Ilyenkor a pálinkatulajdonos talán még egy rövid imát is intéz a mind apróbbra váltó gyöngyökhöz, hogy lassú szétoszlásukat követően, a pohár falán jól látható, olajosan csillanó vastag gallért alkotva olvadjanak egymásba.

„Ezért utánozhatatlan az 52%-os, de mégis selymes hatású széki szilvapálinka!” – szokott megszólalni néha az amúgy hallgatag Márton mester, akinek apáról-fiúra hagyományozódott a pálinkafőzés tudománya. Az egyre fényesedő tekintetű jelenlétűk is emlékeznek még Márton mester ötvenes évekbéli lesöprésére, akitől elkönfiskáltak, majd államosították a mármár családi ereklyének számító vörösréz főzőüstöt. Hiába küldtek Székre más üstöt, *idegen* főző mestert, senki nem akart annál főzetni, a hatóságok kénytelenek voltak Márton mester számára új pálinkafőzési engedélyt kiállítani, még a dési Ál-

lami Szeszipari Vállalat raktárába is beengedték, hogy egykori, monogrammal ellátott felszerelésének minden darabját összedhessen, régi helyére, a forrószegi főutcahoz közeli patak mellé felállítsa. „Még állományba is vetek volt, engem, a kulákot!” – csak nagy ritkán hozta ezt szóba, nehogy dicsekvésnek vegyék.

Amíg Márton mester és a pálinkafőző gazda a vámolással *bibélődtek*, mert bizony az nem volt egyszerű, egy sasszemű jó barát a *vernyicéhez* vezető utat kémlelte, hogy jelt adhasson, ha milicista vagy finánc közeledtét észlelné. Ugyanis 1989 decemberéig minden lefőzött tíz liter pálinkából csak egy liter járt a tulajdonosnak, aki még egy mázsán felüli disznót is be kellett szolgáltatasson, hogy a néptanáctól kézhez kapja a névre szóló pálinkafőzési engedélyt. A jelentéktelen állami áron leadott állatot legtöbbször piaci áron vásárolták meg, hiszen föld- és gabonahiány miatt, még a maguk részére is csak bajosan tudtak nevelni. Ezt Márton mester sem hagyta figyelmen kívül. Minden huncutságot elkövetett, hogy a szigorú törvény kereteit feszegetve kiskapukat találjon, legalább öt-tíz liter *ráadás* pálinkával enyhítsen a durván megkárosított emberek keservén.

A kedvesezett gazdákat Márton mester segítő szándéka olyannyira felvidította, hogy azok még zenészek után is küldtek, főleg olyanok, ha fülükbe jutott, hogy a milicista nem tartózkodik a faluban, mert a *vernyice* vakolatlan, füstös falára is fel volt szögelve a román és magyar nyelvű, ÉNEKELNI SZIGORÚAN TILOS! feliratozású tábla.

Miután a pálinka szerencsésen hazaszállított, a ház asszonya is szemrevételezte és gondolatban már osztani is kezdte, hogy hány felé is kell jusson belőle, s ha szűkös is, de az újat is beérje. Egy-két napig szabadon járhattak rá a férfiak, hiszen a rokonokat, szomszédokat is meg kellett kínálni belőle. E *leltározás* előtti időben, még sikerült néhány üvegecskével – az asszony tudta nélkül! – *elhelyezni* a szénakazalban, madzagra kötve és leengedve a kert végében ásott verem mélyébe, az istálló hídlása vagy jászla alá, hogy a jószág ellésének vigyázása közben legyen mihez nyúlni...

Apám, erdészként *irodájában*, a fák odvainak rejtekébe helyezte el a tél folyamán favágó embereitől kapott *melegítő* üvegeket, hogy alkalom adtán illő módon köszönthesse arra járó vendégeit. Szokta is mondani, ha utunk Taba, Mórókháza, Gyulatelke, Borzás, Tisztaező vagy Ár-

nyas erdőin keresztül vezetne, járjunk benne nyitott szemmel, egyetlen odút sem tévesszünk szem elől, és ne sajnáljuk időnket azok tüzetes átvizsgálására...

Az olykor *könnyműségre* hajlamos férfiak is indokoltan látták gondoskodó asszonyaik pálinka feletti szigorúságát, hiszen akkoriban minden bajt csak pálinkával lehetett kiváltani. Juttatni kellett belőle a munkahelyi vezetőknek a hétfői napok igazolásáért, amit általában lakodalmakban vagy bálókban töltöttek; az orvosoknak, hogy véletlenül se *felejtsek* megoperált betegekben az ollót; a katonai alakulat parancsnokának, hogy töröltesse katonafiuk nevét a petrozsényi szénbányákba küldendők névsorából; az útleveosztályra, ha két évente Magyarországra kívántak utazni; és nem utolsó sorban évről-évre gyűjteni kellett a lány vagy a legény lakodalmára, mert gyenge embernek tartották azt, aki nem saját pálinkával állta ki a háromszáz fős lakodalmat, ahonnan a hétfő délután hazatérő vendégek mindegyikének egy kis üveg pálinkát kellett a kezébe adni, hogy megkínálhassanak belőle olyan embereket is, akik nem voltak hivatalosak a multságba, de hírét vihessék a kitűnő itókának.

Az a szegény csipkeszegi feleség is csak a többi asszonytársa takarékoságát akarta követni, amikor azt találta javasolni férjének, hogy ezután ők is osszák kétfelét az ötven literes üvegekorsó pálinkát. Minden ravaszágra kapható férje azonnal beleegyezett, hiszen tudta, hogy csak egy korsó van a házban.

– Neked melyik *fele* kell? – kérdezte a meghökkenet feleséget, aki el sem akarta hinni, hogy férje ennyire megváltozott és szó nélkül elfogadja kérését.

– Én a felső felét választom! – felelte a mit sem sejtő asszony.

– Akkor megegyeztünk, nekem marad az alsó fele. Szurkozod le a dugót! – parancsolta katonásan a férj.

Telt-múlt az idő, az asszony nyugodtan végezte házi és mezei teendőit, még örült is, hogy legalább az örökös pálinkaőrzéstől megszabadult.

Egy alkalommal felkereste az új kispap, aki rövid áldást mondott a ház népére és már készült is továbbállni, hogy estig befejezhesse az elmaradt hívek meglátogatását. A jóhiszemű asszony pár perc türelmet kért a siető kispaptól, s máris igyekezett a kamrába, ahová a pálinkás korsót állították volt urával, hogy legalább egy fél

SZÓJEGYZÉK: *vernyice* – alkalmilag készült, pálinkafőzésre szolgáló épület; *hagyásfák* – a csordák tűző nap vagy eső elleni védelmére meghagyott óriási vackor- és vadalmafák

liter pálinkát öntsön belőle a nőtlen papnak, legyen, ami melegíthetné esténként finom lelkét. Nagy megrökönyödésére az ötven literes korsó már félig üres volt! Este elővette férjét, mindennek lemoskolta, aki csak jó későre jutott szóhoz:

– Isten látja a lelkemet! Én mindig a korsó fenekéig eresztettem a nádszálat, mindig az én *felemből* szívtam fel!

Felszeg fertályában is szokatlan eset történt a pálinkával... Vízze változott! Ott is az asszony örökös zsörtölődése miatt került vastag szurokréteg a pálinkás korsó dugójára. A férj hadakozása hiábavaló volt, a pálinka sorsa *megpecsételődött*.

Dologtalan tél lévén, bőven volt ideje azon járni az agyát, hogyan juthatna időnként, ha éppen úgy kívánja, egy két korty búfelejtőhöz. Hamarosan megtalálta a módját. A hársfából faragott, fehér ingvászon darabbal körbetekert dugónak, – micsoda véletlen! – csak a tetejére jutott az olvasztott szurokból, az edény szájhöz hozzá sem ért, így naponta többször is könnyedén kiemelhetette azt. A feleség néha járt a rejtkehelyen, az apadást azonban nem vehette észre, hiszen az üvegekorsót sűrű venyige fonat borította. Kukoricakapálásra már a pálinkás korsó szaga is csak halványan emlékeztetett valamikori tartalmára. A családi bosszúság elkerülése végett finom Bogdán-kúti vízzel lett feltöltve és újraszurokozva, de most úgy, ahogy kell!

Fösvenységéről híres, hajthatatlan feleséget szilvaéréskor érte a meglepetés. Egy napon váratlanul sokan érkeztek a két gyermektelen idős ember rokonságából; segítségükre akartak lenni a fárasztó munkával járó szilvaszedésben. Éppen a szilvaskert fái alatt fogyasztották a szűkösen mért szalonna és kenyérből álló ebédjüket, amikor a férj hangosan felkiáltott:

– Te asszony, eredj egy kis pálinkáért, hadd kínáljuk meg a segítő rokonokat!

Kis idő elteltével jött is vissza a pirult arcú öregasszony, ruhája alatt egy fél literes üveget szorongatva, amit kényszerű mosolyával kísérve nyújtotta oda a rokonság rangidős férfi tagjának, majd visszakuporodott férje mellé. Az illető előbb megdicsérte a szépen gondozott szilvást, a bő termést, aztán komótosan kortyolt az üvegből, de szája, homloka egyből ráncba szökött, majd ültéből felpattanva rettenetes hangú szitkozódásba kezdett:

– Nem szégyelled magad, csúfolódsz a segítségére siető rokonaiddal, vízzel kínálod őket? Még öregségedre sem szoktál le a fösvenységről? A megszegényített asszony férjére nézett, aki előbb kétszer is a többiek felé vágott szemével, majd erélyesen így szól feleségéhez:

– Most meggyőződhetél igazamról! Eddig hiába mondtam neked, hogy az ember elől elzárt pálinka egyszer elfolyik vagy vízze változik...

A forrószegei falurészben lakó bivalyos gazda elől nem kellett eldugni a pálinkát. Pedig az erős italnak nála nagyobb hódolója nem igen akadt a Mezőség nagyobb részén csupaszon hullámzó dombjain élő emberek között.

Nem a felesége, hanem a két fortélyos bivalya miatt nem ihatott kedvére! Ha megéreztek rajta az italszagot, hiába fejte őket, egy csöpp tejet sem eresztettek a sajtárba. Néha még az asszony szíve is megesett rajta, vállalva a furfangos jószágok fejését, ellátását. Éppen így történt egy Szent Mihály-napkor is. Az örömtől repeső férj magához szorította jóra való teremtésű feleségét, és tudtára adta, hogy ő útra kerekedik és meglátogatja Mihályt, egykori katonapajtását, aki a szomszédos Visa faluban lakott. Ünneplő ruhát öltött magára, a pincéből felhozott egy kis korsó pálinkát és elindult. Ahogy számította, délben már a visai harangszóra emelte kalapját.

Estére nem csak a dombok közé ereszkedett ködtől, de a sok pálinkától is egyre homályosabban látott. Hiába marasztalták éjszakára, ő mégis hazaindult. Az amúgy kétórás út hajnalig tartott. Már kezdte bánni, hogy elindult, amikor nekiütközött egy koré rakásnak, abba azonnal belefúrta magát, gondolta pihen egyet, reggel majd folytatja útját. Hajnal felé kakaskukorékolásra ébredt. El nem tudta képzelni, hogy mit keresnek a kakasok a mezőn, csak amikor jobban körülnézett, akkor látta, hogy a saját kertjében aludt, pár lépésre házatól, ágyától...

Feleségének is csak évek múlva mondta el, hogy azon az éjszakán nem Visában aludt. Azóta, Széken a *kétes* helyen éjszakázót e közmondással illetik: Megaludtál te is Visában, mint...

Hát ilyen a mi pálinkánk, vigyázzunk vele, mert varázserővel bír! Olykor megviccel, jókedvre derít, máskor családi bonyodalmakat vagy bosszúságokat okoz. De egy biztos: nem szabad hadakozni vele!

Mielőtt a széki pálinka legendáriumát egy időre becsuknám, hadd idézzem belőle a pálinkát kínáló széki vőfély rigmusát:

*„A pálinka mérges ital,
Aki issza, hamar meghal.
Nyáron izzaszt, télen fagyaszt,
Okos ember nem issza azt.”*

Megboldogult Vinczellér nagyapám álláspontja igen távol állt a vőfélyétől. Ő még *hagyásfának* is szilvát ültetett volna...

Széki Soós János

Örökölt és őrzött hagyomány

Töreki Imre: Szanyi kincsestár

A közösség emlékeztetének megőrzésére számos módszert találtak. Legelfogadottabb eddig a nyomtatott könyv volt. Szany az Északnyugat-Dunántúl, a Kisalföld települése immár rendelkezik olyan dokumentumgyűjteménnyel, amely autentikus kulturális-történeti forrásnak tekinthető. *Töreki Imre Szanyi kincsestár* című, képekkel illusztrált kötetét a nemrég elmúlt XX. század fogantatta. Az említett száz év egyrészt erősítette, másrészt gyengítette a megőrzött néphagyományokat. A rendkívül gazdag információkat kínáló könyv felett tűnődve bárkinek eszébe juthat eme furcsa jelenség: a Rábaköz e települése megszervezett ugyan világháborúkat, forradalmakat és diktatúrákat, de megpróbáltatásai dacára a legnemesebb szellemi energiáit képes volt mozgósítani. A dal, a tánc, a népi színjátszás révén észrevétette magát. Emiatt még nem válna egyedivé Szany. Másutt is teremtek énekesek, táncosok, műkedvelő színjátszók, munkálkodásuk, művészetük mégsem épült be olyan szervesen a hétköznapi és ünnepek rendjébe, mint Szanyban. *E rábaközi falu XX. századi népessége életmódjában, viseletében, épület- és lakáskultúrájában valamint hitvilágában önképére formálta megőrzött kincseit.* Töreki Imre nagyon találóan, a helyi értékeket jól ismerően úgy vélekedik, hogy *a községben*

létrejött a számos dunántúli táncdialektus közül a legjelentősebb.

A szerző könyvében azokat a szálakat fejt fel, amelyek Szanyt a XX. században a legnevesebb hagyományörzők sorába emelték elsősorban viselet- és táncművelés révén. A szanyi férfiakat gatyájukról, purucukról, dolmányukról asztrigán sapkájukról téveszthetetlenül felismerték, a nőket balidon blúzukról, tunikájukról, pruszlikjukról, nem utolsósorban kendőjükéről és kobakjukról. A viseletet, az öltözetet a családi és közösségi szerep, a helyzet, a státusz valamint az alkalom határozta meg. Hasonló érvénnyel keltek életre a faluban elhíresült táncok: nagyverbunk, kisverbunk, kanásztánc vagy a sortánc és a csárdás. A felsoroltak sejtetni engedik, hogy Töreki Imre könyve nem lecsupaszított, száraz falutörténet, hanem eleven néprajzi és szellemi történeti kordokumentum. A történet erejét növeli, hogy a szerző négy évtizedet meghaladó időt szentelt a Bokréta Néptáncgyűjtés vezetésének. E tény dacára Töreki Imre óvakodik a legkisebb öndicsérő gesztustól is. Arra törekszik, hogy dokumentumait élő tanúkkal hitelesítse. A tények jelentős magyarázatát igyekszik rövidre fogni.

A könyv másik nagy erénye, hogy szerzője biztos kézzel kezeli összegyűjtött anyagát. Világossá teszi: a falu megőrzött hagyományait a *katolikus egyház hűséges „szolgái”, és a néptanítók feledhetetlen nagy egyéniségei* tartották életben. Szorgoskodásuk nyomán közkinccsé váltak a múlhatatlan értékek. A XX. század harmincas éveiben a népegyház eszméjének, a polgárosuló parasztság törekvéseinek jelentős „hátszele” támadt hazánkban. Szanyban „az intelligencia” felismerte a szerencsés csillagállást. Ennek következménye a kultúra helyi virágzása. *A konzervatív hagyaték, a politikai katolicizmus és a kodályi ihletettséggű közművelődés eszménye szerencsésen találkozott a községben,* az ifjúsági egyletekben. A szerző mellőzi a hamis eszmékre csábító spekulációt. Ám érzékelteti a „felvirágzás” máig ható hullámain, magyaráz az azt, hogy a szanyiak napjainkban hogyan őrzik hagyományait. Újratanulják az emlegetett táncokat, újra énekelik a színpadra, pódiumra teremtett produktumokat. A Bokréta vállalja a hajdani „Gyöngyösbokréta” mozgalom továbbvihető értékeit. Mai tagjai előtt a szerző tudatosítja, hogy gyökereiket a nyolcvan évet is meghaladó *Szent Imre Daloskör* táplálta.

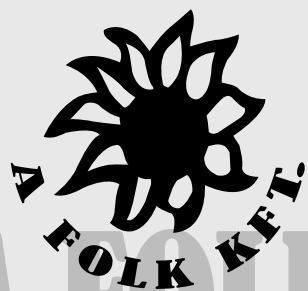
E sorok írása idején a széljárás nem kedvez az elmúlt századot átszövő kulturális

Idős szanyi férfi népviseletben

népmozgalomnak. A kiszámíthatatlan hullámverés miatt találgatni lehet, hogy mivé lesz a gazdag örökség. Reményünk az, hogy a szanyi hagyományok olyan erős talapzaton nyugszanak, hogy egy ideig nem lehet őket végzetesen megingatni, esetleg csak gyengíteni. A megmaradásnak távlatot adhat Töreki Imre könyve. Jókor, jó időben íródott. A csöppnyi hiányérzetet csupán az táplálja, hogy a Szanyi kincsestár című könyv nyitó és záró oldalain hiába kerestük az azonosító jeleket. A szerzőn kívül ki gondozta a kötetet? Ki nyomtatta ki? A kérdésekre majd azok keresik a választ, akik egykor továbbírják, netán árnyalják a rendkívül becses néprajzi kötetet. Nagyon valószínű, hogy a megőrzött dokumentumok új adathordozókra kerülnek. Napjainkban, amikor „minden eredmény alapja a sebesség”, a Szanyi kincsestár emlékeztet számos elhagyott erényre. A könyv dokumentumai alapján egyik ilyen az *idill*. Megteremtéséhez adottak voltak a személyi és tárgyi feltételek. A másik erény a *szolidaritás és tolerancia*, magyaráz az egymás iránti megértés. Töreki Imre kerüli a hamis idillt és az illúziókat. Számos utalást tesz arra, hogy az eredmények mögött súrlódás és békétlenség, megpróbáltatás is lappangott. Ám olyan vezetőket találtak a szanyiak, akik a gondokat feloldották. Tudatosították a település földművelő, iparos és kereskedő lakóiban: a szülőfalu élhető és szerethető hely évszázadok óta. Az eredmény egyértelmű. Évről évre gyarapodott a kincsestár. Talán ez a legerőteljesebb intelem, figyelmeztetés a XXI. század generációi számára.

Varga Lajos

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől
telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042
E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

BÁTORSÁGPRÓBA

Kiss Ferenc a hagyomány és az újítás kettősségéről és Kárpátaljához való kötődéséről

Kiss Ferenc zeneszerző és muzsikusként már negyedik alkalommal komponált művet a Budapesti Tavaszi Fesztivál rendezőinek felkérésére. Mint mondja, az ilyen megbízások jó alkalmat teremtenek arra, hogy a népzeneben gyökerező zenei kísérletek megmértessenek nagyobb közönség előtt is. Szerinte az elmúlt évtizedekben kiderült, hogy a népi műveltség számos eleme ma is használható, viszont a kortárs zeneszerzés alig él ezzel a felismeréssel. Pedig az igényes népzenei feldolgozásnak éppen úgy helye van, mint az autentikus előadásnak, s hogy e téren mit szabad és mit nem, abba nem szabad beleszólni.

– Immár sorozatban a negyedik alkalommal kaptál megbízást a Budapesti Tavaszi Fesztivál rendezőitől egy zenei mű komponálására. Miként éled meg, hogy ennek a nemzetközi szinten is rangosnak számító rendezvénysorozatnak évek óta állandó résztvevője vagy?

– Igen megtisztelő, s ritkaság számba megy, hogy évről évre felkérést kapok. Úgy látszik, hogy az évfordulók megünneplésének szerepkörét töltöm be, hiszen először Bartók születésének 125. évfordulója alkalmából bíztak meg egy 2006-ban bemutatandó zenemű elkészítésével (Szerelémajtók), a következő fesztiválra Kodály születésének 125. évfordulójára kellett egy produkciót létrehoznom (Pávaének), tavaly Mátyás király trónra-kerülésének 550. évfordulóját ünnepeltük többek között az én muzsikámmal a Zeneakadémián (Királyok, szentek, vitézek), s az idén megint kaptam egy lehetőséget az alkotásra annak kapcsán, hogy Kálvin születésének 500. évfordulójára emlékezünk.

– Miként lehet egy ilyen felkérésnek nekiállni?

– Az ötlet az enyém volt, én tettem javaslatot. A kérdéssel kapcsolatban eszembe jut, hogy amikor 1992-ben pályázati úton módomban nyílt a Sevilla-i Világkiállítás Makovecz Imre által tervezett magyar pavilonjához zenét komponálni, akkor a tervezett épület filozófiáját, az építés elképzelését közvetítő népi ihletésű, funkcionális zenét kellett írnom. Akkor vált világossá előttem, hogy e munkához nem lehet a Biblia történeteit s a keresztény hit alapvető gondolatait nem ismerni. Hiszen a világ jelentős része évszázadokon át ezen alapult. Ha az ember elolvass egy könyvet, meghallgat egy zenét, például Bachot, megnéz egy freskót, egy szobrot vagy festményt, a megértéséhez ismerni kell a Bibliát, mint művelődéstörténeti alpművet.

– S mi inspirált most egy kálvinista mű megírására?

– Ebben a jelenlegi alkotásban, amelynek a Magyar kancionálé címet adtam, az vezérelt, hogy engem ugyan annak idején Debrecenben megkereszteltek „vastagnyakú kálvinistának”, de egy-két zsolnárt leszámítva, amelyeket ma is együtt énekelünk karácsonykor a családdal, igen keveset tudtam a kálvinizmusról, különösen a zenei vonatkozásairól. S a Kálvin-évforduló közeledtén arra gondoltam, hogy fel kellene tárunk a református gyülekezeti éneklés és a magyar népzene, históriás ének, valamint régizene közötti rejtett, láthatatlan, de jól sejthető alagutakat. Járhatóvá és korszerűvé kell tenni azokat, s fényesen kivilágítani. Ezért hónapokkal ezelőtt megkezdődött az, ami minden ilyen munkánál izgalmas alapfeladat, a forráskutatás. A népzene és a református dalok közötti rokonságot szeretném megjeleníteni. A fő forrás a 150 genfi zsolnár, melyeknek Dávid zsolnárai az alapjuk, s melyek még Kálvin életében megjelentek. Ezeket Kálvin lefordíttatta franciára, versekbe szedette, s dallamokat íratott hozzájuk muzsikussal, akik használták már az akkori népi dallamvilágot. E zsolnárokat Szenci Molnár Albert ültette át németből magyarra, s a dallamok azóta gyüle-

kezeti énekeként élnek, illetve folklórváltozataik is keletkeztek. Az első alpmű a Magyar Református Énekeskönyv, s persze nagyon fontos forrás a Magyar Református Korálkönyv is, ami orgonamuzsika, továbbá a magyar kutatók – például Rajeczky Benjamin, Domokos Pál Péter, Kallós Zoltán, Dobszay László – hihetetlen mennyiségű magyar népegyűjtései, a magyar népzene és a gregorián.

– Mikor volt a bemutató?

– Március 27-én Budán, a Szilágyi Dezső téri református templomban tartottuk meg a koncertet. A későbbiekben szeretnénk máshol is előadni ezt a programot a fővárosban, vidéken és a nagy, határon túli református egyházkerületek erre alkalmas helyszínein. Május végére elkészült a lemezváltozat is. Az előadógárdának külön köszönöm az értékes, kreatív együttműködést. Bognár Szilvia ihletett éneke, Csörsz Rumen István régizenei szakértelme, s a többiek – Szabó Zoltán, Huszár Mihály, Babos Károly és Küttel Dávid – precíz, figyelmes játéka sokat segítettek az amúgy nehéz feladat megvalósításában.

– E feladat megoldása mellett volt-e idő más munkákkal is foglalkozni?

– Előtte nem sokkal fejeztük be Zsuráfszky Zoltán koreográfussal és a Honvéd Táncszínházzal a Halálra táncoltatott lány történetét feldolgozó Ballada színpadi változatát. Túl vagyunk ugyan a bemutatón, ám ezzel nincs vége, mert egy amerikai-magyar koprodukciós film is készül belőle nemsokára. Annak a kísérőzenéjét is rám bízta Hules Endre rendező. E mellett több más táncszínházi darab zenéjének megírására is van felkérésem.

– A műveidben gyakorta hangzanak el népdalok eredeti dallammal. Mit jelent nálad a zeneszerzés?

– Többféle módon történhet. Az egyik, amikor egy munka komolyabb előtanulmányt igényel. A másik, amikor belülről készülődik valami, s ennek találom meg a tematikai keretét. A kiindulás lehet egy frenetikus népi dallam, egy megrázó fénykép, a buszon eszembe ötlő gondolat vagy egy verssor. Ám bármelyik is van előbb, eljön az a pillanat, amikor ezt össze kell rendezni. A saját érzelmi töltéstől, az ismeretanyagtól, a fölkészültségtől függ, hogy mi kekedik ki belőle, s az is előfordul, hogy a szöveget is én írom meg. A folyamat során ezek az összetevők más-más erősséggel törnek elő vagy zsiabognak. Előfordul, hogy az ihlet egy népzenei gyűjtés precíziós lejegyzésekor száll meg, s ilyenkor folytatódik a dalom kigyakorlásával, ízlelgetésével, de van, hogy egy már sajátom-má vált dallamhoz társítok új szöveget.

Ezt nagyon nehéz szavakban elmondani, mert léteznek bizonyos kötelékek, törvényszerűségek, amiket ismerni és alkalmazni kell, de ugyanakkor egy mérhetetlen szabadság is van. Ez a típusú alkotás annyiban különbözik egy mesterember munkájától, hogy a mestert kötik a fogások, az anyag, de a megrendelő elvárásai is. A

komponálás kötelmeit viszont jóval szabadabban kezelhetem, s a zene és a szöveg így jobban az önkifejezés eszközeivé válik. Egy mes-
terműben viszont inkább a szabályok dominálnak.

Ugyanakkor állandóan érzem a szakmai önképzés igényét, fon-
tosságát. Folyamatosan képzem is magam, minden egyes munká-
nál rengeteget tanulok. Sokszor érzem a hiányosságaimat. Amit
egy képzett zeneszerző öt év alatt megtanul, azt én autodidakta
módon vagyok kénytelen rendszeres készüléssel elsajátítani.

Nem is tudom, hogy amit én művelek, az tekinthető-e zeneszer-
zésnek. A lényeg, hogy az önkifejezés számomra lehetséges legjobb
módja. Lehet táncszínházi szerkesztett mű vagy saját önálló műsor.
Most már az újítást sem tartom annyira lényegesnek, mint fiatal
koromban. Húsz éven át a Vízöntő és a Kolinda esetében, tudato-
san is arra törekedtünk, hogy valami újat hozzunk létre.

– *Minek a hatására orientálódtál fiatalon a népzene felé?*

– Ennek két oka volt. Az egyik a családi háttér, a szülők és a nagy-
szülők zeneszeretete, azzal párosulva, hogy a népi műveltség ele-
mei is jelen voltak a közös létezésnél. Sokszor elutaztunk Kárpát-
aljára az egyik nagymamámhoz, ő a paraszti elemek, a népi élet-
tér világában élt. Édesapám és édesanyám Debrecenben énekeltek
a Csenki-kórusban. Nyelvész nagyapám cseremisiz hangfelvételek
mutatott nekem. Így magától értetődően az általános iskola és
a gimnázium alatt, 12 éven át hegedűórára jártam. Apám irodal-

már volt, s a barátai is – Czine Mihály, Csoóri Sándor, Nagy László,
Kósa Ferenc, Für Lajos, azaz a Fényes szelek nemzedéke –, akik
faluról származtak, ha nálunk összejöttek, népdalokat énekeltek a
magyar nyelvterület minden zugából. Így már gyerekkoromban
több száz népdalt ismertem.

Az érdeklődésem alakulásában emellett szerepet játszott az ifjú-
sági zenei háttér is, amely a beat-korszakkal tört be. Mindenki sa-
ját zenét akart gyártani. Először én is koppintottam, miután vetet-
tem magamnak egy héthúros szovjet gitárt, s ezáltal kissé háttérbe
szorult a hegedű.

Ugyanakkor a televízióban nagy nézettség mellett adták a Rö-
pülj páva műsorokat, s ez is nagy hatással volt ránk. Így aztán a
gitár mellé a szüleimtől citerát és furulyát is kértem, illetve block-
flötét, mert akkor még csak azt lehetett kapni. Aztán a népdalok
is belevegültek a beatzenébe, jött az Illés, nekik is voltak a kelet-
európai folklórból sarjadó számaik, furulyát és citerát is használ-
tak. A Beatlesnek rengeteg száma angolszász népzenei indíttatású.
S az afrikai, távol-keleti népzene is beszüremlett. A Rolling Stones
egyik alapítója, Bryan Jones is gyűjtött népzene Marokkóban, s
Ravi Shankar is baráti viszonyba került beatzenészekkel. Kinyílt
tehát a fülünk a más népek zenéjére is. És bekövetkezett az a pil-
lanat, amikor 1973-ban hegedűsként beálltam az előző évben ala-
kult Vízöntőbe.

Bis orat, qui bene cantat*

Kiss Ferenc Magyar kancionáléjához

*„A Magyar kancionálé előadása során fájdalmainkat és reményeinket osztjuk meg az égiek-
kel a költészet és muzsika közérthető nyelven. Több évszázados zenei nyelvméleket megőriz-
ve, de egyben meg is újítva azokat. A hagyományokat megőrizve és tiszteletben tartva, de az
instrumentális hangzást korszerűsítve. A mai ember hit, közösség és összetartozás utáni vá-
gyát szolgálva és azt erősítve.” (K. F.)*

Korunk zenei ízlésének és énekkultúrá-
jának romlása nem hagyta érintetlenül
napjaink egyházzenei életét, a gyülekezeti
éneklést sem. A hívek vasárnaponként sok
helyütt gyatrán énekelnek, olykor a kije-
lölt énekek is silányak.

A közelmúltban több felvétel készült
(Kaláka: Tizenöt zsoltár; Szerényi-Kóta-
Nagy: Szívemet hozzád emelem; Villő
énekegyüttes: Magyar népelemek; Sebes-
tyén Márta: Nyitva látám mennyeknek
kapuját; Szvorák Katalin: A nap meg-
szentelése) jellemzően népzenei (is) játszó
előadóktól, amelyek visszanyúlnak szak-
rális zenei hagyományainkhoz, a szüksé-
ges megújulást segítő.

Kálvin János születésének 500. évfordu-
lójára készült el Kiss Ferenc Magyar kan-
cionáléja, amely a szerző évek óta követ-
kezetesen építkező, tematikus alkotásai-
nak sorába illeszkedik, egyben a főntebb
vázolt törekvésekkel is rokon.

A Kálvin-évforduló és a szerző szemé-
lyes kötődése okán elsősorban a magyar
református énekhagyomány szolgál a kan-
cionálé forrásául, emellett helyet kapnak

középkori eredetű vagy a kuruc korból szár-
mazó, felekezeti fölötti énekek is. A gen-
fi zsoltárok magyar változatai vagy a kö-
zép-kori himnuszok ugyan nem tartoznak a
szorosan vett folklór körébe, de a kancio-
náléban a szerző olyan felfogásban közve-
títi őket, ahogyan csak a folklórban jártas,
annak leglényegét értő alkotó képes.

Az előadásmód (ritmika, intonáció, dí-
szítmények) tekintetében egykor élt pa-
raszti énekesek adtak mintát a zeneszerző-
nek és zenésztársainak. Mintha az autenti-
kus tolmácsolás segítségével bújnának be-
le a közreműködő előadók szlavóniai, bu-
kovinai, dunántúli eleink bőrébe. Ebből az
egyébként minden ízében mai (például mo-
dern hangszereket, hangzásokat alkalmazó)
tolmácsolásból mégis bőséggel és hitelesen
árad egy letűnt kor világképe és kegyesség-
gyakorlata.

A kilenc tételes műben a bűneit számon
tartó, a halállal szembenézni tudó, a vég-
ítéletet állandó készenlétben váró archa-
ikus-keresztény világkép minden fontos
eleme megjelenik. Helyet kap benne a hi-
tét a gyülekezet közösségében megélt em-
ber és az Istennel szembeszálló, vele pörle-
kedő egyén, a gyermekét elvesztő Máriával

azonosulni tudó anya hangja is. (Ugyan ki
énekel ma Dies Irae-t, hacsak nem egy ere-
re szakosodott kórus tagjaként? Míg a le-
mez tanúsága szerint olvasni-írni nem tu-
dó parasztasszonyok énekeltek az „Az nap
harag napja lesz...” eredetijét.) A nagy-
pénteki keresztthalál és a húsvéti feltáma-
dás üzenete archaikus imák látomásaiban
formálódik költői erejű szavakká.

Kiss Ferenc szokatlan bátorsággal, lenyű-
göző tudatossággal és biztos kézzel nyúl a
népi vallásosság különböző műfajaihoz.
Nem tévovázik a protestáns és a katolikus
énekhagyományt egymás mellé rendel-
ni, mert tudja, hogy a paraszti hitfelfogás
ökumenikus. Nem kérdéses számára, sza-
bad-e a *szentet* és a *profánt* együtt megjele-
níteni a Magyar kancionáléban, ahogyan
a Dávidról és Cicölléről szóló szövegek ré-
vén ezt megteszi. Tudja, hogy a lemez ke-
retét adó mondaszövegeket (ha azok nem
is a szorosan vett népi vallásossághoz so-
roltatnak a néprajzban) ugyanaz a közös-
ség, ugyanazok az emberek ismerték és
mesélték, mint akik a zsoltárokat vagy a
himnuszokat énekeltek. A bűn mélysé-
geit megjáró, az Uriás feleségét elszerető,
parázna Dávidban és a legszentebb zsol-
tárok szerzőjében a gyarló, esendő, még-
is istenfélő embert látták. Önmagukat.

A Magyar kancionálé egyaránt idéz meg
számunkra egy gazdag, értékes szakrális
zenei hagyományt és azt, hogyan élte meg
Istenbe vetett hitét a zsoltárt és himnusz
éneklő parasztember. Szolgáljon mind-
kettő példaként számunkra!

Sándor Ildikó

* Kétszeresen imádkozik, aki énekel

– *Ez az együttes autentikus népzénet is játszott, nem csak feldolgozásokat...*

– Már csak azért is, mert három táncegyüttest is kísértünk, köztük elsősorban a Biharit. Ugyanakkor hosszas elméleti vitákat folytattunk ifjú Csoóri Sanyival és Éri Péterrel arról, hogy miként kell viszonyulnunk az eredeti népzenei forrásokhoz. Emlékszem, egyszer egyetem után mentünk haza Ériékhez, ahol épp otthon volt nevelőapja, Martin György (Tinka) néptánckutató is, akinek jóvoltából gyakran hallgattunk népzénet kolbászos bableves mellett. Szóba került ez az „eredeti vagy feldolgozás” témakör, s Péter azt mondta, hogy szerinte még korai ennyire elrugaskodni az eredeti népzénetől, mint ahogyan mi azt a Kolindával akkoriban terveztük. Igaza volt, mert vagy tíz-tizenöt évvel megelőztük a trendeket, mint az később kiderült. Persze aztán a Muzsikás is készített feldolgozásokat.

Ugyanakkor a népzénet védeni kell, sok esetben vissza kell juttatni az eredeti közegébe. Akadnak arra jó példák, hogy egy faluban feltámadt az igény a hagyományok életrekelésére, de helyben már nem volt kitől elsajátítani. Így aztán városi emberektől tanulták vissza a zenéjüket meg a táncaikat. Ám, hogy mit szabad és mit nem, abba beleszólni, valamit erőltetni, nem kell. Egy-egy ilyen mozgalom nagyon jó hatással lehet az eredeti közegre, hogy az újratanulja a hagyományait, de hagyni kell, hogy a falvak a maguk értékrendjük szerint fejlődjenek. Mert ez volt a népzene sajátja, a hagyomány és az újítás kettőssége.

S eljutottunk oda, hogy mi ennek a szerepe a mai világban. Kiderült, hogy a népi műveltség számos eleme ma is használható, akár eredeti formájában is, mert szórakozásra, mulatozásra, önkifejezésre is alkalmas.

Az viszont nagy gond, hogy ezt igen kevesen látják be. Akár a közvélemény alakítóit, azaz a médiumokat nézem, akár az ország vezetőit. Miközben szórják a tízmilliókat például egy felkapott celeb-sorozatra – ezek a „hírességek” máshol igen csak nehezen maradnának talpon –, a nagyközönség előtt teljesen ismeretlen az ör-

ségi vagy a moldvai kultúra, vagy az alföldi pásztoremberek világa. A népszerűnek tekintett műsorok hazai alapanyagból is legalább ennyire izgalmassá lehetne tenni. Bátorságpróba itt is lenne bőven. Sajnos nincs erre késztetésük a felsőbb irányítóknak.

– *Sokat jártál Kárpátalján, e vidék szakértőjének számítasz. Mondanál néhány szót erről a tájegységről?*

– Kárpátalján is tudnék nagyon jó feladatokat összeállítani ilyen vetélkedők számára. Azért áll hozzám közel, mert két éves koromtól, amikor a hatalom engedte, jártunk ki a nagyszüleimet látogatni Tiszapéterfalvára, leginkább nyáron, de olykor télen is, és zsigeri kötődéseim alakultak ki a Tiszához és a faluhoz, s a kántálás-tól, disznóöléstől kezdve a halázig szerzett ottani rengeteg élményemnek köszönhető, hogy húsz éves fejjel elutaztam erre a területre gyűjteni, s kisebb-nagyobb megszákításokkal ez a tevékenységem még most is tart.

Különösen izgalmasnak bizonyult, hogy ez a vidék egy elfelejtett föld volt, sokáig kevés gyűjtő járt arra. Ennek persze politikai okai voltak, hiszen nem lehetett szabadon átjárni. A helybeliek is csak 1971-ben folytak bele a kutatásba, ekkor kezdte az ungvári egyetemisták Forrás Stúdiója körüljárni a négy történelmi vármegyét. A gyűjtéseimből bizonyos dolgokat már publikáltam, de nagyon nagy munka lenne feldolgozni az összes jegyzetet, hangszalagot, fényképet, ám kevés idő jut rá. Szerencsére kifejlődött egy megbízható fiatal szakembergárda, akik talán megírják majd Kárpátalja néprajzi monográfiáját. Ugyanakkor saját élmények szerzésére is jók ezek a gyűjtések. Néhány éve például előkerültek az ottani rokonaimnál a régi szövszékek, s a lányok használják is ezeket az alkalmatosságokat, amelyeket odaát esztovátának neveznek. Viszont már nincs, aki el tudná nekik mondani az alkatrészek nevét, ám én elővettem a Kárpátalja 1971 feliratú kis füzetemet, s a sógornőimnek lefénymásoltam belőle, hogy az 1901-ben született nagyanyám miként mondta el rendre ezeknek a nevét.

– *Té olyan művész vagy, aki a saját produkcióját (is) legtöbbször a saját stúdiójában veteti fel, s a saját lemezcégeivel jeleníti meg. 1992-ben ugyanis megalapítottad az Etnofon Népzenei Kiadót. Mennyire megy mostanában ez a szeker?*

– Manapság az illegális letöltések és másolások következményeként vergődik a lemezkiadás. Ám annak ellenére, hogy az alapításkor hiány mutatkozott ebből a műfajból, s most már túlkínálat van, tartjuk magunkat kezdeti elképzelésünkhöz. Vagyis, hogy a Kárpát-medence eredeti folklóráját és az ebből táplálkozó kortárs zenei kísérleteket népszerűsítjük. Mivel nemrég ünnepeltük a táncmozgalom születésének 35. évfordulóját, nálunk most az antológiák, válogatások ideje zajlik. Nagy öröm számunkra, hogy a Vettem gyöngyöt című négylemezes album és az Ünnepeink című háromlemezes összeállításunk is sikeres, a Zurgó együttes Szíve járását hallod az időnek című korongja pedig aranylemez lett. Szerencsére a Románi Rotá is feltámadt, ugyanis egy izgalmas zenei családgyesítést hajtottak végre. A pesti rokonok összefogtak a Romániában élőkkel, s a zenéjükben ötvözik a negyedszázadi autentikus folklórt a romániai cigány dallamokkal. Velük készítettünk legutóbb lemezt Báró drom szász címmel, de tervezek egy bővebb kárpátaljai CD-sorozatot is.

– *S még milyen terveket fontolgatsz?*

– Szeretnék végre rendet rakni az apám, a nagyapám és a saját hagyatékomban. Irdatlan mennyiségű jegyzet, kézirat, fénykép áll dobozokban, amelyeket rendszerezni és digitalizálni kellene. Ehhez teremtettem alkalmas körülményeket Nadapon, a parasztházunkban.

K. Tóth László

A Magyar Nemzet Magazin című mellékletében 2009. január 3-án megjelent interjú bővített változata.

KISS FERENC MAGYAR KANCIONÁLÉ ZSOLTÁROK, NÉPÉNEKEK

TÉTELEK:

1. XC. ZSOLTÁR • 2. FOHÁSZ • 3. XXXIII. ZSOLTÁR
4. BÚCSÚ • 5. ISTEN ELLEN • 6. HARAG NAPJA
7. FÉNYLIK TITKA KERESZTFÁNAK
8. VIGASZ • 9. LXXV. ZSOLTÁR

KÖZREMŰKÖDNEK:

BOGNÁR SZILVIA – ÉNEK

BABOS KÁROLY – ÜTŐHANGSZEREK

CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN – LANT, KOBOZ, PSZALTÉRIUM,
FIDULA, GÖRBEKÜRT, ÉNEK

HUSZÁR MIHÁLY – NAGYBŐGŐ, ÉNEK

KISS FERENC – KOBOZ, HEGEDŰ, ÉNEK

KÜTTEL DÁVID – SZINTETIZÁTOR, HARMONIKA

SZABÓ ZOLTÁN – TÁROGATÓ, KLARINÉT, TÖRÖK KLARINÉT,
DUDA, FURULYA, KAVAL, BASSZPRÍM TAMBURA, ÉNEK

LAJTHA LÁSZLÓ, A NÉPZENEKUTATÓ – III.

Fotó- és dokumentumkiállítás a Hagyományok Házában

Szakmai terv: Pávai István

GYŰJTÉSI MÓDOK

„A gyűjtés helyes technikája megkívánja, hogy a gyűjtendő anyagot, továbbá a feldolgozandó terület néprajzát ismerő muzsikus-folklorista a helyszínen végezze a gyűjtést. Városba került, akár erre a célra faluból elhozott, általában környezetéből kiszakított népi énekes előadása után végzett gyűjtésnek több hátránya van, amelyek között a legfontosabb, hogy a gyűjtő nem tudja előadóját ellenőrizni. Valamely dallam legépebb, leghitelesebb formáját csak úgy tudja a gyűjtő megállapítani, ha ugyanazt a dallamot a falu több jó énekesétől hallja, és az általánosan ismert, tradíciós előadástól elválasztja a városi vagy egyéb hatások alatt keletkezett romlásokat és egyéb torzításokat. [...] Valamely területre vagy népre jellegzetes dallamot attól, amit egy ember idegenben járva, vagy idegen embertől véletlenül eltanult, csak a széleskörű helyi vizsgálat tud elkülöníteni. Ebből a szempontból igen fontos az a csak a helyszínen eszközölhető megállapítás: mely dallamot ismernek általánosan, melyet tudnak csak az öregek, melyet a fiatalok, és melyet hallunk csak egy egyéntől. Csak a helyi gyűjtés eredményezheti a sokszor igen értékes és érdekes helyi változatok gazdag anyagát.” (Lajtha L.: *Népdalgyűjtés*, 1931)

„A táncok felvétele mellett szükséges az olyan népszokások felvétele is, amelyekben a mozgásművészet kezdetleges megnyilatkozásai tartalmazzanak. [...] Természetesen mindig a zenével együtt.

[...] A tánc felvétele azonban elsősorban is néprajzi szempontok szerint történjék. Láttam ugyanis olyan felvételeket is, amelyekben a balettszerűség és hatásosság kedvéért az etnográfiai hűséget mellékesebbnek tartották. Az ilyen film lehet forrása a »grand art« balettjének, de a gyűjtő ne törekedjék a tudományos hitelesség rovására a színpadszerűsége. Sőt, ahol a népi táncba idegen elemek vegyültek, igyekezni kell ama táncnak a lehető legtisztább alakját a felvevő gép elé hozni. E szempont különösen azoknál a népeknél fontos, ahol még él az ősi népművészet, amelyet a városi hatások könnyen megrontanak.” (Lajtha L.: *Népies játékok és táncok Magyarországon*, 1928)

„Balassagyarmaton volt egy zenekar, amelyiknek a primása Rekedt, ez volt a cigányneve neki. És ez a Rekedt, ez egy olyan jó, friss, és a zenekart jól összefogó primás volt, azzal a bandával verbunkosokat, meg hasonló dolgokat ottan próbáltunk fölvenni, és ott történt meg például, hogy megkérdezte őket Lajtha, hogy nincs-e valami régi kottájuk. A nagybögös azt mondja, hogy neki van. És erre szépen behozott a legközelebbi alkalomra a 19. század harmincas esztendejéből [...] egy főúr féle, vagy nagybirtokos, vagy valami ilyesféle, aki ilyen diletáns muzsikusféle volt, és annak valamilyen kiadványát elhozta. Aztán Kodály nagyon érdeklődött a dolog iránt, és a végén meg is vette ezt a kottát a bögöstől. [...] és egyszerűen

odaadta ezt a kottát először Rekedtnek Lajtha. Azt mondja: »Ezt tanuljátok meg!« [...] Egész biztos, hogy nem úgy játszották, mint ahogy abban a kottába benne volt, abból ők valamit produkáltak. Ennek a fölvétele megvan odabent egész biztos, mert hisz ennek a zenekarnak a darabjait fölvevők később lemezre. [...] De tény az, hogy ezt a fölvételt még Kodály sem kontrázta meg, hogy ne legyen benne. Az ott van, pedig abszolút biztosan nem autentikus úgynevezett népzenei darab, szó sincs róla, hanem egyszerűen annak a 19. századi kiadványnak cigányok által átolvasott, átértelmezett, és azután hát leadott formája.” (Sebő Ferenc: *Interjú Rajeczky Benjammal*, 1985)

LEJEGYZÉS

„Igen nehéz probléma a dallamok lejegyzésének kérdése is. A XIX. század nyomtatásban is megjelent dalgyűjteményeinek, így különösen a hétkötetes Bartalus-félének is a rossz lejegyzés a legnagyobb hibája. Aki csak Bartalus lejegyzéseiből ismerné a szabad beszédtempóban és ritmusban előadott, gazdag cifrázatú székely dallamokat, bizony egész helytelen képet kapna róluk.

Általában dús ornamentikájú és szabad, ún. »rubato« ritmusú, tehát mind dallamilag, mind a ritmus szempontjából szövevényes dallamokat pontosan nem lehet leírni hallás után, az énekes előadása nyomán. Csekély érvként említem csak fel, hogy közel két évtizedes népzenei gyűjtő- és lejegyzőgyakorlatom dacára sem mernék erre vállalkozni. Egyszeri hallás után, akármilyen gyorsan írjon is a gyűjtő, feltétlen maradnak a lejegyzésben homályosan, kétesen s bizonytalanul lejegyzett helyek. Az sem segít, ha többször énekeltetjük el ugyanazt a dallamot. A népi énekes ugyanis – bizonyos fokig – mindig rögtönöz. Így azután, ha a vitás helyen változtat valamit, ha csak kis dallami vagy ritmikai eltéréstől lesz is szó, a lejegyzést inkább megnehezíti, mint megkönnyíti.

Világszerte rájöttek már arra a zenefolkloristák, hogy a teljes tudományos értékű gyűjtés egyedül helyes eszköze a gép, mégpe-

Lajtha László fonográffal gyűjt egy mikófalvi asszonytól (Heves vm.), 1931. (Néprajzi Múzeum)

Lajtha László fonográf-felvételt készít. Kisgyőr (Borsod vm.), 1929. (Néprajzi Múzeum)

dig a fonográf vagy gramofon. A gép tökéletesen híven adja vissza a dallamnak azt az alakját, amelyet az énekes beleénekel, s a lejegyző ugyanazt a dallamot többször, esetleg lassított forgással is lejátszhatja, addig, amíg kottázása sikerül.” (Lajtha L.: *A népzene gyűjtéséről*, 1929)

„Elsőnek volt alkalmam hangszeres együttessel gramofon-lemezre felvenni, először állottam szemben a partitúra lejegyzés nehézségeivel. Akármennyire is iparkodtam, hogy pontos legyen és minden részletet lekótázzak, kiderült, hogy nemcsak a lejegyzőn áll minden. A felvétel minőségén túl, nagy szerepe van a külön lejegyzés céljára készült gramofonnak is. Ha jobb, tökéletesebb a gép, – az ember többet hall ki, többet ír le bizonyossággal. Minthogy újabbban egyre finomabb gépek állnak rendelkezésemre, minden egyes géptípussal újra revideálhatnám a lejegyzést. E revízióknak sohasem volna vége. Hiszen ugyanazon a gépen végzett minden revízió alkalmából is újabb és újabb változásokat javíthatunk lejegyzésünkön. Az emberi fülnél tökéletesebb gépek majd pontosan mérik a hang magasságát, időtartamát, lesz elektromos metronom, lesz népzenei célra készült, hangot filmszalagra kifotografáló szerkezet, ha majd népzenei hangosfilmmel gyűjtünk, úgy ezek és hasonló gépek mondják majd ki az utolsó szót. A lejegyzés revízióját bizonyos rezignációval egyszer abba kell hagynunk.” (Lajtha L.: *Széki gyűjtés*, 1954)

„A lemezzátszóhoz tő sem volt, én a Mátrában csináltam a gramofontűket galagonytövisekből [...] Évek múlva a kolozsvári intézet kérdezte tőlem, hogy hogy is kell csinálni azokat a gala-

gonytöviseket, mert nekik akkor még mindig szükségük volt rá, szegényeknek. [...] Ezeknek a töviseknek annyi értékük volt, hogy nem rontották a lemezt annyira. Jóval puhább anyag volt.

[...] A nyerslejegyzést én csináltam mindig mindentől, és aztán ültünk neki mindig egy-egy darabkáknak közösen. [...] Könnyebb volt két embernek csinálni, mert az ember kontrázhatott saját magának. Mert mikor az ember egyedül csinálja, akkor kiderül, hogy most például így hallok, és másnap, amikor előveszem, másképpen hallok. [...] Veszekedtünk is néha alaposan, hogy tényleg mi hangzik. Mert Lajtha, ő nagyon-nagyon sokszor volt úgy, hogy szívesen odahallott valamit, amire ő úgy gondolta, hogy ez körülbelül stimmelni fog. Végeredményben gyakorlata is volt, hát hallott ő eleget ebből az anyagból. Én meg viszont, aki így részletesen ezeket az anyagokat odáig nem hallottam, én nagyon szigorúan ragaszkodtam ahhoz, hogy ennyit hallok és többet nem.” (Sebő Ferenc: *Interjú Rajeczky Benjaminnal Lajtha Lászlóról*, 1985)

„A lejegyzés órákon is így volt a Zeneakadémián. Behozta a már kész lejegyzéseit, forgott a lemez, s mi öt zenetudományi szakos hallgatók kontrolláltunk, és ha valamelyik megszólalt, hogy ő ezt nem hallja, az Lajthát nagyon felbosszantotta. Annyiban igaz volt, hogy ő neki valóban jó hallása volt és bizonyos dolgokat talán jobban hallott, mint bármelyik jó hallású hallgató közülünk, de hát fülünk nekünk is volt, és a hangot, – ha talán nem is a pontos magasságot, vagy a ritmust, – a hangot azt azért hallottuk. Hát ilyen viták voltak, és az persze nagyon jó volt tanulásnak.” (Sebő Ferenc: *Interjú Sárossi Bálinttal*, 2002)

BERETVÁS BLANKA

KÁBULAT

In memoriam Csáth Géza

Tovaszáll hirtelen a szerelem, ópiuma úz
síron túl csitul a tűz, gyertyalángmeleg a fény
kripták tág báltermeiben még pislog a remény.

LÁZÁLOM

Bealkonyul
zúg élet-haláltánc,
ám konokul
ölelve öl a csönd.
Még meggyötör,
perzsel a parázs láz,
kínoz, éget,
rámtör száz kísértet.

SZIVÁRVÁNY

Köd szítál
ónos eső csöndje nyomaszt
szófoszlány
idézi a színes tavaszt
szivárvány
könnyből-kínból, most füst szag száll
minden fájl!
Gyarló test, vér, bőr, csontbálvány
szív, szem, száj
sóvárog a remény, irigy
vágyzárvány
ösztönös endokrin mirigy
agy, lép, máj
bőrt borítja ezer stigma
a halál
vergődő titkos enigma
nagy talány
széttérpesztett idő lejár.

ÁLOM

Besötétedett és szobám
árnyai felett hálót font
az álom, csapongott benne
a képzelet, halvány gyertyák
lángja perzsel, vetett ágyon
táncolt a vágy, az ébredés
rám terített fénylő talárt
oldást – kötést, nehéz selymet.

VITA BREVIS

Vita brevis!
Sápadt
tavasz, mégis
újraöleli a platánfákat,
vajon létezik-e
rejtőzködő, sötét bűneinkre
gyertyalángmeleg bűnbocsánat,
ha szürke barkaágot
bont április lehelete,
vagy vezeklünk mindörökre
álszentek
között,
mint kiátkozott eretnek,
üldözött,
kit elevenen máglyára temetnek?

Vita brevis!
Hisz
bőrünket borítja
ezer stigma,
titkos talány,
enigma,
és Húsvétkor, ha
megfeszítettünk a Golgotán,
élő húsba
hány
sikoltó
szöveget vernek az örök keresztfán,
míg meg nem öl az utolsó
és magába zár
örzetlen koporsó?

Vita brevis!
Az élő az életbe belefárad,
a test fétis,
szent ereklye,
a vér szerteárad
vergődő, lila erekbe,
ha megtámad a kór,
mint a rügy
dagad a tumor,
magánügy
az elmebaj, májzsugor,
ködös delírium,
keserű pasztorál,
elízium
mezein a halál táncol és kaszál.

Budapesten születtem 1991. november 25-én. Tizenkét éves korom óta próbálkozom a verseléssel, több-kevesebb sikerrel. A Budapesti Osztrák Gimnáziumban tanulok, írásaim rendszeresen megjelennek az „Óperencia” iskolaújságban.

Bernát Blanka

ÉVSZAKOK
2009 – Haydn év

(TAVASZ)

Március öleli a platánfákat
fűzfa inda bont szürke barkaágot
megtörik a csönd uralma,
ránk köszön
rigók hada, aranyeső, fényözön.

(NYÁR)

apró könnyek
harmatcseppek
szétgördülnek
s megdermednek
arany hajjal
hajnal angyal
fény sugarlány
szép szivárvány

(ŐSZ)

Őszi szél
nyirkos köpenyében félek
szófoszlány
idézi a színes tavaszt,
s az avar
a tátongó messzeséget.
Köd szítál
ónos eső csöndje nyomaszt
didereg
dermedten a lélek.

(TÉL)

Sápadt sugár lett a fény
Rátapos a tél minden öreg rögre
Számára egy perc a lét
Megfordíthatatlanul mindörökre
Hosszú búcsút int felém.

JÓZSEF ATTILA: BALATONSZÁRSZÓ (3)

Je n'ai point de thème,
excepté que je t'aime -

költeni csak ezt tudtam,
mert mindig elaludtam,

hisz annyiszor öleltem,
ahányszor rája leltem.

Szemüveg volt az orrán,
az alól nézett énrám

s amikor magamhoz szorítottam, a szemüveg alatt
hunyta le a szemét. Pedig mindig zavarják az embert.

Szívemben bizony kín dúlt,
mikor a vonat indult,

de nem sokat merengtem -
esett, hát hazamentem.

Száz gramm dohányt hagyott rám,
hogy legyen cigarettám.

S nem álmodt, hanem alvást.
Nem látjuk többé egymást.

// aztán Balatonszemes: Latinovits Zoltán...

// A te szép szerelmeden
kívül nincsen már másom.
Kincsem, ne űzz el engem,
nincs máshol maradásom!

// Sötét napszemüveged volt rajtad,
pedig lenyugodóban volt a nap.

// Majd, egy napon – úgy érzem
ott állsz – látom és nézem,
néma a szád, magad vagy,
bünt bánsz és kattog az agy.

// Kincsem, nem szeretsz már?
Szólj, hogy halljak!
Mondd, kiálts, valld be – meg kell,
hogy haljak?!

// Szemmel vertél s neveltél,
bort hoztál – de, nem ettél,
száraz morzsán koplalok,
megbűvölt rabod vagyok.

Táncháztalálkozó 2009

Todd Wagner élménybeszámolója

Let's Dance!
THE MAGAZINE OF INTERNATIONAL FOLK DANCING

Április 3-5-ig részt vettem az évente megrendezett, idén huszonnyolcadszor sorra kerülő budapesti Táncháztalálkózón. A rendezvény számomra lenyűgöző volt a számtalan oktató, zenész, táncos és táncsoport közreműködésével, akik Magyarországon minden részéről, valamint Erdélyből és Felvidékről érkeztek.

Pénteken este volt a nyitó gálakoncert a Hagyományok Házában, a Magyar Állami Népi Együttes székházában. A zenei, ének- és táncelőadásokból összeállított műsort állófogadás követte borral és süteményekkel. A fellépők közül a Mezőségről érkező (nyolcvan év körüli!) táncosok és a gyimesi Zerkula Emlékzenekar voltak a kedvenceim. Az utóbbiak zenéjére Varga Zsuzsa (ő tanított 2005-ben az Aranykapu Táborban Kaliforniában) táncolt egy idősebb gyimesi bácsival. Zerkula János vak hegedűs volt Gyimesben, aki tavaly, 80 éves korában halt meg. A Zerkula Emlékzenekar azokból a fiatal 10-20 éves zenésztanulókból áll, akik Zerkula utolsó éveiben minden hétvégén eljártak hozzá tanulni és gyakorolni. Igazán jól játszottak.

A Sportarénában a fő programok szombaton reggel tíztől este tízig zajlottak, majd az éjszakai bál a Petőfi Csarnokban hajnal ötig, s aztán vasárnap ismét a Sportarénában folytatódott éjjel fél tizenkettőig. Az Aréna igazán nagyszerű helyszín, mivel az éppen futó programot a kivetítőn is követni lehetett. Így, ha éppen több ezer másik emberrel együtt a tanuló körben állt valaki a fél futballpályányi területen, felnézve a hatalmas képernyőre láthatta, hogy az oktató mit csinál. A tánc tér háttérben egy nagy, megemelt színpad állt, s a tánc tereit vásár vette körül, ahol hangszereket, ruhákat, cipőket és népművészeti tárgyakat árultak.

Emellett más helyszínek is voltak, többek között külön terem a gyerekeknek kézműveskedéssel, táncos-játékokkal és mesékkel. Egy másik teremben folklórelőadások zajlottak, míg egy újabb helyszínen dokumentumfilmeket vetítettek folyamatosan. Természetesen volt kocsmák is, ahol fiatal zenészeket hallottam játszani, gyakran előtűnik táncoló, velük éneklő emberekkel körülvéve.

Szombaton gyerekegyüttesek tucatjai mutatkoztak be a küzdőtéren. Így a felnőtt tánc tanítást egy kisebb, de így is hatalmas (pár száz ember befogadására alkalmas) teremben tartották. Itt közelebb lehetünk a tánc tanítókhoz, így nem is volt szükség kivetítőre. Vasárnap a tánc tanítás már a küzdőtéren zajlott. Mindkét nap félóránként váltották egymást a tánc tanítók és a zenekarok nyolc óráig keresztül. Ez 32 félórás tanítást jelent különböző tanárokkal és zenészekkel. A zenekarok a legjobbak közül kerültek ki, általában annak a tájegységnek a zenéjét játszva, amiben a leginkább otthon voltak. Például a Khamoro cigány együttes kísért a cigány táncok oktatását, a Tükrös zenekar – akik elsősorban felvidéki és szatmári zenére specializálódtak – játszott, miközben magyarbódi

Todd Wagner az Egyesült Államokban, Kaliforniában él. Tagja az ottani néptáncszövetségnek (Folk Dance Federation of California), amely szervezet számos tábort szervez az Egyesült Államok egész területén. Todd a szövetségben belül egy olyan kisebb csoport tagja, akik a koreografált táncok helyett szívesebben foglalkoznak az autentikus néptáncokkal. Feleségével együtt immár 20 éve tanítanak magyar és erdélyi táncokat a helyi szabadidőközpontban. Évente kétszer ellátogatnak Budapestre, ahol továbbképezik magukat, és itt tartózkodásuk alatt igyekeznek minél több tájegység táncával megismerkedni és elmélyedni bennük. Az eredeti cikk a Kaliforniai Néptáncszövetség „Let's dance!” című havilapjában jelenik meg, nagyjából a folkMAGazinnal egyidőben.

táncokat tanítottak stb. A táncoktatók között volt Orza Călin és Demeter Erika, akik a tavalyi Detroit melletti Csipke Táborban

tanítottak, valamint Balla Zoltán és Tímea is, akik a múlt nyáron a Seattle melletti Ti Ti Táborban oktattak.

Bár a táncoktatókon vezeték nélküli mikrofon volt, a tanítás – leszámítva a szükséges utasításokat a lépés- vagy irányváltásra – szinte teljesen szavak nélkül történt. Alapvetően a tánc tanítás egy nagy körben zajlott a 30 percig tartó, megszakítás nélküli muzsikára. A tánc tanítást a körben az alaplépésekkel kezdték, majd párokra oszlott a tömeg. A hozzád legközelebb álló ellenkező nemű személy lett a táncpartnered, hacsak nem párban érkezél, úgyhogy párt találni sem jelentett problémát.

A tánc tanítások után szombat és vasárnap este is amatőr és profi tánc együttesek bemutatói következtek. Szombaton este 10-kor a táncosok átmentek a Petőfi Csarnokba tartandó bálba. Ez már egy sokkal kisebb rendezvény volt, kb. ezer emberrel, mivel a fellépő gyerekek szülei és rokonai ide már nem jöttek át.

Az éjszakai bál nagyszerű volt. Szalonna (kedvenc primásom) játszott az egyik teremben, a Magyarpalatkai banda a másikban, míg néhányan az előtérben zenéltek. A Magyarpalatkai banda egy családi vállalkozás, ahol a zenészek mind rokonok: apák, fiúk, testvérek, nagybácsik, unokafivérek vagy unokatestvérek. Bár a bál hajnali 5-ig tartott, én annyira elfáradtam, hogy fél háromkor elindultam haza, miközben Szalonna éppen az egyik kedvenc táncrendemet, a kalotaszegit húzta. Végigtáncoltam egy vajdaszentiványi és két mezőségi. Talán három tánc eltáncolása nem tűnik valami soknak, de mivel ezek táncrendek, így hosszuk általában 30 perc és egy óra között van.

Ami ebben a táncolási stílusban a legjobban tetszik, hogy a zene fantasztikus (az emberek gyakran énekelnek tánc közben), és hogy a táncok eredetiek és nem koreografáltak. A férfi vezeti a nőt. A vajdaszentiványi (székelyföldi) táncrend a következő táncokat foglalja magába: sebes forduló, lassú csárdás, korcsos, cigánycsárdás és batuka (román tánc, olyan mint a sebes forduló, csak román dallamokra). A nő kendőt tart a jobb kezében, aminek segítségével a férfi forgatja őt. Ahogy a zenekar elkezdte a vajdaszentiványi húzni, észrevettem oldalt egy fiatal nőt, aki a kendőjét szorongatja (micsoda célzás!), így felkértem táncolni. Mindketten ismertük a táncot, így az elkövetkező 40 percen belül a táncrend mind az öt táncát élvezettel táncoltam végig egy olyan valakivel, akivel előtte még soha nem találkoztam. Nyilvánvalóan ő is élvezte a táncot, mivel a végén angolul ezt mondta: „Want dance later I like” (ami az én magyar tudásommal összehasonlítva az ékesszólás csúcsa!). Táncoltunk még egy mezőségi is (szinte végig énekelt). Igazi néptánc, igazi népzene, nem koreográfia – megfizethetetlen élmény!

Mindkét nap során közel tízezer ember látogatott el a rendezvényre. Természetesen nem mindegyikük volt táncos vagy zenész. Sok olyan család jött, akinek tinédzser gyermeke valamelyik közreműködő táncsoport tagjaként fellépett, de sok szülő kifejezetten a gyerekprogramokra hozta el saját gyermekét. Mindazonáltal a fiatal táncosok és különösképpen a fiatal zenészek magas száma nagyon biztató. Bajom egyedül a padlókkal volt: hol szőnyegezve, hol járólappal lerakva, néhol beton vagy aszfalt. Dobbantós lépéssorozatot tanulni betonon pedig elég sok veszélyt hordoz magában. Bár túlzott igényeink azért ne legyenek ezért a belépődíjért!

(Bede Judit fordítása)

Táncháztalálkozó 2009

by Todd Wagner

From Friday April 3rd until Sunday April 5th I attended the 28th annual Táncháztalálkozó (Dance House Festival) in Budapest. This event was AWESOME, bringing teachers, musicians, dancers, and performing groups from all over Hungary, Transylvania, and Felvidék (Hungarian speaking southern Slovakia).

On Friday night was the opening concert at Hagymányok Háza (traditions house) where the Hungarian State Ensemble rehearses and performs. This was a concert with music, singing, and dance performances followed by a reception with wine and cookies. My favorite acts were a group of octogenarians from Mezőség demonstrating their dances and the Zerkula Memorial Band playing music from Gyimes (eastern Transylvania next to the Moldva border) while Zsuzsana Varga, who taught at Aranykapu Tábort (camp) in California in 2005, danced with an elderly man from Gyimes. János Zerkula was a blind fiddler in Gyimes who passed away about a year ago in his 80s. The Zerkula Memorial Band is a group of music students in their teens and early 20s who came to his home to practice every weekend in his final years. They were really good.

The main event was from 10am-10pm Saturday in the Sport Arena, an evening ball at the Petöfi Csarnok in the city park from 10pm-5am, and then 10am-11:30pm Sunday back in the Sport Arena. The Sport

Arena was great because they displayed the schedule on the scoreboard, and when you are in concentric teaching circles with several hundred people over an area half the size of a football field you could look up at the giant projection TVs and see what the teachers were doing. A large elevated stage was at the back of the main floor and the end zones had booths selling music, costumes, shoes, and folk crafts.

Meanwhile there were other areas set up including a room for children with folk crafts, dance games, and storytelling. Another room had folklore lectures, and still another room ran documentary videos non-stop. Of course there was a kocsmá (pub). In various nooks I saw younger musicians playing, often with others singing and dancing in front of them. On Saturday they had dozens of amateur groups performing in the main hall and the teaching was in a smaller but still huge room (only a few hundred people). Although you were much closer to the instructors in this room there was no projection video. Sunday the teaching was in the main hall. Each day they had an 8 hour period with different instructors and bands every 30 minutes. That's 32 half hour classes with different teachers and bands. These were all the best bands and were frequently matched to their specialty. For example, the gypsy band Khamoro played when they taught gypsy dances. Tükrös, a band that specializes in music from Felvidék and Szatmár, played when they taught dances from Magyarböd which is in Felvidék, etc. The instructors included Călin Orza and Erika Demeter who taught at Csapke Tábort near Detroit last summer, and Zoltán and Tímea Balla who taught at Ti Ti Tábort near Seattle last summer.

Although the instructors had wireless mikes, the teaching was almost entirely non-verbal except for an occasional cue to change figures or direction. Basically the bands came in, played for 30 minutes straight, and they had a huge teaching circle. They always started teaching the basic steps in a big circle and then split us into couples. The nearest person of the opposite sex became your partner unless one of you came with someone, so getting partners was no problem.

Both Saturday and Sunday evening after the teaching there were more performances, but these were presented by more advanced amateur and professional groups. At 10pm Saturday night the dancers headed over to the ball at the Petöfi Csarnok. This was a much smaller event, only about 1,000 people,

since the parents and relatives of kids in the performing groups didn't attend.

The ball was great and at one point Szalonna (my favorite fiddler) was playing in one room, the Magyarpalatka band in another, and an odd assortment of musicians were playing in the lobby. The band from Magyarpalatka is a family enterprise – the musicians are all fathers, sons, brothers, uncles, nephews, or cousins. Although the ball went to 5am, I was so tired I actually left at 2:30am while Szalonna was playing one of my favorite dances (Kalotaszegi). I did a Vajdaszentiványi and Mesőségi twice. Three dances might not sound like much but these are dance cycles that are typically 30 minutes to an hour long.

What I love most about this style of dancing is that the music is great (people often sing while dancing), the dances are authentic, and there is no choreography. The man leads and the woman follows. The dances from Vajdaszentivány, a village in the Székelyföld region of Transylvania southeast of Mezőség, include the Sebes Forduló (swift turning), Lassú Csárdás (slow dance, but not very slow), Korcsos (an odd little dance, this word can mean hybrid, mongrel, or bastard), Cigánycsárdás (gypsy dance), and Batuka (the Romanian dance, same as the Sebes Forduló but with Romanian melodies). The woman holds a scarf in her right hand which the man uses to turn her. After the band started playing Vajdaszentiványi I noticed a young woman on the sidelines holding her scarf (big hint) so I invited her to dance. We both knew the dance and for the next 40 minutes I enjoyed all 5 dances with someone I had never met. Apparently she enjoyed it too since at the end she said in English "Want dance later I like" (compared to my Hungarian this is the pinnacle of eloquence). We also did a Mezőségi (she sang most of the time). Real folk dances, real folk music, no choreography – priceless!!!

Over both days there were probably over 10,000 people. Granted not all were dancers and musicians. A lot were families with a teen in one of the performing groups or parents that brought their child to enjoy the children's program. Nevertheless, the vast number of younger dancers, and especially younger musicians, was very encouraging. My only complaint was the floors, which were carpeted, tiled, concrete, or asphalt. Learning stamping sequences on concrete had a lot of disaster potential. Of course, what do you expect for \$12 for both days at the arena (plus another \$3.50 for the ball).

[The author: Todd has visited Hungary over 30 times and teaches Folkdances of Hungary and Transylvania every Wednesday night at the Menlo Park Recreation Center.]

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNCHÁZ ALAPÍTVÁNY

FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,

Szilágyi Dezső tér 6. I. em.

Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a

www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA

1130 Budapest, Katona József u. 22.

Tel.: (1)-239-1199

MESTERPORTA

1011 Budapest, Corvin tér 7.

Tel.: (1)-202-3859

KALÁKA ZENEBOLT

V. kerület Bárczy István utca 10.

Tel.: (1)-267-5331

A FOLK

1074 Budapest, Dohány u. 84.

Tel.: (1)-351-3341

Jolika (I. rész)

Borbély Jolánt négy évtizede ismerem. Közel tíz évig dolgoztunk egy irodában, a Magyar Művelődési Intézetben. Szakadatlanul lázas munkában, szervezésben éltünk, jöttünk- mentünk, utaztunk mindketten. Én a népzenei együttesekkel foglalkoztam, ő főként a disztóművészek és a falusi hagyományörző együttesek munkáját segítette. Nagy volt a munkaterületünk: az egész Kárpát-medence. Csodálattal figyeltem Jolika tevékenységét, hatalmas tárgyi tudását, óriási kapcsolatrendszerét, fáradhatatlan lelkesedését. Sokszor gondoltam, hogy én is olyan szeretnék lenni, mint ő. Ritkán értünk rá személyes dolgokról beszélgetni, akkor is megmaradtunk a napi eseményeknél. Családi örömök, betegségek, erdélyi vendégek stb. Én 2000-ben nyugdíjba mentem, ő még sokáig ottmaradt az időközben két intézménnyé alakult Intézetben. A Hagyományok Házában folytatta munkáját. Néha összefutottunk valahol és váltottunk néhány szót. Semmit se változott. Nyolcvan évesen is tele van lelkeséssel, tervekkel. A naptárában alig találtunk időpontot, hogy végre leülhessünk egy hosszabb beszélgetésre.

Ezerkilencszázhuszonnyolcban, Hajdúszoboszlón születtünk az ikertestvéremmel, Rózával. Édesapánk neve Borbély Elek volt, édesanyánkat Borbély Jolánnak hívták. Gyakran előfordult, hogy amikor valahol bediktáltam az adataimat, édesanyám neve hallatán furcsán néztek rám az emberek. Talán azt gondolták, hogy leányanya szült. Az apa nevét nem szokták kérdezni. A szüleim távoli rokonok voltak. Apai nagyapánkat Borbély Gábornak, anyai nagyapánkat Borbély Péternek hívták. A gazdagabbik Gábor volt, őt nemzeti uramnak szólították, mert ő volt a vagyonosabb és ő volt az, aki hat gimnáziumot járt Debrecenben. A másik nagyapám csak „gazduram” volt, mert neki kevesebb földje volt. Ő négy polgárit járt, nagyon olvasott, nagyon okos, csendes, kedves, érzelemgazdag ember volt.

A mi édesapánk Borbély Gábornak és Mácsai Rózának a gyermekeként született. Mácsai Róza nagyanyám kabai születésű. Apánk 1905-ben született, nagyanyám sokadik gyermekeként, mert a mi nagyanyánk többször szült ikreket. Abban az időben, a múlt század elején nagy volt a gyermekhalandóság. A sok gyerekből csak három maradt meg. A mi apánk nem volt iker, de ha igaz, hogy fiúágon öröklődik az ikerség, akkor mi tőle örököltük. Apámat nagyon érdekelték a gépek. Neki gyerekkorában megvolt a cséplőgép és a gőzgép kicsinyített mása. Debrecenben, az úgynevezett technikumban tanult és géplakatos lett. Később két saját cséplőgépet is vásárolt. Mint földes gazda és cséplőgép-tulajdonos, ezzel járt csépelni búzaaratás táján. A halálát is a cséplőgép okozta. Huszonnégy éves korában balesetben halt meg. A saját gépe ment át rajta. Mi a testvéremmel akkor tizennégy hónaposak voltunk. Minket minden héten kivittek a temetőbe a sírjához, hogy itt van. Nekünk az apánk egy csónakos fejfa és egy sírdomb volt. Amikor exhumáltattuk, a csontjait kivettük az ércpokorsóból, egy kis pokorsóba tettük és anyánk nászlepedőjébe takartuk be. Ott láttuk utójára. A nyakkendőjén volt egy aranytű, máig megvan nekem.

Apánk halála után az anyai nagyszüleink, Borbély Péter nagyapánk és Ádám Róza nagyanyánk, hazavittek bennünket anyánkkal együtt és ők neveltek fel. Rangos, jómódú embereknek számítottak Szoboszlón. Nagyapánk virilista képviselő volt. A virilista azt jelentette, hogy tehetős, rangos, a legtöbb adót fizető polgárok egyike. Anyai nagyanyámnak számadó gulyás volt az apja a Hortobágyon, Ádám Sámuelnek hívták. Nagyon gazdag ember volt. Szőlőskertje, kocsmája meg házai voltak. Akkoriban a számadó-

nak a saját vagyonával kellett felelnie a magyar marhákért, szükséges volt a nagy vagyon. Így aztán nagyanyám sokat örökölt tőle.

Borbély Jolán (jobb szélen) rokonok körében

Kutyabőrünk is volt, mert ugye a hajdúk bocskoros nemesek voltak. Sajnos a kutyabőr a háború alatt valahogy elkeveredett.

Szoboszló hajdúváros volt. Itt az emberek úgy éltek, mint a leg-hagyományörzőbb kistalvakban. Tisztelték, becsülték egymást. Nekünk például kezet kellett csókolni a nagyszüleinknek és a rokon felnőtteknek is, mindenkinek köszöntünk az utcán, mert azt elvárták tőlünk a nagyszüleink, az úgy volt illendő. Olyan is volt, hogy mentünk a szőlőskertbe, ami a vasút mellett volt és megszólított egy öregember:

– Ki kislyányai vagytok?

Nekünk azt kellett mondani, hogy a Borbi Gábor és Borbi Péter nagyapánk unokái vagyunk, mert, őket mindenki ismerte.

– Jaj, a kis árvák!

Mi voltunk a kis árvák. A nagyszüleink mindenféle munkába befogtak bennünket. Az egyik tanyánk a vasútállomáshoz olyan három-négy kilométerre volt, a másik meg hat-nyolc kilométerre lehetett, de számtalanszor kiküldtek bennünket a tanyára, hogy ezt üzenik, meg azt üzenik a „felesnek” [a bérlőnek]. Nagy komondorkutyákat tartottak minden tanyán. Ha kiküldtek bennünket, egy-egy botot kaptunk a kezünkbe, mindig azzal az intelemmel, hogy nem szabad a kutyához „csalapálni”, mert a kutyák szeretik a gyerekeket. Nem is bántott bennünket egyetlen kutya se. Mi köszöntünk a kutyáknak is, ilyeneket mondtunk nekik, hogy jaj, de szép vagy, jó vagy, és nem bántottak.

Nagyapánkon kívül nem volt férfi a házunkban. Mi szőlőkötözéstől a cukorrépa-kapálásig, a favágástól a tengerimorzsolásig minden munkában részt vettünk még az érettségi évében is. Sokszor mondta nekem a „papám”, ha valamit dolgozott, hogy:

– Gyere Jolikám, mi férfiak megcsináljuk!

Én nagyon büszke voltam, hogy számít rám és még hősököttem is, ha beleszakadtam is a nehéz munkába.

Nyaranta sokszor, főleg aratás idején, hajnalonként indultunk ki nagyapámmal a tanyára. Ő mindig azt mondta előző este, hogy ő nem költ fel bennünket, csak az mehet vele, aki felébred. Mi szinte egész éjjel nem aludtunk, hogy nagyapánk el ne menjen nélkülnk. Még csillagos volt az ég, és természetesen még fenn volt a hold is, amikor elindultunk. Nem volt szabad nekünk a városban meztláb közlekedni, mert mit szoltak volna a népek, hogy a sze-

Borbély Gábor háza, Hajdúszoboszló, Fogthüly u. 5. – fotó: Vetró Mihály

gény kis árvák mezítláb járnak. A város végén volt egy Ádám nevű utca, amit az Ádám dédszüleinkről neveztek el. Amikor az utolsó házat is elhagytuk, azt mondta nagyapánk:

– Na, most már levetethetek a cipőtöket! – És mi azután boldogan mentünk a harmatban mezítláb. Este, amikor mentünk haza, már megint csillagos volt az ég és akkor a csillagokról mesélt nagyapánk. Úgy ismerte a csillagokat, ahogy csak egy parasztember ismerhette, akinek a csillagok világítottak, és akinek a csillag maga volt a szépség. Meséket is mesélt meg történeti mondákat ilyenkor. Ezekből a történeti mondákból meg is maradt néhány az emlékezetemben, amiket néprajz szakos egyetemi hallgató koromban Tálasi professzornak le is írtam.

Négy elemiig Hajdúszoboszlón jártunk iskolába. Nagyanyám azt mondta:

– Kislányaim, ha nem tanultok jól, akkor libapásztor kisasszonyok lesztek!

Mi imádtuk a libapásztorokodást. Nagy csapat libánk volt, és addig, amíg nem lehetett a tanyára, tarlóra vinni a libákat, addig kihajtottuk nap mint nap a libalegelőre, mert az is kijelölt területe volt a határnak.

Volt strandbérletünk, mint ahogy mindenkinek volt a városban. Mi versenyzők is voltunk. Nagyanyánk rájött, hogy a strandon van tenispálya is, és az úri leánykák teniszeznek. Szegénykém vett nekünk teniszütőt. A kereskedő becsapta nagyanyámat és olyan nehéz ütőket vásároltatott meg vele, hogy a mi kis csuklónk nem bírta egyenesben tartani. Nem lett belőlünk teniszversenyző és sikerült megszabadulnunk a teniszórától is.

Volt nekünk egy pesztonkánk, olyan tizenégy-tizenöt év körüli lányka, aki anyámnak segített a gondozásunkban, mivel ikrek voltunk. Miután elment tőlünk, cselédnek állt, s ahogy az lenni szokott, megesett. Szegény, szegényében „zsírszódát” ivott és meghalt. Még húsz éves sem volt. Kis földes, kemencés házban laktak az Ádám utcában. Amikor nagyanyám megtudta, hogy meghalt, azt mondta nekünk:

– Megyünk halottlátni!

Akkoriban háztól temettek. Szokás volt, hogy nem csak a temetésre mentek el, hanem mielőtt eltemették a halottat, felravatalozták és az emberek mentek halottlátni. Még nem jártunk iskolába, mégis emlékszem, hogy a kis pesztonkánk hogy feküdt a ravatalon. Zöld mintás ruhában volt és fátyol volt a fején. Kérdeztem nagyanyámtól:

– Miért van fátyolban? Ő nem menyasszony.

– Ő már Krisztus menyasszonya – mondta nagyanyám. Egyszer csak bejött egy kis öregasszony, ráborult a halottra és siratni kezdte, mozgatta mindenestül és siratta, siratta. Sirathatta is szegényt, a kis boldogtalan életét és halálát! Mi rámeredtünk a testvéremmel.

Borbély Péter háza, Hajdúszoboszló, Bocskai u. 15. – fotó: Kádár Péter

Nagyanyám megijedt, hogy kétségbeesünk, mert félelmetes volt a látvány. Húzott ki bennünket a házból, mi meg húztuk visszafelé. Ilyent még sose láttunk, sose hallottunk. Feledhetetlen, katarikus élmény volt számomra. Mikor egyetemista lettem, megkértem nagyanyámat, hogy keressük meg azt az asszonyt, aki siratta a kis pesztonkánkat, de már nem élt. Akkor tudtam meg, hogy nálunk nem családtagnak kellett siratni, hanem fogadott siratók voltak, akik ismerték a családot, vagy pedig tájékoztatták őket a halott életéről. Az ő tisztük volt, hogy szalonnáért, lisztért, búzáért elsirassák a halottakat. Később, amikor Szabolcs-Szatmárban gyűjtötünk, újra találkoztam siratóval. Akkor derült ki számomra, hogy ott a családtagok siratták el a halottat.

Négy elemi után nagyanyánk Debrecenbe, a Dóczy Református Lánygimnáziumba adott bennünket. Szoboszlóról rajtunk kívül csak egy lány járt oda. Úgy mentünk a gimnáziumba, hogy egy szót sem tudtunk németül. Jó tanulók voltunk, de sokat küszködünk a német nyelvvel. Nagyanyánk nyáron fogadott mellénk egy asszonyt, Helénke nénit, aki németre tanított. A latin és az olasz nagyon jól ment.

Jó iskola volt a miénk. Ott volt a Cantus [énekkar] is. Olyan énektanárunk volt, aki nekünk Kodályról, Bartókról mesélt. Bartók- és Kodály-gyűjtéseket játszott el, népdalt is tanított. Egyszer, amikor valami újstílusú dalt tanított, mi azt mondtuk, hogy mi ezt nem így tudjuk. Megkérdezte a tanárunk:

– Na, hogy tudjátok?

El kellett énekelni. Attól kezdve mindig megkérdezte:

– Na, az ikrek nem tudnak valami változatot?

Persze, a mi gyerekkorunkban csak csárdást táncoltak a lakodalokban. Újstílusú dalokat énekeltek.

Egy tanyasi lakodalomban volt az első nagy táncélményem, a pitaristállóban. A felesnek a hat fia közül nősült az egyik, a nagyapám volt a násznagy. A lakodalomban mi gyerekek is ott táncoltunk. Mindig a vályúnak löktek bennünket, mert nagyban járták a táncot.

A nagyapámnak, mint násznagynak az is a feladatai közé tartozott, hogy a nászajándékokat írja. Egy tanyasi gyerek, egy pásztor, aki nősült, vagy a gyermeke házasodott, ilyen nászajándékokat kapott például:

– Egy kotlóalja csirke Nagy Jóskától. Egy borjú, de még szopós, közelebbi rokontól. Fias disznó!

Lakodalmaktól a halálig, munkában, mindenben részt vettünk. Hatodik gimnazisták voltunk, amikor az oroszok elérték az Alföldet, elkezdődött az ostrom. Debrecen nagy szőnyegbombázása után, '44-ben bezárták az iskolákat. Akkor hazamentünk Szoboszlóra, mert addig benn laktunk anyánnal egy egyszoba-konyhás városi lakásban, Debrecenben.

A németek nyomultak visszafelé. Hozzánk is, mivel a szüleimnek szép nagy háza volt, beszállásoltak két német tisztet. Egy századost és egy főhadnagyot. A négyszobás lakásunkból kettőben laktak. A nagybátyánk tisztiorvos volt Nagyszalontán. Amikor Erdély felől jöttek az oroszok, a nagybátyámék hazajöttek Szoboszlóra. Nagyszalonta többször cserélt gazdát. Oroszok ki, németek be, németek ki, oroszok be. A nagybátyámék többször átérték azt a szörnyűséget, amit a részegen hajtott orosz katonák műveltek. Mi minden történt az asszonyokkal, lányokkal! Amikor az Alföldet is elérték, a nagybátyám azt mondta, hogy ők még egyszer nem várják be őket, inkább elmenekülnek. Azt mondta a nagyanyám, hogy akkor mi se várjuk meg.

A német tisztjeink közül az egyik agrármérnök volt, Kiel mellett éltek a szülei, parasztok voltak, ő sokszor társalgott velünk. Nekik aztán nagy hirtelen el kellett menekülniük. Amikor elkezdtek pakolni, megkérdezték, hogy nem akarunk-e velük menni, és mi elmentünk. Először Nyíregyházára, onnan Miskolcra, Miskolcra Budapestre mentünk. A fővárosban annyi volt a szoboszlói menekült, hogy Csornára irányítottak bennünket. Ott kaptunk szállást is, meg élelmiszerjegyeket is.

Egy népviseletes parasztszaládkhoz szállásoltak be bennünket. Nagyon jóban voltunk. A háború után el is jöttek hozzánk. A nagyapám a malomban kezdett dolgozni, mi a testvéremmel egy rövidáru-kereskedésben kiszolgálók lettünk. A nyilas világot is ott éltük meg. A nyilasoktól nagyon féltünk. Minden fiataalt, aki a városban létezett, kihajtottak az országútra havat lapátolni, hogy a visszavonuló hadseregnek megfelelő legyen az út. Majd' odafagyunk! Ott is kötöttünk egy barátságot. Egy kereskedőnek a fiával, aki megtaláltatta az egyetlen cipőnk, mert sírva fakadtunk, hogy lyukas a cipőnk talpa és borzasztóan fájtunk. Ővele is haláláig üzenőkapcsolatban voltunk. Hatos Pistának hívták.

Amikor már annyira közel ért a front, hogy Csornáról is menekülnünk kellett, érkezett egy szerelvény, amelyik Erdélyből jött és olyan fináncokat hozott Brassóból, akik vonatostól menekültek. Ők felajánlották, hogy mehetünk velük. Úgy menekültünk Ausztriába, hogy az országúton mentek az orosz trénszekerek, mi meg párhuzamosan a vasúton mentünk vonattal. Az első sortűzet Csornán kaptuk. Még el sem indultunk, amikor – azt hiszem, amerikai mélyrepülő volt – az állomást kezdték bombázni, löni. Annyira szétlőtték a vagonjainkat, hogy gyorsan át kellett pakolni egy másik szerelvényre. Egyik útítársunk tüdőlövést kapott és meghalt, én légnyomást kaptam és sokáig az egyik fülemre teljesen süket voltam. Végül ezzel a szerelvényel eljutottunk a határ közeléig. Onnan az Istennek sem tudtunk továbbmenni, hiába adtak az Erdélyből jövők zsírt, szalonnát, ezt-azt, nem engedték tovább a vonatukat.

Ezért mi a nagyszüleimmel Ágfalvánál, hátunkon egy-egy kis motyóval, leszálltunk a vonatról és elindultunk Bécsbe, gyalog. El is értük és betértünk a Collegium Hungaricumba. Mit ad Isten? Az Isten megsegített bennünket. Összetalálkoztunk egy deputációval [küldöttséggel], amelyik a szerelvényünkről jött. Ők szintén bejöttek a Collegium Hungaricumba és visszavittek bennünket a vonatra. Borzalmas volt az utunk, állandóan lőtték a szerelvényt, mert nem tudták, hogy ezekben a vagonokban emberek menekülnek-e, vagy muníció van bennük. A csornai nyilasok közül két család felkérkedett erre a szerelvényre. Az egyik családban hat gyermek volt. A szülők egy dum-dum-golyós géppuskázás alkalmával meghaltak, ottmaradtak a gyerekek szülők nélkül. Rettenetes volt, amíg Mauerkirchenbe, egy kis osztrák falucskába nem értünk. Ott szembejöttek velünk az amerikaiak. A tankokban négerek ültek, nem láttunk ott egy fehér katonát sem. A nagy lövöldözés miatt a templomba menekültünk, végül fogságba estünk.

Visszavittek bennünket a szerelvényre. Hamarosan kiderült, hogy ott rendezték be az amerikaiak a német fogolytábor. Mi meg ott rekedtünk a német fogolytábor közepében. Hamarosan kiköltöztettek onnan bennünket Braunauba, Hitler szülővárosába, ahol az erdőben volt egy repülőgépgyár. A barakkokban olasz hadifoglyok laktak, ők dolgoztak a repülőgépgyárban. Még mielőtt kiköltöztettek volna bennünket, nálunk kiütött a tifuszjárvány. Az a csornai lejánka, aki meg volt bízva, hogy azt a hat árvát gondozza, meghalt tifuszban. Miután a járványt megszüntették és több haláleset nem volt, kiköltöztettek bennünket. Az olaszokat nagy hirtelen hazaengedték. Ablaktalan, ajtótlan barakkokat találtunk, oda szállásoltak el bennünket. Patakunk volt, gombánk volt, málnánk volt, szedrünk volt, mindenünk volt, amit a természet adott. Az országút túloldalán volt a gyár, amerikai katonák voltak benne. Azok elkezdtek a mi táborunkba járkalni és kérdezték, hogy nem mosnánk-e számukra. Hát, Istenkém, hogynem mostunk volna! Hozták a konzerveket, a csokoládét, mi meg mostunk rájuk a patakban. Az amerikaiakkal jól megvoltunk. Nem értettük egymást, de kedvesek voltak, hálásak voltak, mi is hálásak voltunk nekik. Jegyrendszer volt Ausztriában, élelmiszerjegyeket kaptunk hústól kezdve mindenre. Elég szűkös volt. Mi ráálltunk a lóhúsrá, mert abból dupla annyit adtak, mint egyéb más húsból. A lóhús gyönyörű volt. Hajnalban mindig elindultunk a városba, a húsert én mentem, a testvérem meg zöldségért és egyébért állt sorban egy másik helyen. Rengeteg szárított gombánk volt, több tíz kiló, mert az erdő adta. Elég nehezen éltünk, de senki nem háborgatott bennünket.

A háború végén a nagyszüleink mindenáron haza akartak jönni. Nekünk fiataloknak felajánlották az amerikaiak, hogy mehetünk Amerikába, tanulhatunk stb. Szegény nagyszüleink kétségbe voltak esve, hogy mi elmegyünk Amerikába. Mi azt mondtuk, nem, mi haza akarunk menni velük együtt. Úgy is történt. Tulajdonképpen az első vonattal, ami hazajött Ausztriából, mi hazajöttünk. Következésképpen mi a Rákosi éra szerint sem számítottunk menekültnek, mert idő előtt jöttünk haza. Hazajöttünk, igen ám, de a szoboszlói házunk hátsó részét, a gazdasági épületet lebombázta egy orosz gép. Benne halt két orosz tiszt, egyik igen magas rangú volt, akiket a szomszédok azzal küldtek oda, hogy ott van két fiatal lány. Persze tudták, hogy nem vagyunk otthon. Ez a két tiszt meghalt a pincénkben a saját bombájuktól. A játszópajtásunk, Iványi Sanyika elmeséléséből tudjuk, hogy a megszállók kiásták őket a pincénkben, közben ették a befőttjeinket, a kolbászunkat és eltemették őket a templomkertbe. Egy idő után úgy gondolták, hogy ez mégsem ildomos, hogy a szovjet elvtársak a templomkertben legyenek. Amikor már volt szovjet hősi emlékmű a piactér közepén, akkor odatemették, az se volt megfelelő hely. Kivitték a temetőbe, odatemették, majd végül repülővel hazavitték.

Amire hazaértünk, a többi osztálytársaink már nyolcadikosok voltak. Mi hazajöttünk október elején. Magántanulóként elvégeztük a hetediket, nyolcadikat úgy, hogy a többiekkel nyilvánosan érettségiztünk. Természetesen a Dóczi Gimnázium épülete orosz kórház volt, az osztályunkat a püspöki hivatal szobáiban meg a Déry Múzeum folyosóján helyezték el. Az írásbeli érettségit pedig a kollégium oratóriumában tartották.

Érettségi után egy évig moziplakát-készítéstől a kötésig mindent csináltam. Szoboszlón néptáncot tanítottam a Kisgazda Párt ifjúságának. Molnár Istvánnak két koreográfiáját is tanítottam. A testvérem menyasszonya lett az udvarlójának, egy erdélyi pap fiának, aki orvostanhallgató volt. Én mindenáron tovább akartam tanulni. Mezőgazdász vagy néprajzos szerettem volna lenni. 1947-ben feljöttem Budapestre és beiratkoztam az egyetemre.

Kóka Rozália

Lovasbandérium Füzéren

Füzér a zempléni Hegyköz mintegy hétszáz lelkes kistelepülése. Lakossága kisebb részben református magyar, nagyobb részt római katolikus szlovák és görög katolikus ruszin eredetű. A kilencvenes évektől foglalkozom a település néprajzi hagyományával. Már az egyik első gyűjtéskor meséltek nekem a lovasbandériumról. E szerint Füzéren az a szokás, hogy az általában pünkösdkor idelátogató püspököt a település határában lévő keresztnél díszesen öltözött lovascsoporttal fogadja az előljáró. Az egyházi méltóságot a bandérium bekíséri a parókiára, onnan a templomba. A bandérium már hetekkel az esemény előtt gyakorol, hogy szépen, egyszerre menjenek a lovak.

A szokás a mai napig él, 2008 novemberében magam is tanúja lehettem. Az általam látott bandériumot öt lovas alkotta, elől egy, mögötte kettő-kettő vonult. Öltöztük csizma, csizmanadrág, bevarrott ujjú fehér paraszting (egyikükön egyszerű fehér ing), fekete zsinórral díszített piros posztó mellény és nemzeti szín szalagos, árvalányhajás fekete kalap volt. Az árvalányhaját a falu mellett, a Kopaszknán vagy a Hollóháza felé eső lelőhelyen szedték. A régebbi képeken van, aki jobb oldalra tűzte. Elképzelhető, hogy eredetileg a csoport vezetői hordták így, de ma már mindenki a bal oldalon viseli. A lovak fejét is díszítették rozsmaringgal, muskátlival. Az emberek a kapuból figyelték, ahogyan vonulnak ki a faluból a

kereszthez, az egyik ház előtt pálinkával is megkínálták őket.

A püspököt először a polgármester, utána az első bandériumtag köszöntötte, majd az autóját a lovasok vezették fel a parókiához, majd a már miseruhába öltözött egyházi méltóságot a templomig kísérték. Ezután a lovasok megkerülték a templomot és ezzel véget ért a ceremónia. (Eredetileg hétévente érkezett a püspök a faluba bér-málásra, pünkösdkor vagy más nyár eleji hétvégén, de 2008-ban kétszer is volt bandérium.)

A mostani bandériumtagok között van, aki harmincöt-negyven éve vesz részt a szokásban. Az idősebb generációhoz tartozó füzérik emlékei szerint ez rangot jelentett, hiszen eredetileg a bandériumot azok a nagygazdák alkották, akiknek volt lovak. A lovasok száma ma már attól függ, hogy hány lovat tudnak összeszedni a faluban, de a kilencvenes években nekem úgy mesélték, eredetileg hét lovas volt, a honfoglaló hét törzs emlékére. A füzéri helytörténeti gyűjteményben lévő legrégebbi, az 1940-es években készült bandérium-fotón is hét lovas látható, vezetőjük fekete kabátban. A csoportban az emlékezők szerint egykor trombitás is részt vett. Az igáslovak csak úgy ugrottak, ha fújta, mert nem voltak hozzászokva a trombitaszóhoz.

Az általam látott, hetvenes években készült fényképeken hat és kilenc lovas látható. A mostani bandériumtagok emlékeze-

te szerint a téesz-időkből tizenöt vagy akár több lovas is lehetett. Olyankor elől egy, utána kettő, majd soronként három, négy, öt lovas volt egymás mellett. Az ötvenes-hatvanas évekből még tizenhat pár lovas is említettek, s a lovasbandériummal együtt vonuló – a küllők közé font nemzetiszín krepp-papírral feldíszített – bicikliseket, motorosokat. Elképzelhető, hogy ez a kor „divatja vagy előírása” szerinti május elseji felvonuláson történt.

Szintén Füzéren mesélték, hogy 1938-ban – amikor „Kassa visszakerült” –, Horthy Miklós erre vonult fehér lovon. (Az elbeszélő gyermekként ment megnézni a látványosságot.) A füzéri bandérium csatlakozott Horthy kíséretéhez, vele vonultak be Kassára. A harmincas években történt az is, hogy a lovascsapat lakodalomba kísért egy menyasszonyt Füzérradványba. Az emlékezet szerint a bandérium tagjai ekkor még bőgatyát hordtak. Ez az esemény azért volt nevezetes, mert az egyik lovas csak reggel jött visszafelé, amikor az emberek már kint dagoztak a mezőn. Kérdésükre azt válaszolta: „fel is kellett kontyolni a menyasszonyt!”

A jelenlegi bandérium egyik tagja rendkívül érdekes eseményt említett, amit ő „kalapverseny”-nek nevezett. Eszerint végigvágattak a falun a vár mögé, s közben vetélkedtek. A győztes az lett, aki a másik fejéről levett kalappal először ért célba.

Darmos István

Kaláka fesztivál harmincadszor

Az idén negyvenéves zenekar minden évben meglepi közönségét Diósgyőrben

A 30. Kaláka Fesztiválon csak magyarországi előadók lépnek fel. „Korábban mindig voltak külföldiek, illetve a Kárpát-medence határainkon kívüli szegletében és Moldvában élők – főként erdélyiek, felvidékiek –, most viszont azt szeretnénk bemutatni, hogy mennyire színes a hazai folkzenei élet, hiszen az autentikus népzene-től kezdve a világzenéig igen színes nálunk a folkzene palettája. Szándékosan mondok folkzenét, mert e szónak – szerintem – tágabb a jelentése, mint a népzene-nak” – tájékoztatta lapunkat Rosta Katalin.

A diósgyőri Kaláka Fesztivál programigazgatója az olyan táncmuzikákat is az autentikus népzene-től játszó bandák közé sorolja, amelyek nem feldolgozásokat játszanak, hanem eredetiben szólaltatják meg a népi muzsikát, s legfeljebb a hangszerelesbe nyúlnak bele, de autentikus instrumentumokat használnak, s az eredeti dallamhoz és szöveghez ragaszkodnak. Rosta Katalin ezzel kapcsolatban példaként a Vujicsics és a Téka együttest említette. Utóbbi 2006-ban még Vizeli Balázssal lépett fel, most viszont már Ökrös Csaba és Sós András játszik az idén 33 esztendő-s zenekarban. A 35 esztendő-s Vujicsics együttes Sebestyén Mártával lép fel. Az eredeti terv szerint a Muzsikás is ellátogatott volna a fesztiválra, de mivel a thaiföldi meghívásuk dátuma megváltozott, nem tudnak eljönni Diósgyőrbe. Rosta Katalin hozzátette, hogy muzsikálnak majd olyan együttesek is, amelyeket alapvetően autentikusoknak ismer a közönség, de hozzáteszik a magukét, saját élményeikkel gazdagítva a zenét, mint Pál István „Szalonna” és bandája, vagy Salamon Beáta és a Méta. „Salamon Beának speciális a vonótechnikája, amelynek köszönhetően autentikus zenét játszik, de sajátos stílusban. A Csík zenekar Lovasi Andrással lép fel, ők többnyire szintén autentikus népzene-t játszanak, de másként”

– mondta a programigazgató, hozzátéve, hogy a szintén fellépő Palya Bea és Szokolay Dongó Balázs produkciója bár a népzene határát súrolja, de a világzene kategóriájába is sorolható.

Bognár Szilvia bemutatja a Semmicske énekek című legújabb lemezét, amelyen a zenekarával különleges stílusban adja elő a dalokat. A diósgyőri várban zajló program július 10-én, pénteken kezdődik a Napra együttes koncertjével, amelynek Both Miklós a frontembere. Ők nyitják meg a várbeli rendezvényt, mert a Kaláka Fesztivál ars poeticájának megfelelően az eseményen jelentős hangsúlyt kap a költészet és a zene ötvözése. A Jaj, a világ! című első lemezük kiérdemelte a Fonogram-díjat a „2007 legjobb világzenei albuma” kategóriában. A Napra az elektronikus és az akusztikus hangzást elegyíti, ez eredményezi a zenekarra jellemző egyedi hangvételt. A fesztiválon Radnóti Miklós születésének centenáriuma megjelent lemezüket mutatják be, amely a Hangzó Helikon sorozatban látott napvilágot, s Budai-díjat kapott. Ehhez kö-tődik az Európa Házban rendezett kiállítás Nágel Kornél Radnóti verseinek illusztrációiból, melynek megnyitóján Both Miklós játszik egy szál gitáron, s verseket énekel az albumról.

A Vujicsics mellett a pécsi Szélkiáltó is 35 éves, és a Kalakához hasonlóan ők is verseket zenésítenek meg, s akusztikus hangszereken játszanak. Vélhetően nekik is nagy sikerük lesz, a 2004-es fesztiválon is lázba hozták a közönséget.

No és a Kaláka! Ez a csapat szintén akusztikus instrumentumokat használ, s a verseket a világ minden tájáról gyűjtik, és hozzájuk passzítják a zenét. A dél keresztje alatt című Kányádi vers kíséretéhez dél-amerikai dallamokat választottak, s az ott népszerű ukulelét is megszólaltatják. Számukra ez nem jelent problémát, hiszen a

világot járva nemcsak hangszereket vásárolnak, de dallamokat is gyűjtenek.

A Sebő együttes is fellép, de műsorukról csak annyit árultak el, hogy kivételes produkcióval készülnek. A Budapest Klezmer Band már jó néhány-szor szerepelt a fesztivál „kínálatában”, s fellépésük idén sem marad el. No és persze a Borbély Mihály és a Balkán Jazz Projekt-ről se feledkezzünk el.

A záró táncjáték pénteken a görög zenét játszó Sirtos tartja, szombaton a Vujicsics, vasárnap pedig az Etnorom zárja a fesztivált egy várhatóan fergeteges cigány tánczással. Ők a Balkántól Andalúziáig számos európai vidék cigányfolklórját játsszák, így változatos muzsikára számíthat a publikum.

A Kaláka Fesztivál nem csak a felnőttek, hiszen a gyerekek is remekül érzik magukat a várban. Szombat délelőtt nekik muzsikál majd a Kaláka, Gryllus Vilmos és a miskolci Esztenás együttes, de nyilván a szülőknek is tetszik majd a műsor.

A fesztivál július 9-én, csütörtökön, délután 3 órakor kezdődik a Herman Ottó Múzeumban: fotókiállítás zenés megnyitójával, 17.30-kor pedig a hagyományoknak megfelelően a városháza díszudvarán tartja a nyitókoncertet a Kaláka és a miskolci Számadó zenekar, s az ugyancsak helybeli Kisharang együttes.

„Ezzel is szeretnénk érzékeltetni a miskolciaknak, hogy a jövőben is számítunk rájuk és számíthatnak ránk” – kommentálja a fellépők kiválasztását Rosta Katalin. Este nyolckor pedig a zsinagógában Szalóki Ági és a Gryllus testvérpár adnak koncertet „Volt egyszer, volt egy kis zsidó...” címmel, s ugyanekkor kezdődik a Csodamalom Bábszínházban a Rabló-pandúr című előadás premierje, majd Szomjas György három filmjét – Talpuk alatt füttyül a szél, Rosszemberek, Vagabond – nézheti meg a közönség.

Találkozunk tehát július második hétvégéjén, Miskolcon és a Diósgyőri várban. (További részletek megtalálhatók a fesztivál honlapján: www.kalakafesztival.hu)

K. Tóth László

SUMMERFEST FOLK-KOCSMA

2009. augusztus 14-21., Százhalombatta, Fesztiválklub

A Summerfest Nemzetközi Folklorfesztivál új programja azok számára, akik a nyár végén sem bírják ki a táncot, népzene és éjszakai táncos bulik nélkül. A minden éjjel kezdődő Folk-kocsma-ba várjuk azokat, akik szeretnék táncolni, vagy szívesen zenélnék másokkal együtt akár alkalmi zenekarban. A táncban Németh Dénes és bandája muzsikál, de bárki csatlakozhat a zenészekhez. A Fesztiválklub a Battafit Sportcentrumban működik majd (Százhalombatta, Füredi út). A Folk-kocsma éjjel nyit és hajnalig (a hajnaliig) tart. [További részletek: www.summerfest.hu]

Felhívás

A Pesovár Ferenc Alapfokú Művészetoktatási Intézmény felvételre keres 2 fő néptáncpedagógust (1 férfi, 1 nő) 2009. augusztus 1-jétől.

Feltételek: Magyar Táncművészeti Főiskola néptáncpedagógus szakon megszerzett végzettség. Előny: szakmai gyakorlat, alkotói véna. Szolgálati lakás biztosítása megoldható. Munkavégzés külön díjazás ellenében (tánckarvezetőként) a Forrás Néptánc együttes felnőtt tagozataiban lehetséges. Bérezés: a Kjt. szerint. Jelentkezés: forras@mail.battanet.hu e-mail címen az önéletrajz elküldésével lehetséges, 2009. július 15-ig.

Savanyú Józsi – IV. rész

Savanyú elfogása, elítélése és halála

Mielőtt szó esne Savanyú utolsó rablásáról és elfogatásáról, érdemes áttekinteni a korabeli megyei sajtót, hogy érzékelhessük azt az érdeklődést és rémületet, amely a betyár működését kísérte. Mindenhol és mindenki „a Savanyút” látták.

1882 januárjában Mezőlakon, ott, ahol négy hónappal korábban a közelebről meg nem határozott „nép” majdnem elfogta a híres betyárt, megjelent egy „szegénylegény”, aki nem éppen udvariasan kenyeret és szalonnát „kért” a tanítótól. A falu lakossága a híre összesereglett és „a Savanyú” üldözésére indultak. Riasztották a pápai pandúrokat is, akik végül elfogták az éppen börtönből szabadult Pap Lajos alacsony lakost, aki „munkát nem kapván, így »koldulva« tengődött”.

Hasonló eset történt 1884 márciusában Berhidán egy erdőben eltévedt vadász-

szal, aki tüzet gyújtott éjszakára, hogy kivárja a napfelkelést. Két arra járó falubeli először arra gondolt, „kincs veti fel magát”, de a fényben mozgó alakot meglátva az ördög után másodikként rögtön „a Savanyú” jutott az eszükbe, s rá is csődítették a falu felfegyverkezett lakóit. Búcsúszentlászlón egy parasztruhás ember a kocsmában újságot olvasott és a borivókat tubákkal kínálta. Amikor távozott, az egész falu meg volt róla győződve, hogy a híres betyár látogatta meg őket.

A „Veszprém” című lap többször is írt a Savanyú körül kialakult „mondakörőről”. 1884 januárjában például azt beszélték a városban, hogy a betyár éjjel bekopogtatott a helybeli csendőrlaktanya ablakán avval, hogy „itt van, fogják el, ha tudják!”. A csendőrök állítólag annyira megrémültek, hogy egy darabig ki sem mertek lépni a házból.

A „Keszthely” szerint, ha egy vagyonos ember éjjel zajra riad fel, tüstént „eszébe jutnak Savanyú és collegáinak minden hőstettei”.

1883-ban egy antalfai ember állított be Bogyay István halápi birtokoshoz, s elpanaszolta, hogy Savanyú a nyirádi erdőben elrabolta a pénzét, amivel váltót kellett volna kiegyenlítenie a bankban. A betyár levelet bízott rá, amelyben Bogyaytól 2000 forintot követel, „különben meg fogja látogatni”. A földesúr azonnal katonákat kért Tapolcáról. Közben kiderült, hogy a levélen szereplő kézírás azonos az antalfai embernek a váltón szereplő aláírásával.

*

1884 elején természetesen nem csak a sajtó foglalkozott Savanyú Józsival. Január 6-án a Belügyminisztérium ismét statáriumot rendelt el Veszprém megye területére. Savanyú erre reagálva szokás szerint tüstént átment Zalába. A hét éven át jól bevált taktika azonban ezúttal csődöt mondott egy új, Savanyú által nem ismerhető tényező miatt. Zalában ugyanis 1884 januárjában működésbe lépett a Magyar Királyi Csendőrség.

Az 1848-49-es szabadságharcot követő évek cseh és német zsoldárjait a magyar lakosság nagy része gyűlölte, ezért már csak „nemzeti” öntudatból is segítették az előlük bujdosókat. A hatvanas években halottai-ból feltámasztott régi vármegyei közrendfenntartó szervezet, a pandúrság viszont teljesen alkalmatlan volt a fegyveres pásztorbanditizmus elleni harcra, így a betyárvilág tovább virágzott.

Ennek tudatában Tisza Kálmán már a hetvenes évektől előkészítette a csendőrség felállítását a – francia eredetű – osztrák-olasz „gendarmérie” mintájára. Ebben a szervezetbe csak olyan önkénteseket vettek fel, akik már leszolgáltak katonaidejüket, képzettek és fegyelemhez szokottak voltak. A jelentkezők között az előzőeken túl is szigorú szempontok szerint válogattak. Csak az átlagosnál erősebb fizikumú, fegyverrel jól bábó és bizonyos intelligencia-szintet elérő jelöltek jöhettek szóba. Figyelembe vették a feddhetetlen erkölcsi múltat és a politikai megbízhatóságot is. Nagy súlyt fektettek arra, hogy a legénység lehetőleg módosabb birtokos parasztok fiaiból kerüljön ki. A csendőrség tehát katonai értelemben is elit alakulat volt.

Ezzel szemben a pandúrok nagy része ugyanabból a társadalmi rétegből száрма-

zott, amelyikből maguk a banditák. Pásztorok, zsellérek, munka nélküli cselédek álltak be perzekútornak. Ha lelkiismeretesen teljesítették a kötelességüket, akkor állandóan életveszélyben forogtak, ennek ellenére nagyon rosszul fizették őket. Havi 15-16 forint volt a járandóságuk és ellátmányt csak ruhaneműben és fegyverzetben kaptak. Így hát a vármegyékben a rendfenntartás szintjén is virágzott vagy inkább burjánzott a korrupció. Az sem volt ritkaság, hogy maguk a pandúrok követtek el bűncselekményt járőrözés közben. Gyakori panasz volt a sajtóban, hogy csak az megy pandúrnak, aki máshogy nem boldogulhat, gyakran olyanok, akik már maguk is voltak néhányszor a „vármegye kezén”. Úgy tűnik, a pásztor-cseléd réteg nyomorból kitörni akaró részének kevésbé lázadó szellemű tagjaiból lettek gyakran pandúrok, míg ugyanaz a rész adta a betyárokat is a mindenre elszánt és magabiztosabb kisebbségből.

A személyi állomány összetételén kívül a csendőrség intézményének másik nagy előnye a vármegyei rendszerrel szemben az volt, hogy katonailag szervezett, országos hatáskörű testületként működött. Elmult az az idő, amikor a betyár nyugodtan gúnyolódhatott a tőle száz lépésre, de saját megyéje határán álló pandúr rovására, az nem mehetett, sőt nem is lőhetett utána.

Hasonlóan fontos volt a technikai felszereltségben mutatkozó különbség. A pandúrokat csekély belügyminisztériumi támogatással maguk a megyék fegyverezték fel saját erőből. Korszerűtlen, elöltöltős puskáik, papírhüvelyű lőszerük (a „repszot”) esélytelenné tette őket a fegyverzetükre mindig nagy gondot fordító betyárokkal szemben. A betyár, ha tehetett, általában két puskát hordott, gyakran mindkettő duplacsövű volt. Ezenkívül pisztolyai, s történetünk idején már forgótáras revolverei is voltak. (Az elfogásakor Savanyúnál talált fegyverek tizennégy lövést tettek lehetővé újratöltés nélkül.) A kanászbalta (valaska) hatásos (hajító-)fegyver lehetett a szurony elleni közelharcban. Vegyük ezzel szemben a pandúr száználmas tűzerejét és máris érthető a két vasi közeg fejvesztett menekülése a nyárádi erdőn tanyázó betyárok látán. Ráadásul a betyárok sikerrel igyekeztek a legmodernebb fegyvereket beszerezni a földesúri kastélyokból, vagyosabb polgároktól, erdészekről. Nemcsak tűzerejük volt nagyobb, de fegyvereik lőtávolsága és találati pontossága is.

A pandúrokkal szemben a csendőrséget központilag fegyverezték fel. Nem a hadsereg által már használhatatlannak nyilvánított maradványokat kapták, hanem a legkorszerűbb fegyvereket. Mindezen túl elméleti képzésben is részesültek a nyomozást és üldözést illetően. Mai szóval komoly kriminalisztikai tudás birtokában voltak. Ezért (is) a csendőrség felállításakor nemigen igyekeztek átigazolni a régi vármegyei közrendvédelem tagjait. Zala teljes állományából, mintegy negyven főből egyetlenegy sem vettek át, leszámítva a keszthelyi járási csendbiztos Baksayt, akinek bűnüldözői érdemeiről már esett szó.

Míndezt a hét éves bujdosás tapasztalataira támaszkodó betyár persze nem tudhatta. Ő továbbra is tartotta magát a jól bevált gyakorlathoz: amelyik megyében statárium van, onnan el kell menni.

*

Savanyú Józsi 1884 februárjában, Akaliban követte el utolsó rablását Nárai, Németh Dozoga, Sipos Szabó és Tóth Patyi István társaságában. Juhász cimborájuk, Encz József nem tartott velük, mert birkái éppen ellettek. Kiss János helyi birtokoshoz törttek be. A házigazda nem volt otthon, feleségétől és anyjától követelték ki a pénzt. Kiss közben híret vette, hogy házában rablók vannak és mivel a falut nem tudta felhármítani, egymaga vívott szabályos tűzharcot a bandával. A betyárok egy idő után távoztak, majd a közeli szőlőhegyen feltörték egy pincét, ahol mulatozás közben megosztották a zsákmányon.

Savanyú ezután mégiscsak megérezhette a „boldog pandúridők” végét, mert Tapolca környékén rejtőzött el Náraival, akinek

ottani, dörögdi kapcsolatát már említettük. Valószínűleg régebbi ismeretség alapján két fiatal billegei juhászbojtárt fogadtak bizalmukba, akik hírt és élelmet hordtak nekik: Mogyorósi Istvánt és Imrét. (Lehet, hogy a bizalom alapja rokoni kapcsolat volt. Egy jelenleg rédei, régebben sikatori lakhelyű Mogyorósi család hagyományai szerint Savanyú Józsi a rokonuk volt. A családban a fiúkat máig szokásosan István és Imre nevekre keresztelik.)

1884. május 4-én déltájban, miután elfogyasztotta az ételt, amit Mogyorósi Imre hozott neki a szentkúti erdőkerülőktől, Savanyú Józsi Nárai Jancsira várakozott, amikor öt csendőr foglyul ejtette. A sajtó szenzáció körítésével adta tudtul a nagy eseményt: tűz körül mulatozó banda, kúszva közelítő, majd rohamozó csendőrök, fegyvert ragadó, majd menekülő betyárok...

A valóság egyszerűbb, bár semmiképpen sem hétköznapi. Mogyorósi Imrét néhány héttel korábban a hatóság elfogta és Zalaegerszegre vitték. Itt azzal a feltétellel bocsátották szabadon, hogy segít kézre keríteni Savanyút. Ezután két csendőrt küldtek a tapolcai őrs megerősítésére. Ők az áruló információi és saját nyomozásuk alapján pontosan feltérképezték a betyárok mozgását, szokásait. Megtudták, hogy Nárai az említett napon távol lesz, ezért ráparancsoltak Mogyorósira, hogy tegyen az ételbe altatót. Déli egy óra körül öt csendőr „rohan-ta meg” a mélyen alvó Savanyú Józsit. Két duplapuska és egy tízlövetű revolver volt nála, így nem csoda, hogy tűzharc helyett az altató mellett döntöttek.

A sikeres rajtaütés után este hat óráig lesben vártak cinkosára, aki azonban nem

jött, mivel Savanyú elfogásának híre olyan gyorsan elterjedt a környéken, hogy amikor Nárai Jancsi délután megjelent Dörög-dön a szeretőjénél, a házigazda Fődő Mihály már tudott a dolgról és figyelmeztette a betyárt. Végül a csendőrök csak Savanyút és a látszat kedvéért szintén megvasalt Mogyorósi Imrét vihették be Tapolcára, ahol akkora tömeg várta őket, hogy másnapra katonaságot kellett kérni a rabok Zalaeger-szrege szállításának biztosításához.

Savanyú Török Péter nevezetű munkát kereső napszámosnak vallotta magát egészen addig, amíg nem szembesítették a szü-leivel; akkor anyja rávallott.

A meginduló nyomozást Simon Mik-lós, a szombathelyi törvényszék vizsgáló-bírája vezette mind a három (Vas, Veszprém, Zala) megyében. A otthon lakó, mai kifejezéssel élve „illegálisba nem vonult” büntársak legtöbbjét hamarosan elfogták, néhányan azonban még időben megszök-tek, például Doma Vendel. A szétugrasztott banda maradványa tovább kóborolt a vidé-ken. Több rablást is elkövettek a nevükben, ami persze egyáltalában nem bizonyítja, hogy valóban ők voltak a tettesek.

*

„Ifjabb Savanyú József perének” első tárgyalását 1886. május 6-án tartották meg Szombathelyen.

Ekkor még szabadlábon bujdosott a fo-lyamatos üldözés elől Doma Vendel, Horváth Venceli Mihály és Nárai Jancsi, vala-mint két eddig nem szerepelt társuk: Czifra János és Fercsák György. (Utóbbiakról ed-dig egyebet nem is sikerült kiderítenem.) 1887-ben kettőt elfogtak közülük, de hogy kiket, nem tudni. Savanyú embereiről az utolsó hír 1887 októberében jelent meg a Vasmegyei Közlönyben. Eszerint kemény tűz- és közelharc után sebesülten elfogták Doma Vendelt. A lap azt állítja, ő volt az utolsó még szabadlábon lévő bandatag.

Közben 1886. május 16-án Savanyút első fokon életfogytiglani börtönbünteté-ésre ítélték, ezenkívül még nyolc nap sötétzárkára a bírósággal szembeni tisztelet-len viselkedése miatt. Másodfokon halált kapott, amit harmadfokon visszaváltoztat-tak életfogytiglanra, mivel előre megfontolt gyilkosságot és bünszövetkezet szervezésé-ben való részvételt nem sikerült rábizonyí-tani. 1887. május 22-én szállították az illa-vai fegyházba Encz József, Farkas József An-dor, Németh Dozoga József és Sipos Szabó István társaságában.

Amikor kimondták rá a halálos ítéletet, a hírlapok szerint megjegyezte az őt cellájá-ba kísérő fegyőrnek: „No, legalább kenyér-ről nem kell gondoskodnom többet.”

*

Savanyú „utóéletéről” az irodalom éppen olyan ellentmondásos adatokat közöl, mint az 1877 előtti időkről. A „Gyöngyösi csár-da” című könyvecske azt írja, hogy az ak-kor már 54 éves betyár 1896-ban kapott kegyelmet, mások 1901-ről beszélnek. A legvalószínűbbnek tűnő közlés szerint 20 év után, 1906-ban szabadult, 64 évesen. Az Életrajzi Lexikon és népi közlések egyaránt püspöki közbenjárást sejtjenek a háttérben. Ezután János testvérehez költözött a Tót-vázsonyhoz tartozó Sós-pusztára. Itt állítólag szabóműhelyt nyitott, vagy szándéko-zott nyitni.

1907-ben a még betyárkorában az erdőn elfagyott lába állapota rosszabbodott. Cse-resznyés József orvos szerint csak az ampu-tálás menthette volna meg az életét, Sava-nyú ezért levelet írt a tótvázsonyi jegyző-nek: „Meg kell halnom, nincs menekülés, mert egészen el van rontva a lábam, nem lehet gyógyíttatni semmivel.”

Április 9-én dél körül, amíg sógornője ebédet vitt az urának, ő kendővel a szék-támlához kötözte a derekát és föbe lőtte magát. A környék népe makacsul állítja, hogy azért lett öngyilkos, mert elviselhetet-lennek érezte, hogy minden héten jelent-keznie kell a csendőrségen.

Jóval később történetünk még egy sze-replője feltűnt. A tótvázsonyi anyakönyv tanúsága szerint Doma Vendel szentgáli pásztor 1932 decemberében, 83 éves korá-ban, karácsony szentestéjén megfagyott a nagyhidegkúti uradalmi erdőben.

Savanyú Józsit, mint öngyilkost a tót-vázsonyi temető árkába földelték el. Sírján, amelyet magam is többször meglátogattam az ezerkilencszázhetvenes majd nyolcvanas években a katolikus sírkert egyik sarkában, a következő felirat áll:

„Itt nyugszik Savanyú Józsi,
az utolsó bakonyi betyár.”

Valahányszor ott jártam, hogy pálinkával meglocsoljam, a szépen rendben tartott sí-ron mindig virágot találtam.

*

[Talán illúzióromboló, de a történet teljes-ségéhez tartozik, hogy a fenti szakdolgozat 1979-es lezárása után 30 évvel egy a rádió-ban elhangzott, betyárokról folytatott be-szélgetés kapcsán felhívott Éri Péter ba-rátom, a műsor szerkesztője, egykori év-folyam-társam. Elmondta, hogy édesapja, Éri István, aki sokáig a Veszprémi Múze-um munkatársa volt, mesélte neki, hogy a teljesen elhanyagolt, beomlott tótvázsonyi sírt az 1970-es években bizonyos dr. Zako-nyai Ferenc hozatta rendbe és a fejfát is ő ál-lítottatta valamely bakonyi turisztikai egye-sület nevében.]

Vas János „Panyiga”

XII. ORSZÁGOS TEXTILES KONFERENCIA ÉS PÁLYÁZATAI

A szervezők célja: pályázati, bemutatko-zási és tanácskozási lehetőség az országban tevékenykedő, népi textiliákkal foglalkozó közösségek és egyéni alkotók számára.

ORSZÁGOS PÁLYÁZATOK

1. Erdélyi festékes – Szöttes kategóriában az erdélyi festékes szőnyegek motívumkin-csének, technikáinak alkalmazásával új tervezésű alkotásokat várunk, amelyek a XXI. század emberének tárgyi környezete – lakástextil, viselet – számára készülnek.

2. Születéstől a gyermekszobáig – Hím-zés, szövés, csipke, nemez, viselet kategó-riában olyan tárgyak, tárgyegyüttesek el-készítését várjuk, amelyek a magyar, és a Kárpát-medence nemzetiségi textil hagy-ományainak felhasználásával készültek. Az alkotók kiemelt figyelmet fordítsanak a hímzés, a szövés és a csipke határterü-leire. Pályázni lehet babakelengyékkel, gyermekruhákkal, a keresztelő szertartás és szokások, valamint a gyermekszoba tex-tiljeivel. Például szőnyeg, függöny, takaró stb., továbbá textiljátékok.

Mindkét pályázaton csak új, zsűriszám-mal még nem rendelkező alkotások vehet-nek részt. Az országos zsűri által elfoga-dott pályamunkák díjazásban részesülnek, s kiállításra kerülnek a város kiállítóter-meiben. Amennyiben Ön a felsorolt pályá-zatokon és a konferencián részt kíván ven-ni, kérjük, a jelentkezési lapot szíveskedjen címünkre 2009. szeptember 1-jéig visz-szaküldeni (Pál Miklósné, Békés Megyei Népművészeti Egyesület 5600 Békéscsaba, Orosházi út 32.). A pályázati előjelentke-zésre azért van szükség, hogy a kiállítási helyiségeket a beérkező anyagok mennyisé-gének megfelelően tudjuk kiválasztani.

A pályaműveket 2010. január 25-31. között kérjük címünkre beküldeni vagy eljuttatni. A pályázati kiállítások ideje: 2010. március 5-19.

TEXTILES KONFERENCIA

A 2010. március 5-7. között tartandó ta-nácskozáson előadásokat és korreferátumok-at hallgathatnak a hímzés, szövés, csipke-készítés, viselet témakörökben. A konferen-cia részvételi díja kb. 15 000 Ft (az összeg a regisztráción túl a kollégiumi szállás- és étkezési költségeket is tartalmazza).

Információ: www.hagyományokhaza.hu

Országos Szólótáncfesztivál Békéscsabán – II.

Beszélgetés Kökény Richárd zsűrielnökkel

– *Milyen volt az összbemutató?*

– Vegyes. A magas színvonal mellett, ami alatt azt értem, hogy a technikai tudás, a technikai adottság volt magas, előadásban, kivitelezésben hiányosságok voltak. Három alapszempontot vettem figyelembe az értékelésnél. Elsőként a zeneiséget, mennyire van szinkronban a tánc a zenével, hogyan felel meg a mozgás a zenei hatásoknak, mennyire vannak összhangban. A második szempont a párok viszonya, a férfi és a nő külön-külön való és együttes stabilitása, aminek persze szintén van zenei vonatkozása is. Harmadikként az előadásmódot, az arányokat néztem, hogy a táncérettem erősebb-e, vagy pedig az, hogy az előadó hogyan próbálja magát produkálni, a táncot mint eszközt felhasználva. A kettő arányait kerestem, s ez elég sok esetben felborult, ami korunk színpadi felfogásának egyik problémája. Az érvényesülni akaró egyén mindenkit le akar győzni, minden eszközzel ő akar az előtérben állni. Nem hagyja, hogy azt vegyem észre, milyen gyönyörű a tánc, aminek a részese lehetnék, mint néző. Hogy ebből lássam meg, ki is táncolt.

– *Miként alakult a zsűri munkája?*

– A péntek esti próbák után megbeszéltük, hogy ki milyen szempontot vesz figyelembe, mi alapján értékeli. Volt, aki a folklorisztikai hitelességet vette inkább alapul, más a színpadi megjelenést és abban a nőiesség érvényesülését figyelte, vagy a párviszonyt, a férfi hogyan vezet egy nőt, s az miként igazodik hozzá, milyen a kapcsolat érzésvilága. Alapjában véve hasonló szempontokat képviseltünk, arra törekedve, hogy megőrizzük a díjak jelentőségét. Ez nem tanulmányi verseny, aminek pedagógiai célja van, azt iskolai szinten megcsinálják. Ez fesztivál, ahol magas szintű elvárásokat kell támasztani, s ennek kell megfelelni. Aki olyan élményt nyújt, azt díjazni kell. Aki közepes szinten van, nem meggyőző mind az öt zsűritag számára, aki vitát vált ki, arra jobb, ha azt mondjuk, hogy nem. Majd egy következő alkalommal.

– *Könnyen megegyeztetek?*

– Igyekeztünk ahhoz tartani magunkat, hogy érintettség esetén, ha a zsűritag és a versenyző ugyanabból az együttesből jött, nem szavazunk. Magam részéről ilyen helyzetben, ha úgy éreztem valakiről, hogy jó, nem nyilvánítottam véleményt. Ha viszont valami nem volt számomra elfogadható, akkor határozottan megmondtam a véleményem, hogy nem lenne reális a cím megítélése az adott teljesítményhez képest. Egyébként gyorsan kialakult, hogy valami igen-e vagy nem, illetve kérdőjeles, beszéljünk róla. Elég sok produkció tartozott az utóbbi csoportba.

– *A vitatottakkal mit csináltak?*

– Jót vitatkoztunk. Ha 4:1-es (vagy érintettség esetén 3:1-es) szavazati arányt kapott valaki, akkor megkapta a címet. Döntetlen esetén az érintett zsűritag véleményét is figyelembe vettük.

– *A különdíjnak mi volt a szerepük?*

– Egy „sarkantyúsnak” vagy „gyöngyösnak” nem árt, ha mind a három táncból rendben felkészült. Még azt is elfogadtuk, ha a három szám közül kettőben tényleg nagyon rendben volt, s a harmadikat elfogadható szinten táncolta el, technikailag, stílusbiztonságban és előadásmódban megfelelően. Ha valaki csak a szabadon választott táncban tudott megcsillanni, akkor kaphatott különdíjat.

– *Melyek voltak a legkiemelkedőbb teljesítmények?*

– „Dimenzióugrás” – írtam az értékelésnél. Három-négy ilyen pár volt. Azt kaptam tőlük vissza, tanult, városi táncosoktól, amit az öregektől szeretünk nézni. Azt a bensőséget, nyugalmat, párviszonyt, azt a fajta táncot, amiben megjelenik az egyéniség. Mint ahogyan Nyisztor Gyuri bácsinál nem azt látom, hogy használja a táncot, hanem a táncán keresztül látom meg őt magát. Számomra ilyen volt Fitos Dezső és Kocsis Enikő, a Busai házaspár, valamint Mlinár Pál és felesége. Nagyon tetszett még Széphalmi Zoltán és Tóth Judit

párosa. Ezekért a teljesítményekért érdemes volt megnézni ezt a versenyt. Két fiatal „csikó” – Sánta Gergő és Fundák Krisztof – kölyök „pofával” is komoly érettségről tett tanúbizonyságot előadásban és kvalitásban, megjelenésben és mozgásvilágban egyaránt. Egész produkciójuk egyben volt, természetes, átél és hihető.

Összességében nézve: beszélünk autentiáról, eredetiségről, de az, ami a hetvenes években elindult, s a városba kerülve szórakozási formaként elterjedt, majd az egyre erősödő amatőr együtteseknél, városi együtteseknél városi szemlélettel, egyre modernebb felfogásban, egyre újabb utakat keresve megnyilvánul, az már nem az eredeti néptánc. Tudomásul kell vennünk, hogy az már színpadi műfaj, egy következő lépés. Ez a verseny tehát nem eredeti táncokról szól. De abban a pillanatban, amikor ezek az emberek felmennek a színpadra, s kapok valamit abból a természetes pillanatból, ahogy megérik a táncukat, akkor a hagyomány tovább él. Ha csak beszélünk róla, ha csak olvasunk róla, nem olyan eleven, mint amikor színpadon látjuk, s valamilyen hatást gyakorol ránk. Hívhatjuk akár művészetnek is.

– *A junior-díjnak mi a szerepe?*

– Többen is kaphattak volna a fiatalok közül junior-díjat, nyilván pedagógiai céllal. A nyertes Salamon Gáspár táncra nagyon aranyos volt. A kötelezőt táncolva olyannak láttam, mint aki most szedi össze megnyúlt végtagjait. Aztán jött a székvél, és olyan egyéni ízt hozott, amitől nagyon oda kellett rá figyelni. Volt nyugalma, érettsége. Vissza tudtam gondolni azokra az emberekre, akikről ezt tanulhatta.

– *Hogyan szerepeltek a hivatásos táncosok?*

– Én magasabbra tettem a hivatásosok előtt a mércét. Voltak olyanok a versenyben, akik korábban hivatásosként működtek, most pedig amatőröknél tanítanak. Nagyon látzik rajtuk az a mentalitás, az a tisztaság, az a felfogásmód, ahogy illik hozzányúlni egy anyaghoz, s átdolgozva előadni a szín-

Néptáncosok, néptánc csoportok és bármely táncműfaj kedvelők!

Különböző táncokhoz készítünk méretre is:

NŐI, ILLETVE FÉRFI PUHA- ÉS KEMÉNYSZÁRÚ CSIZMÁT

MENYECSKE CSIZMÁT • NÉPTÁNC BAKANCSOT • KARAKTERCIPŐT

Műhelyünk címe: 8300 Tapolca, Béke utca 4.

Telefon: 06-30 286-9517, 06-30 224-2105

TANKA TAMÁS és BÁRÁNY SZILVESZTER Népi Iparművészek, a Népművészet Ifjú Mesterei

Modelljeink megtekinthetők és megrendelhetők, árlistánk és méretlapunk letölthető: www.tankabarany.hu, www.csizmakeszitok.hu

Kökény Richárd, Szűcs Gábor és Kovács Norbert a zsűriben (fotó: Majnik Zsolt)

padon, kincsként megmutatni. Gyönyörű példáit láttuk ennek.

S ott volt Kocsis Enikő és Fitos Dezső, akik hozták a profizmusukat, a szó nemis értelmében. Mondhatni, Enikő az egyik legszebb táncosnő a néptánc-színpadokon. Dezső, ahogy idősödik, sokat érnek a tánc, most kezd el igazán tetszeni, mert eddig inkább a túlkorbácsoltságot éreztem. Nagyon jó volt nézni őket, mert borzasztóan tudták, hogy abban a szituációban mit kell csinálni. Mennyit adjanak ki magukból, mennyi nem lesz sok, mennyi nem lesz kevés, mennyi lesz az, ami abban a pillanatban elfogadható. A gyimesiük hátborzongatóan szép volt. Tudjuk, hogy sokat jártak ki, szinte vérátömlesztést kaptak, csodálni lehet a kitartásukat, ahogy ezt a rengeteg tudást összeszedték, megélték. Mindketten erős egyéniségek, mégis példaértékű, ahogy megtalálták az egyensúlyt, ahogy hagyták egymást is érvényesülni. Nagyon szépen csinálták.

– *A többiek?*

– A többiektől a hivatásos társaságban többet vártam. Nem kaptam meg azt a hivatástudatból fakadó felfogást, hogy miként kell megjelenni a színpadon, mit illik és mit nem. Táncuk nem arról szólt, amiért az egészet csináljuk, amiért kijárunk Erdélybe vagy Elekre és máshova. Hiányzott az érzésvilág, a nyugalom, teltség, barátság, a parasztok polihisztorsága, sokszínűsége, érettsége, kiegyensúlyozottsága és mértékletessége – ezer ilyen vonás van még, amiért szeretjük őket, amiért szeretünk a közelükben lenni.

Két éve Sánta Gergő nem kapott arany-sarkantyút, mert a túlkorbácsoltság, a sokkhatás elvitte a tánc szépségét. Most Fundák Kristóffal együtt kiemelkedtek a mezőnyből. Appelshoffer János legutóbb szintén nem volt eléggé meggyőző, most viszont már érettnek bizonyult. Jók voltak a kötelezői, szabadon választott táncban pedig kedves gesztus volt, hogy Gyimesből jött gyermekzenekar kísérte. Kisebb ritmikai bizonytalanságot éreztem, de az egész tánc

jó érzést keltett. Gelencsér András kellemes jelenség, nagyon intellektuális a tánc. A személyisége még nem volt annyira átütő, hogy megfeleljen. Ahhoz az öt-hat fiúhoz tartozott – Darabos Péter, Fekete Benccé, Márton Attila Roland, Ramasz László, Szabó Csaba (1978) –, akik közel jártak a díj elnyeréséhez. Talán meg is érdemelték volna, de mégis jobb, ha érettebbek lesznek a következő alkalomra. Remélem, hogy mindegyikük ott lesz, mert gyönyörű színpadot fognak képviselni, s ott a helyük.

Szabó Csaba (1984) kötelezői nagyon tetszettek. Ugyan a szabadon választott cigány botoló énekkísérete nem volt tiszta, de a próbán, ahol csak egy kanalas és szájbőgős srác kísérte, nagy élményt nyújtott. Vincze Levente tehetséges táncos, de a személyisége nem volt olyan átütő, hogy díjazni lehetett volna. Az ifj. Zsuráfszki Zoltán–Gera Anita párossal meg voltam elégedve, de úgy gondolom, van ennél jobb formájuk is. Anita igen karakán személyiség, jól kísérte ezt a magas, szőke „csikót”, nagyon szimpatikus páros, még érneük kell. Farkas Lászlónál és Farkasné Molnár Annánál a párviszony és a zeneiség sem volt meggyőző. Hős Dorina a sarkantyút nyerő Ágfalvi Györggyel jött, s nem kapott címet, bár sokat vitáztunk róla. Vele együtt két-három lány is a cím közelébe került.

– *Milyen táncokból állt a versenyprogram?*

– A férfi szólóban bodrogközi verbunk és Küküllő menti pontozó volt a kötelező szám, a párosoknál pedig gyimesi lassú és sebes magyaros, valamint sárközi lassú csárdás és friss. Nagyon tanulságos volt, hogy két-két ilyen technikailag és előadói szempontból is szélsőségesen különböző, „kis-magyarországi” és erdélyi tánc szerepelt egymás mellett. Más mozgáskaraktert és mentalitást kíván a verbunk, mint a pontozó, a zene negyedés ritmusa sajátos mozgásvilágot, viselkedésformát és eleganciát követel meg. A másik tánc nyolcadoló ritmusa éppen ellenkezőleg, sokkal intenzívebb, sziporkázóbb mozgásvilágot hoz ki. Kimért-

ség helyett itt az számít, miként tudjuk átvinni ezt a zakatoló, nyolcadoló mozgást egy nagyon pontos ritmikai játékba. Sok táncosnál technikai hiányosságok vannak, ezek táncmesteri hibák, amikre nem figyelnek oda az oktatók. Arról van szó, hogy a sarkunkat le kell tenni, annak hangja és helye van a zenében, mozgásunknak dinamikai árnyalatokat adva. Ha a sarkat leteszszük, akkor a súlyt hordozó lábunk mozgása már megvan, s ahhoz jönnek a látható vagy hallható gesztusok, akár bokázó, lengető vagy csapás, és ezek közös kivitelezése. Mindkét táncban ugyanaz volt a hiba: aki a verbunkban nem tudta letenni a sarkát, az a pontozóban sem tudta. Aki nem volt pontos zenére a verbunkban, az a pontozóban sem volt az. Egyre magasabb a színvonal, mégis vannak alapvető hibák, hiányosságok, amiknek kijavítására nagyobb hangsúlyt kell fektetni, s erre tudatosan kell törekedni.

A párosoknál ugyanígy kijött a zenéhez való alkalmazkodás problémája. Aki nem tudott megfelelően zenére lépni, elég időt tölteni a lent-hangsúlyban a sárközi friss csárdásnál, az nem tudott szépen oldalra mozdítani sem, mert nem volt hozzá „elég térde”, nem volt elég tudatosság a lábfeje és a súlyt hordó láb mozgásában. Következésképp nem tudott zenében maradni, megfelelő párviszonyt kialakítani, mert a mozdulatai túl rövidek voltak. A zeneiség és a párviszony teljesen összefügg egymással: ha a zeneiség nincs meg, a párviszony sincs rendben. A gyimesiben is ugyanezt lehetett látni, mert adott pillanatban nem volt ellentartás, a táncos nem tudott olyan hosszút lépni, hogy zenében maradjon, nem tudta annyira hajlítani a térdét, mint kellett volna.

Többektől hallottam, hogy a gyimesi milyen nehéz volt. Szerintem a sárközi is nehéz, csak másképpen. Bár egyszerűbbnek tűnik, de az egyszerűbb lépést meg kivitelezni nehezebb. Ami pedig nehezebbnek tűnik, azt nem kell felértékelni és más szférába helyezni, csak azért, mert kevesebben ismerik.

– *Mik a benyomásaid a szabadon választott táncokról?*

– Egyre technikásabb táncokat hozunk, s csak azért, hogy megmutathassuk magunkat – ez nem tetszett nekem. A belső harmóniát a leglassabb páros táncban vagy férfitáncban is meg lehet mutatni. Őt lépésből is lehet jársági oláhos táncot járni seprűvel, az is nagyon érdekes lehet, s hiába veri szét magát valaki egy román cigánycsárdásban vagy csingerálásban, nem biztos, hogy a nézőnek akkora élményt fog nyújtani.

dr. Nagy Zoltán

Táncemlékek Decsről

Először is jókedv, szeretni köll táncó'ni, azt nagyon köll szeretni, szeretni kell a népviseletet fő'venni, mer' ha úgy kell valakire rátukmálni, akkor az már nem igazi, meg hát sodorja a társaság vagy a lányok – hát mi is, amikor eljártunk a multságba, akkor vótunk bandásan nyócan-tízen, alig vártuk már, hogy valahon muzsikáljanak. Oszt mentünk táncó'ni. Hát jókedv köll hozzá! Jó kiállítás, jó tartás, szép legények, oszt mindjárt szeret az ember táncó'ni!

Hát egy nagyon fölemelő érzés énnem még a mai napig is, amikor igazán jókedvemből mulatok, énnem az többet ér, mint egy egész hét. Az olyan igazi jókedvű mulatás, az egy olyan jó érzés, az fölemeli az embert, mindegy, hogy hogy fáradok el, vagy má' nem tudok megszólalni, de ha megszólal a zene, még mindig, 70 évesen is, nem ülök le, hogy most már pihenni kéne, igaz, hogy másnap má' nem tudok menni, de azért csak végigmulatok az éjszakákat! Mink má' mikor meghallottuk, a muzsikát, akkor mink már úgy törtettünk arra, ahol muzsikáltak, mint a franc, meg ahon a legények vótak, azok meg ugyanúgy!

Fülöp Feri bácsi, hogy járta a verbunkot: hogyan láttam vóna táncolni, hát öregapámnak, nagypapámnak édes testvére vót! Hát, amikor Éva néni nem vót ott, akkor mindig engem húzgált, egész fiatal leány vótam, mindig aszongya: Gyere, leány! Gyere, leány! Hát persze, hogy láttam, hát sokat, egyedül... A bátyj'ura kicsit sovány ember volt, nem volt magas – mint a Felföldi elmondta egyszer Decsen: hogy szikár, magas ember volt, nem volt az magasabb nálad, de ilyen vékony ember vót, mindig csípőn vót a keze. Amikor járta a verbunkot, annak mindig csípőn vót a keze.

Mer' mindig azt mondta a papa, az én öregapám: Feri! Az nem szeretett dógozni, az megfogta a vasvellt, bement az istállóba, aztán körülugráta! Oszt abbú' élt meg! Aszongyák, még a jászolba kapaszkodott, ott is táncolt! Há' mindig kihúzta magát a ganyézásbú' is meg a dologbú' is! Ő inkább táncolni szeretett, dógozni nem nagyon, egy vékony, szikár ember vót, nem vót az o'an nagyon egyenes tartású, ahogy így csípőn vót a keze, mindig úgy hajúlt is hozzá, tudod, ahogy bokázott, vagy csapkodta a csizmáját.

De meg még emlékszek rá, mikor má' én nagyobb vótam, oszt jártam táncolni – mer' ő sokáig táncolt, öregségéig, nagyon sokáig táncolt –, aztán sokszor az én édesapám is elgyütt velünk, ahova elmentünk, oszt mindig apikám is elgyütt velünk. Bátyj'úr ölég ivós vót. Oszt mindig aszondta apikám: Én nem húzgálok a bátyj'urát, mindig énrám marad, mikor elgyön éjjel a busz, akko' mindig neköm köll hazavinni, van miko' a hátamon húzom! Mer'

Busai Zsuzsanna és Farkas Lászlóné (Decs, 2008.)

hát ugye, olyan igazi mulatós, ivós vót! A Kiffi utcába' lakott. Vékony ember vót, az igaz, vékony, bajszos vót, járt disznót vágni, az ment, mer' az összes rokonságnak levágta a disznót, persze ment, mert ott is lehetett mulatni. De a felszerelése mindig az vót a disznóvágáshoz, hogy a csizmájába bele vót szúrva egy kés, ez vót a fölszerelés!

Úgy kell járni a cinegést, hogy a láb mindig a földön marad – meg a friss csárdásnál is. Nem kell nagyot ugrani, meg a lippenőbe se kell olyan nagyon nagyot ugrani, a láb a földön marad. A mártogatósba is úgy csináltuk, hogy a legény fordított, hogy a leány éppen hogy csak libben, nem ugrik, hanem éppen, hogy csak libben. És mi azt se csináltuk, hogy körösztebe vágjuk hátul a lábunkat, hanem egymás mellé, és akkor így, hogy az a legény segítette a derekánál, és még meg is nyomta kicsit. Igen, a friss csárdásba, a mártogatósba, a libbenőbe, még azt úgy is mondták régen, nem azt mondták, hanem úgy mondták, a lippenős. A gyors csárdásba mink már mártogatósnak mondtuk, de a régiek aszonták, hogy lippentős. És a földön a gyors csárdást is, hogy finoman, hogy a földön, hogy nem fölugrani, Sárközbe nem, alig hagyta el a lába a földet. Még a cinegébe se, hogy nem látszott ki a papucsnak a talpa, csak éppen hogy a sarkát odaütötte j'a padlóho', vagy ahol táncolt. Szégyen volt, ha látszott, akkor az már fölhívta magára figyelmet, hogy olyan nagyobb ugrik, kitűnik a tömegből. Sárközben mindig olyan alacsonyan, vagy laposan, nem hagyta el a földet a lába. A figurák nevei: mártogatós, lippentős, forgás, „vót az a decsi pihenős, meg hát a csárdás, kicsit ruganyos a csárdás, de a testtartás attól nagyon büszke vót. Tiszteletet ad a tartásnak a népi tánc, tiszteletet kell adni a tartásnak, főleg a lányoknak.”

Nem nagyon vótak itt Decsen főpántlikázva a kalapok, inkább itt a lányok, itt a lányokra vót ráadva a minden. Akkor mikor má' hát legény lett, akkor vót a vitézkötéses kabát, meg hát mindig a tükörfényes rámás csizma, vagy hát a kemény szárú csizma, az a táncos csizma, az nagyon ki vót vixölve, meg az ing ugye begombólva, oszt akko', mikor má' olyan férfiasabb lett, akko' má' a nyakkendő is a nyakán vót, ez a sárközi nyakkendő. Mer' az meg nagyon mutat, amikor kiteszed a kabátodra. Nem parasztinghöz, ezt már rendes, finomabb inghöz, mer' ez má' későbbi időszakba vót, ez má' nem akko' vót, mikó' pántlikás vót a kalap, ez má' későbbben, tudod, hogy ahogyan má' kezdtek divatosabban öltözni. Az asszonyok szabott kötőt csináltattak, nem tetejen bodros szoknyát, hanem egyenes szoknyát, az má' ugye ment a korról, hogy má' divatosabban... Akko' lett a férfiaknak is a sárközi nyakkendő, meg a kalapról levéve má' a pántlika.”

Elmondta: Farkas Lászlóné Pál Erzsébet, Bözsi néni
Gyűjtötte: Busai Norbert, lejegyezte: Busai Zsuzsanna

Országos + Opening
Szezonnyitó + Táncház
Táncház + Ball

2009. szeptember 12.
PETŐFI CSARNOK

A legényesverseny kapcsán...

A 2009. április 25-én megrendezett XII. Nemzetközi Legényesverseny kapcsán két ismerősömet kérdeztem meg, hogy milyen benyomások érték őket, mit tartanak fontosnak, mit üzennek a verseny résztvevőinek, s rajtuk keresztül a mai fiatal táncosoknak. Saját közegükben igen elismert táncosokként tartják őket számon, ezért is voltam kíváncsi: mi fogalmazódott meg bennük az egész napos esemény végén. Mindketten Ördögösfüzesről jöttek, az ő táncaikat választották ki a verseny szervezői, s mint tiszteletbeli zsűritagok részt vettek az egész napos rendezvényen, figyelemmel kísérve a füzési férfitáncok továbbélését, értelmezéseit, fejlődését. Beszélgetésünk során Feri bácsi az Ördögösfüzesen használatos férfitáncokról is beszélt, itt említeném meg, hogy a sűrű fogásolásnak elég sok névváltozatát felemlíti. Érdekesnek tartom, ahogy ők – **Hajdú Ferenc** (született: 1921. szeptember 22.) és **Réti János** (született: 1929. december 3.) – saját szavaikkal megfogalmazzák az egyes táncok közötti különbözőségeket és hasonlóságokat. Ajánlom mindenki figyelmébe.

„A szervezőkről”

HAJDÚ FERENC: – Mi a véleményem? Hát először is, nem tudom [eléggé] megköszönni az itteni..., ennek a barátságos társaságnak, szervezőknek, akik ezt összeállították, és örvendünk, hogy minket is meghívtak Ördögösfüzesről – ahol már csak ketten vagyunk, én és János bácsi. Eljöttünk, hogy a régi hagyományos táncokat előidézzük az új nemzedéknek, ennek a folyamatnak a folytatását. És nagyon örvendünk ennek a társulatnak, hogy elő volt készítve és gyönyörűen táncoltak ezek a fiatalok. A véleményem az, hogy szép dolog volt és jó hogy megcsinálták, és nagyon örvendünk, hogy még mi is el tudtunk ide jutni! Hálás köszönettel vagyunk ezzel a testülettel, a legfelsőbb igazgató a tánctanároktól, köszönet, hogy összeszervezték, megcsinálták és minket is meghívtak, hogy részt vegyünk az úgynevezett Martin Györgynek emléke napján.

„A gyűjtésről”

RÉTI JÁNOS: – Hát hallgasson ide! Zoli bácsinak van Füzesen első unokatestvére,

mert annak az édesanyja, az Laki volt. És a Zoli bácsi édesanyjával édestestvérek voltak. Tehát első unokatestvér Zoli bácsi. Zoli bácsi még bujdosott is Füzesen, me' úgy vót, ahogy vót, s na, úgy fogták el és Füzesen bujkált a rokonyjainál, szóval az első unokatestvérinél. De ők akkor a Martin Györggyel jöttek. És most én kérdeztem Zoli bácsit, mondom, hogy történt ez, hogy némafilm lett? Azt mondta, tudod, János, miért? Akkor még nem volt ilyen technika, azt mondta. De nem baj, ha néma, azt mondta, mer' csak látszik! Azért maradt némafilm, pedig mindenkitől megkérdezte, hogy hány éves? Ennyi éves vagyok. Mit táncolt? Me' Pikili, az öreg Mezei, az zenélt ott. S azt mondtam, hogy ritka magyart és verbunkot! Az iskola udvarára az ő első unokatestvérjének a férje, az jött és mondta, eljött haza hozzám, me' én még ott laktam fenn apósomnál. Azt mondta: gyere át az iskola udvarára, itt van Zoli bácsi, azt mondta, még egyel! Ő nem tudta, hogy kivel. Gyere me', azt mondta, mer', felvitték Pikilit oda, és kéne valami tánc, azt mondta. Kéne ritka magyart, verbunkot és csárdást, hát én ak-

kor a feleségemmel táncoltam. Ez a Martin György kitűnő ember vót, tehát úriember, pont mint Zoli bácsi, esküszöm, bizony. Kitűnő ember volt nagyon, szépen beszélt velünk, azt mondta, nézze, azért hívtuk ide magukat, legyenek szívesek, mutassák be az ördögösfüzesi táncot.

HAJDÚ FERENC: – És még elfelejtettem, hogy megemlítem az idős bácsit, már idős bácsi Kallós Zoltán Kossuth-díjas hagyománykutató, aki fáradozott, minden két-három házba, árkon-bokron, efféle faluk voltak, ahol csak három-négy ház volt, oda is eljutott. Hogy felvette és csinálta. Hát nálunk is akkor volt egy ünnepély, az úgynevezett kommunista világba', a Termelés Napja. Ünnepelt az egész falu, no, mer' rendezték. Könnyű ruhába lehetett táncolni már. És ezek összeszervezték, akkor én 48 éves voltam abba' az időbe'. Én is, mint a többi emberek, ott voltunk a fotbal téren, ott volt az ünnepély, meccs is volt ott, ünneplés és mindenféle ellátás: ital, ez-az. Onnan oszt eljöttünk az iskola udvarára, ott volt az idős Kallós Zoltán és a Martin György. Még egy szobába' ablak, ott ezek

a tanárok szoktak lenni, tanító-tanárok, és azon keresztül ők filmeztek, de ez egy olyan némafilm volt, de nagyon praktikusán kiírta a dógokat. Na, és ott táncoltunk. Emlegették, hogy hát álljanak össze férj és feleség, de inkább a legények s lányok, ezek, de idősek voltak már azok is, mint például a „Dika”, és táncoltak ott. Én még később, odarángattak engemet is, óh, hát mikor oda, akkor nézett oda Kallós Zoltán, jaj te, azt mondja: ez jó, vedd le, szigorúan odahívtak, hogy hány éves vagyok, hát, mondom, 48 éves voltam, mer' hát fiatalabb voltam abba' az időszakba. Így történt! A község rendezte, nem a pap, most van egy másik lelkész a templomba', az egyházba', nem az, aki akkor volt, de végeredménybe' nem ű rendezte, hanem, mondom, rendezte a község, a bíró, s ezek, na, rendezték ezt az ünnepélyt. És így történt, hogy összekerültek a táncosok, ezeket felvették, és megvolt.

„A jó táncosról”

RÉTI JÁNOS: – Hallgass ide, kell szeressed is, de kell legyen füled! Kell szeretni is, kell itt, hogy hogy húzza a zenész, hogy a zenész után pattogtat. Tanítottam nekik, azt mondtam, nem is kell prímás. Nem kell prímás! Csak brácsos és bőgő. S nem lehet azután táncolni? Hát én úgy táncolok, hogy pattogatok, nem így van? Ahogy én pattogatok, úgy facsaram a lábam.

HAJDÚ FERENC: – A legjobb táncosok, első-sorba' avval kezdem, hogy születni is kell, s szeretni, és a zene össze kell párosuljon a táncossal, hogy kijöjjen az a tánc, valamennyire! Máskülönbén az ember ruganyos kell legyen, élénk, és hogy is mondjam, leleményes, na! Ruganyos, hajoljon jobbra, balra, s főleg – nem sarokkal, de lehet sarkon is,

de – talpon járni könnyen, nagyon könnyen. Megfigyeli, hogy ki jöjjön valami jól ez a zene, a melódia össze kell játszódjon a táncossal, a táncos kell, értse azt a táncot, azt a verset! Mondok egy példát: akár verbunk, akár gyors, elkezdenek egy verset, elhúzza, az a táncos tudja, már azt, ahhoz igazodik. Akkor nem folytatja tovább! Ha a táncosnak kedve van egy óráig táncolni, az mind kezdi, s végzi ugyanazt a melódiát, s megtanulja, koponyájába' van álmába' is, ott van, gyakorlatban is ott van. És ruganyosan ki tudja járni hajszála! Ezek a túl sok ütések, meg kell hogy mondjam, nem szerettem sosem. Összeütöttem elől is a lábamat, a két lábamat, hátul is, oldalt is, ez jött ki legjobban annak idején, fel tudtam ugrani! Mint a kollégák, gyönyörű, na, sírjak, mikor láttam! Én megfigyeltem! Jó táncos mindig vót, húsz-harminc legény között, vót! Beugrottak és táncoltak, tízen is járták, na de azok közül kivált egy öt-hat, aki kiváló volt. Én még azokat is úgy figyel-

tem, meg amelyiket láttam, hogy szeretem, s figyeltem a melódiát. Megtanultam a melódiáját is, már tizenöt-tizenhat éves voltam, a közbülső táncon vótam. Én nem vótam rámenős, nem szerettem se hízelegni, se mit tudom én, hogy, hogy nem. Körbeállt a sok nép, nézték aztat, aki járta, a kiváló verbunkosokat. Körülnéztek egyes emberek, meg-nősült emberek, odajöttek, felkaptak: – Na járjad!

„A verbunk történeti elhelyezéséről”

HAJDÚ FERENC: – A verbunkról kezdem: a katonaságtól származott, annak idején, van a történelem, amikor a nemes, nem tudom, mennyire ismeri ezt a történelmet, visszanezünk százötven, kétszáz, kétszázötven évvel, mögöttünk! Az én nagyanyám, meg a nagyanyámnak a nagyanyja, ezek, beszéltek ezt a dolgot. Már végeredménybe én is nemesi családból származom, anyai ágon. Én még legendának tartom most is, de azt mondták, hogy igaz, volt így, kötéllal fogták el a katonákat. Na most, akkor, ki hogy tudta, akit már elfogtak, fiatal legények vótak, bevitték őket katonának, ezek ugráltak, járták és itt, mondták, hogy ez a verbunk tánc, aztán így finomodott ki későbbre, már faluról beszélek. Nem tanította senki, nem csak minket falun, városon se. Egyik tanulta a másiktól, a harmadik megint a másiktól.

„Ritka legényesről”

HAJDÚ FERENC: – Így tíz-húsz legényből kivált mondjuk abba az időbe voltak legények, amíg katonasághoz elment, hazajött, már nősült is meg, de volt húsz-harminc legény három korosztályba'. Úgy, hogy mikor egy ilyen teremben táncoltak, rezgett a fal. Ugráltak a legényest, magyar táncot, így

XII. NEMZETKÖZI LEGÉNYESVERSENY

2009. ÁPRILIS 25. BUDAPESTI MŰVELŐDÉSI KÖZPONT

2009. év kiváló legényes táncosa (fődíj): KÁDÁR IGNÁC

Az ördögösfüzesi ritka és sűrű fogásolás kiváló előadója:
RAMASZ LÁSZLÓ, MOUSSA AHMED, BALOGH KÁROLY

Hajdú Ferenc táncának leghitelesebb előadója: NYÁRI BALÁZS

BMK különdíja a közönségzavazatok alapján: BALOGH KÁROLY

Ingyenes részvétel a kalotaszentkirályi táborban: MÁRTON ATILLA ROLAND

Ingyenes részvétel a választói táborban: TOLLAS CSABA

Ingyenes részvétel a jászberényi nyári táborban: ALMÁSI ZOLTÁN

Ingyenes részvétel a nyárádszelei táborban: IFJ. MLINÁR PÁL

szokták mondani: ez magyar tánc. Zi ungureste! Mert a cigányok románul tudtak beszélni. Ez a magyar tánc a fogásolásra vonatkozik!

„Sűrű legényesről”

HAJDÚ FERENC: – A magyar tánc onnan származik ki, elmondom azt is: először megkezdték ezt a legényest, indiferent, milyen melódiára, volt melódia öt-hat. Csinálok én három-négy ilyen melódiába, ha húzza! És így ezt megcsinálták, akkor voltak ezek a kiváló táncosok, akik már a ritka legényes után: – Na, húzzál egy verbunkot! Húzzál egy sűrűt! Ezt csürdöngölőnek is nevezik és serény táncnak. Ez volt a neve: serény tánc, mert sűrű, serény, gyors! Ez még származott cigányoktól is, mert voltak cigányok abba' az időbe. Én legényke voltam, tizenöt-tizenhat éves, már vót egy pár cigány, de kiválóan táncoltak, mindha dróton jártak volna. Mondjuk a sűrű tánc, ez tőlük származott, inkább a gyorsabb. De a verbunkot a cigányok nemigen járták. Ők a páros táncot is járták, azt a sűrűt a férfi, a cigányné felhúzta a szoknyáját, illegette magát, nem kapaszkodtak össze, mint a csárdásban, egyáltalán, nem-nem, külön! A fiú járta azt a gyorsat, ütötte, verte, csinálta a figurát. Ezt csinálták ők! Innen származott ez is, szóval ezektől, szerintem!

„Verbunkról”

HAJDÚ FERENC: – A másik kért egy verbunkot, a cigány tudott, nem is tudom, hogy fejezzem ki, valahogy modernyebb, mit tudom én, luxusabbnak vették abba' az időben, hogy így, hogy úgy! Nemigen tudták járni, az is nehéz.

„A fogásolásról”

HAJDÚ FERENC: – Megtekeri a lábát, az egy fogás, megüti, két fogás, felugrik, összeüti a sarkát, három fogás, s így tovább! Azért mondták fogásolásnak. – Na gyere, fogásolj! – mondták a gyermeknek. A nagykok inkább így mondták: – Húzzad magyarul! Avval kezdődött, így vót az elnevezése, nem legényessel kezdődött!

„Egy pár táncról”

HAJDÚ FERENC: – Párnak nevezték! Ez a táncterem, itt van vasárnap vagy ünnepe' az összes fiatalság, leányok, emberek, asszonyok a fal mellett. Nagy terem, ott ül a zene, polcon elrendezve, na, kezdődik a tánc! Azt mondja: – Húzzál egy magyar táncot, avval kezdjed! Megkezdté ezt a ritkát, evvel kezdődött, osztán innen, mikor

megunták közösbé' ugrálni, erre-arra, így-úgy, voltak jobb táncosok, mint mindenhol, s a másik gyengébben, ki hogy tudott, ebbe' egyeztek, nem vót probléma. Mikor ezt elhagyta, akkor azonnal, egy-kettőnek, akinek már nagy kedve vót és tudta – beszélek a nagy legényekről –, én már tudtam a közbülső táncon is ezeket a dolgokat. Na, akkor húzzál egy sűrűt vagy húzzál egy verbunkot, húzta is a cigány! Na, akkor már mindjárt az egyik járta, meg a másik megint, három-négy beugrott, a többi csak nézte, nem mert beugrani! Csak úgy nem is fértünk kukucskálni, így a lábak közt, ahogy álltak, figyeltem, hogy ni te, ez hogy járja, ni te, mit muzsikál, így. Megfogtak, odaállítottak, na csináld! Aztán így történt ez tizenöt-tizenhat évtől egészen húsz évig, huszonegy évig, amíg bevonultam Kolozsvárra katonának. Három évre a tizennégyes kerékpáros zászlóaljhoz.

„Útravalóul”

RÉTI JÁNOS: – Hát hallgass ide, én ezeknek a fiataloknak azt üzenem, hogy még tanulják az én táncomat, kell még tanulják, ne haragudj. Pedig ott van a filmen, az este bejött három fiatal legény, a mellettünk való szobából jöttek, s bejöttek az este. Én adtam nekijek egy-egy kicsi pálinkát, de nem ittak, csak épp megpuszították. Azt a hatvankilencet mutatta ott, azt mondtam: álljon fel maga, s velem így csinálja a ritka magyart. Azt mondta, Réti bácsi, mi ezt a filmet mind nézzük, de hát, ahogy maga táncolta ezt a ritka magyart, mind nézzük, s mind csináljuk, de csináljuk, úgy, mint csinálta maga, azt mondta. Hát hogy létezik, hogy maga így facsarta a lábát, s így csinált, s úgy? Mondom, akkor negyvenéves voltam, s most nyolcvan vagyok pont. Nem?

Mondtam, én most is megcsinálom a ritka magyart. Megmondom a zenésznek: Ritkát! Azért ritka magyar, hogy ritkán csinálja, nem gyorsan, mint máma ezeknek! A főnök úr, a zsűri is azt mondta, igen gyorsan csinálta a zenész a ritka magyart nekijek! Hiába fiatal, kérem! Nem? Hát Norbi, nem így van? A Feri bácsiét látom, megtanulták, elég jól, az enyémet meg is, nem is! Én beszéltem vagy hárommal, most amikor elbúcsúztak tőlem, itt ni, és mondtam nekijek, hogy hallgassatok ide, figyeljete ide. Ti, ha eztet a filmet, ami van nálatok, ezt meg kell hogy tanuljátok, de meg kell tanuljátok, nem úgy, hogy csak csináljátok, hanem tanuljátok meg, nézzétek meg a filmről, jól, hogy hogy tekerem én a lábom, s hogy hogy csinálom. Itt voltak olyan legények, amelyek hibáztak. Én is láttam, hogy hibázott. Én, amikor csinálom, nem csinállok sokat, de én, nem létezik, nem, mondom, valami baj kell legyen velem, hogy én tévedjek a ritka magyarba'. Nem létezik, nyolcvan éves vagyok, olyan nem létezik, hogy én tévedek, nem tévedek. A ritka magyar, az ritka magyar, hallgass ide. Én, amit Feri bácsi jár, azt a gyorsat, tudod, én nem jártam, soha. Én járom ezt az enyimet rendesen. Én ezt tanultam meg akkor, és azt csinálom máma is.

HAJDÚ FERENC: – Én örvegek nekik és szeretem. Kijött a könny a szememből, komolyan mondom, hogy törekednek és csinálják, és én azt üzenném meg: szeressék és csinálják ezt a dolgot, hogy ne hanyatlódjon el. Csak vannak nehézségek, lássa, hogy ezek a fiatalok egyik szereti, másik nem szereti, kedveli, nem kedveli. Hát nálunk egyetlen egy se nincsen!

Lejegyezte: Busai Norbert
Fotó: Gorács József

A pedagógiai tevékenységre szánt idő értelmezése és hasznosulása

Gyorsuló világ, gazdasági és kulturális globalizáció, fogyasztói társadalom stb. Lehetne hasonló közhelyekkel folytatni a sort, melyben az időértelmezés tömörödése, szintén jelenlévő globalizálódása, leszűkülése figyelhető meg, de nem ez a cél, hanem az, hogy a következő írásban taglalhassuk az időnek, mint a minket körülvevő és szorító tényezőnek a ránk mért lehetőségeit, legyenek azok pozitívak, vagy negatívak. Az oktatás maga pozitív cselekvés, mégis azt érezzük, hogy nincs időnk semmit megtanulni (úgy igazán) a megtanításról már nem is beszélve. Mit is lehetne erről gondolni, hogyan billenthetnénk magunkban kissé helyre az időről meglévő felfogásunkat, értelmezésünket? Amennyiben elindulunk a helyes úton, akkor az is bekövetkezhet, hogy sikerül helyére tenni magunkban ezt a fogalmat. Az alábbi írás erre tesz kísérletet.

I. AZ IDŐ MÚLÁSÁNAK ÉRTELMEZÉSE

Kisgyermekkorban – amit leginkább az óvodás korhoz lehet kötni – az idő múlását szinte nem is vesszük észre, számunkra csak olyan „kötött” tevékenységformák léteznek, mint a reggeli felkelés, a társakkal együtt töltött foglalkozások, a délutáni alvás, az esti családi programok, illetve az esti lefekvés. Ezek mind-mind olyan tevékenységek, amelyeket ugyan kívülről erőltetnek ránk a tekintélyszemélyek¹, mégis a helyességén nem gondolkodunk el, azt kötelességnek s elfogadottnak tekintjük és reflexszerűen cselekszünk az utasítások végrehajtásának tekintetében. Erre a cselekvési sorozatra a családon belül szoktatnak rá², és beletartozik minden olyan hétköznapi forma, amely a civilizált viselkedésnek írott és íratlan szabályait bírja. Ennek következtében nemcsak a közelmúlt történéseinek konklúzióit hordozza magában, hanem esetenként jóval nagyobb időegységeket fog át és ad vonalvezetést az emberi viselkedések alapvető normáira, a nevelés célrendszerére³.

Éppen ezért, csak abban a pillanatban kezdünk el vele foglalkozni, amikor elkezd tudatosulni, hogy bizonyos cselekvési időtartam mennyit vesz el más cselekvések végrehajtásából. Ebben is a legjobb és legpragmatikusabb példa a kisiskolás kor, amikor az iskolai lecke gyorsabb megoldása megnöveli az utána következő, játékra fordítható időt. Ez olyan kényszerítő közeg, amely minden gyermeket egyértelműen motivál arra, hogy a feladatait gyorsan ám időnként nagy hibaszázalékkal oldja meg. Ilyenkor – természetesen – a normális szülői felügyelet mellett meg kell oldani, ki kell javítani a „helytelen” megoldásokat, ami tulajdonképpen egyfajta szocializációs védősávot alakít ki annak érdekében, hogy felnőtt korra megszokjuk a helyesen és pontosan végzett munka belső, katartikus erejét.

A gyermekek tanulási fázisaiban akkor következik be a legmaradandóbb tudati változás, mikor az idő múlásának értelmezése tananyagként is megjelenik. Az óráról leolvasandó időegységek fontosak az időérzék kifejlesztésében, de egyben véget is vetnek a „gondtalan gyermekornak”. Innentől kezdve – akarva-akaratlanul is – az óránkat nézve igazodunk a világhoz és szocializálódunk bele lassan abba a közegbe, amit felnőttkornak, aktív munkavállalói időszaknak tekinthetünk, s amely a legnagyobb százalékban kitölti élettevékenységünket.

Innentől kezdve nincs megállás: a legjobb, ám egyben kissé elgondolkodtató kifejezés a „mókuserék” ami jól mutatja, hogy az ebből való kilépés meglehetősen nehéz, sőt, szinte traumatikus is lehet. Számptalan orvosi elbeszélés és leírás szól arról, hogy az aktív kor után bekövetkező, úgynevezett nyugdíjas kort sokan milyen nehezen élik meg. Az, hogy elveszítik a jól beosztott napi tevékenységüket, amihez évtizedek alatt hozzászoktak, mintegy kiántja a talajt a lábuk alól⁴.

Újraszocializálódni, újratanulni és -értelmezni az időbeniség, az elfoglaltság fogalmát teljesen más terheket ró egy tizenévesre és egy hatvan körülire. Az előbbi feladatnak, az utóbbi gyakran elhanya-

golásnak, számkivettségnek, a társadalomból kirekesztettségnek véli a megélését. Ezért ennek a kezelése a XX-XXI. század nagy kihívása, hiszen a modern ipari társadalmak és a nagy elosztó rendszerek termelik ki ezt a fajta gondolkodást és érzelmi megosztottságot.

II. AZ IDŐ, MINT TÖRTÉNETI JELENSÉG

Az emberiség írott és „íratlan” történelme folyamán kétféle történeti értelmezés kapott helyet. Ebben az a legérdekesebb, hogy az egyik is és a másik is olyan komplex, írásos dokumentációval rendelkezik, amely képes diszciplínikussá tenni mindkettőt, mégis, mintha „elbeszélne” egyik a másik mellett: nehezen vesznek tudomást egymásról és egyformán megkérdőjelezzik a másik létjogosultságát.

Az egyik, a hivatalos történetírás, amely az emberiség történetének nagy társadalmi, politikai változásait és az azokhoz köthető személyeket, uralkodókat, társadalmi elitet tárgyalja, s amely alapvetően meghatározza a múlthoz, a jelenhez és a jövő(nk)höz való viszonyunkat. Ezzel gyakran ellentétben, vagy ezzel párhuzamosan megjelenik a személyes történelem, amely nem minden esetben adja vissza a történelemírás sajátos konzekvenciáit.

Az „oral history” mint a történelem, történetkutatás sajátos módszere nem olyan régi múltra tekint vissza, mint a történelemkutatás a maga sajátosságos és diszciplinárisan megfogalmazható egységével: a történelemírás, mint általában a tudományok, igyekezett minden „változót” kiszűrni a témakutatásból és olyan állandó igazságokat megfogalmazni, ami éveken, évtizedeken, névtelen évszázadokon keresztül valóságosnak és igaznak mondhatók. Van azonban egy nagy bökkenő! Ameddig mondjuk az atomkutatás állításait és bizonyítékait nehéz, sőt szinte lehetetlen fölülírni, addig a történelem, mint az emberek által megélt és az emlékekben elraktározott élmények sora nem mindig egyforma következtetést von maga után. Ebben a helyzetben az ember maga a „változó”, és egy kutatásból magát a kutatandó anyagot kivonni nem éppen szerencsés eset.

A XX. század végén megindított összefoglaló jellegű kutatások⁵ olyan végkövetkeztetésre jutottak, amelyekből világosan kitűnik, hogy a megélt történelem sokkal személyesebb és sokkal nagyobb hatása van az egyénre, mint a tanulmányokból megismert, elsajátított változat. A vita azonban ezekkel a lehetőségekkel újabb irányt vett. Az értelmezés, a szövegkörnyezet sajátosságainak kiszűrése, azon valóság tartalmának megítélése és írott formába öntése sokféle vizsgálati szempontot tart szükségesnek⁶. Az emberek által megélt történelem elsősorban attól válik pozitívvá, vagy negatívvá, hogy ők maguk milyen sorssal, milyen változásokkal kerültek ki az események sodrából. Ez természetesnek mondható, hiszen mindenkinek a sorsát saját magának kell viselnie, s ez alól nem mentesít senkit sem, hogy maga szeretné-e alakítani a sorsát, vagy csak a körülmények vetik ide-oda, és ezzel alakul ki az a sors, amelyet ké-

sőbb, élettapasztalattal és megfelelő rálátással el tud mesélni, azaz személyes történeté tudja formázni.

A történelem sohasem lehet elvont, mert emberek a szereplői, és az emberek mindig is „kiszámíthatatlan” lények, hiszen érzéseik, gondolkodásuk irányítja cselekedeteiket, amit szocializációs fokuk nagyban determinál.

III. AZ IDŐ, MINT LEENDŐ ESEMÉNYEK ÉRTELMEZÉSE

A múltból való gondolkodás – mint azt láthattuk – akarva-akaratlanul belejárunk a jelenünkbe, ennél fogva a közeli, de időnként még a távolabbi jövőbe is. A felnőtt viselkedést a XIX. századtól, tehát a nagy ipari társadalmak végleges kialakulásától abban láthatjuk, hogy a „felnőtt” ember meg tudja mondani a jövőjét, vagyis olyan egyszerű válaszokat meg tud fogalmazni, mint mikor fogok megöszülni, mennyi lesz a hozományom, mennyi lesz a profitom, hogyan növekednek a bevételeim stb. Ez a felnőtt viselkedés az alapja a kiszámíthatóságnak, a jövőbe látásnak, egyszerűs mind annak, hogy a gyermekek csodálattal adózzanak a egyszerű felnőtteknek. Ezek nem csak a „gyermeki létben tengődőknek” mutatnak utat, hanem az olyan „irányításra szorulóknak” is, mint „a cselédek, a szolgák, a beosztottak”, sőt, időnként „a család nőtagjai” is, akik „a racionálisok számára infantilisán gondolkodnak”, hiszen a fentebb emlegetett értékrendszert nem vallják magukénak⁷. Ebből adódóan következnek be a családon belüli konfliktusok és ilyenkor feszülnek az indulatok a generációk között.

Érdekes, hogy az *enkulturáció* folyamatában sok száz, illetve ezer esztendő is megélt tanulságok, mint például a mesék, milyen kevésbé vagy torzán jelennek meg a fejlett ipari társadalmakban. Az oly sokszor dicsért Martin Andersen Nexø vagy a Grimm testvérek főhősei⁸ mind olyan tulajdonságokkal ruházták föl, amelyek példázatokként jelentek meg az ifjú generációk számára nagy tetteik végrehajtásához, amennyiben a főhős herceg vagy királyfi megkapja szöke kékszemű párját⁹. Ezek igazi ellentettjei a meglévő bibliai példabeszédeknek. A bökkenő éppen itt van, itt érhető tet-

ten a modern gondolkodás első számú csapdája: az idősíknak a lineáris értelmezése alapvetően megfosztja a szereplőket és a hallgatókat attól, hogy életüket szerves egységnek képzeljék el egy rendszer egészében. Ennek magyarázatát és a hozzá tartozó értelmezései rejtelmeket megtaláljuk olyan könyvekben, amelyek az emberi élet történéseit általános kivetítésben, a jó és a rossz tulajdonságokat erkölcsi paramétereiben tárják elénk, és a végkövetkeztetést a hallgatóra bízzák¹⁰. Így adják meg a jövőbe látás lehetőségét azzal, hogy az elmúlt erkölcsi törvényszerűségeit meseszerűen fogalmazzák meg úgy, hogy abba mindenki bele tud helyezkedni.

IV. AZ IDŐ, MINT A JELENSÉGEK TÖRTÉNÉSÉNEK PROBLEMATIKÁJA Amennyiben keresni akarunk a meséknél lényegesen rövidebb, de átmeneti lehetőséget a mesei műfaj és a valóság ábrázolásához, akkor egy másfajta időegységgel kell megismerkednünk. Ez szintén a népelet körében lelhető fel és tulajdonságai alapján számtalan kutatásnak lett egyszerre alanya és tárgya is¹¹. A népelet sajátos értékrendszerében igen kiváltságos helyen lévő ének, mint a narratíva speciális formájában megjelenő, a múltat, jelent és jövőt összekötő egysége a mai napig is megtalálható a társadalmi rétegződés minden szintjén, persze eltérő töltéssel de sajátosság eszmerendszerrel, amelynek megtartásában a népi kultúra maradt mára egyedül. Az illeszkedés egymásba szerves, az összekapcsolódás foka maximális, csak egymás feltételezéseként élhetnek meg a különböző népművészeti cselekvések, így alkotnak teljességet¹². Azt, hogy ez mennyire így van, csak akkor érthetjük meg, ha kitárulkoznak elénk a megélt személyek, akik készek és képesek gondolataikat az érzelmi életükkel együtt világosan megfogalmazni úgy, hogy látják az egyes ember szerepét az emberiség történetiségébe ültetve¹³. Ezt a költői formát az irodalom is fölfedezte magának és olyan maradandó művekben adott számot a sajátos idősík megéléséről, amely egyszerre ámulatba ejtő és ugyanakkor egyszerűségével is lenyűgöző¹⁴. Ennek pedig igen egyszerű oka van: *az idő múlásának értelmezése nem lineáris, hanem spirális*. Az okok a paraszti gondolkodás és a hagyományozódás pragmatikus útjain keresendők. Már az egyiptomiak is a csillagok állásából számították ki, hogy mikorra tehető az éltető árvíz, mikor lehet a mezőgazdasági tevékenységeket elkezdeni. A Nap és a Föld több milliárd éve járja útját, a szemlélő, az aktív megfigyelő kihasználja azt a lehetőséget, hogy az éves ciklusok mindig, napra pontosan megismétlődnek.

Gondoljunk csak bele, milyen egyszerűen értelmezhető a kereszténység körében is a fényesség(esnek) születése a téli napforduló ideje, illetve Krisztus halála, vagyis a Húsvét ünnepe is a tavaszi napforduló, illetve a holdtölte függvényében, mint mozgó ünnep. Tulajdonképpen ennek mentén kell elképzelnünk a paraszti életforma minden ünnepét, amelyek nem is annyira ünnepként, mint inkább az egymásra épülés szerves egységeként jelentkeznek. Az éves ciklusokban mozgó ünnepek mind-mind olyan alkalmak voltak, amelyek nemcsak az egyén, hanem a közösség viszonyát is meghatározták, determinálták, emiatt viszont a belenevelődés által mindenki számára világos és egyértelmű jelentéstartalmakkal bírt¹⁵. Ezt a tézist mi sem bizonyíthatja jobban, mint hogy a belenevelődés a legegyszerűbb motiválási bázisokon, a játékokon keresztül valósult meg úgy, hogy a népi játékokban minden korosztály és mindkét nem megtalálhatta a közös, azaz heterogén és a nemileg elkülönülő, azaz homogén játékaikat¹⁶. Ezekben a játékokban csírájában minden ott van, ami ahhoz az életszemlélethez kell, amely a spirális, azaz egymásra épülő gondolkodást és életvezetést kínálja még akkor is, ha emellett a természeti viszonyoknak nagymértékben ki voltak téve a megélhetés szempontjából.

Lévai Péter
(folytatása következik)

JEGYZETEK

1. Tóth László: Pszichológia a tanításban - Pedellus Kiadó, Debrecen, 2002.
2. Vasas Samu: A kalotaszegi gyermek. A személyiségfejlődés néphagyományai Kalotaszegen - Kráter Kiadó, Colirom Rt., Bukarest, 1993.
3. Gáspár László: Nevelésemélet - Okker Kiadó, 2001.
4. Hámosi József: Agyi aszimmetriák - Janus Pannonius Tudomány Egyetem, Pécs, 1996.
5. Nora, Pierre: Les lieux de memoire I-III. Sous la direction de Pierre Nora - Gallmimard, Paris, 1984-1992.
6. Kulin Katalin: Gadamer „Igazság és módszer” című könyvének margójára - Palimpszeszt elektronikus folyóirat, 1/1996. október (http://magyar-irodalom.elte.hu/palimpszeszt/01_szam/03.htm)
7. Roger Martin du Gard: The Thibaults / translated by Stuart Gilbert - Lane, London, 1939.
8. Marie-Louise von Franz: Archetipusos minták a mesében - Édesvíz Kiadó, 1998.
9. Papp Gábor (szerk.): Csodakút - Tanulmányok a népmeséről - Pontifex Kiadó, 1994.
10. Jankovics Marcell: Ahol a madár se jár - Pontifex Kiadó, 1996.
11. Vargyas Lajos: A magyarság népzeneje - Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1981.
12. Balassa Iván - Ortutai Gyula: A magyar néprajz - Corvina Kiadó, Budapest, 1979.
13. Szentí Tibor: Parasztvallomások - Gondolat Kiadó, Budapest, 1985.
14. Illyés Gyula: Puszták népe - Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1964.
15. Hoppál-Nagy-Jankovics-Szemadám: Jelképtár - Helikon, 1997.
16. Lázár Katalin: Népi játékok - Planétás Kiadó, Budapest, 1997.

TÜNDÉREK és BOSZORKÁK

Vile i Vestice • Elves & Witches

SzABÓTAGE 1 • ORCZI Géza & SZABÓ Zoltán

Bosko zenész játszott három nap, három éjjel. Táncolt az öreg tündér, azt mondta a zenésznek:

– Zenélj, csak zenélj, Bosko! Ha addig játszol, míg mi elfáradunk, akkor odaadjuk Neked a legfiatalabb tündért! Ha nem tudsz tovább játszani, és mi még tudunk táncolni, akkor elveszük két szép fekete szemedet!

Játszott Bosko, játszott három nap, három éjjel, táncoltaka tündérek, táncoltak. A tündérek elfáradtak, az öreg tündér azt mondta a zenésznek:

– Eleget játszottál, Bosko, a gyermekeim elgyengültek az éhségtől az aranybölcsőben.

(Pirin, 1893)

SZABÓ ZOLTÁN – bolgár duda, makedon duda, magyar duda, diple, dvojnica, furulya, moldvai kaval, basszprímtambura, klarinét, szopránszaxofon, zurna

ORCZI GÉZA – tapan, tarabuka, zura, bolgár tambura

Izsák Kati – ének • Juhász Katalin – ének

Mazura János – tuba

Csörsz Rumen István – koboz

Halász László – harmonika

Szerkesztette: Szabó Zoltán

Hangfelvétel: Etnofon Hangstúdió, 2008–2009

Hangmérnök: Mazura János H. A. E. S.

Zenei rendező: Szabó Zoltán

Felelős kiadó: Csörsz Rumen István, 2009. (CsRI 006)

A hátsó külső borítón: Zurnás és dobos cigányzenészek
(Jagomurli, Kirsehri, Törökország, 1939 – Tagán Galindsán felvétele)

A hátsó belső borítón: Boszorkányszombat-ábrázolás Johannes Prätorius
Blockes Berges Verrichtung című művének címlapján (Lipcse, 1669)

TISZTELT OLVASÓK!

Jelen számunk angol nyelvű tartalmi összefoglalóját – Sue Foy elkerülhetetlen távolléte miatt – kivételesen nem tudjuk közölni. A hiányt lapunk weboldalán (www.folkmagazin.hu) később pótoljuk. Kérjük megértésüket. A szerk.

DEAR READERS,

Due to unavoidable absence of Sue Foy in this issue exceptionally we are not able to publish English table of contents. Later we will stop the gap in our website (www.folkmagazin.hu). We ask for your understanding. The editors.

folkMAG[®]azin

2009/3, XVI. évfolyam, 3. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán

Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelős szerkesztő: K. Tóth László

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,

Havasréti Pál, Kőrösi Katalin

MAGTÁR – Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Levél cím: 1255 Budapest, Pf. 153

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@mail.datanet.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók,

1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary

Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB

HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap

Népművészeti Szakmai Kollégiuma

of's Veras

